

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

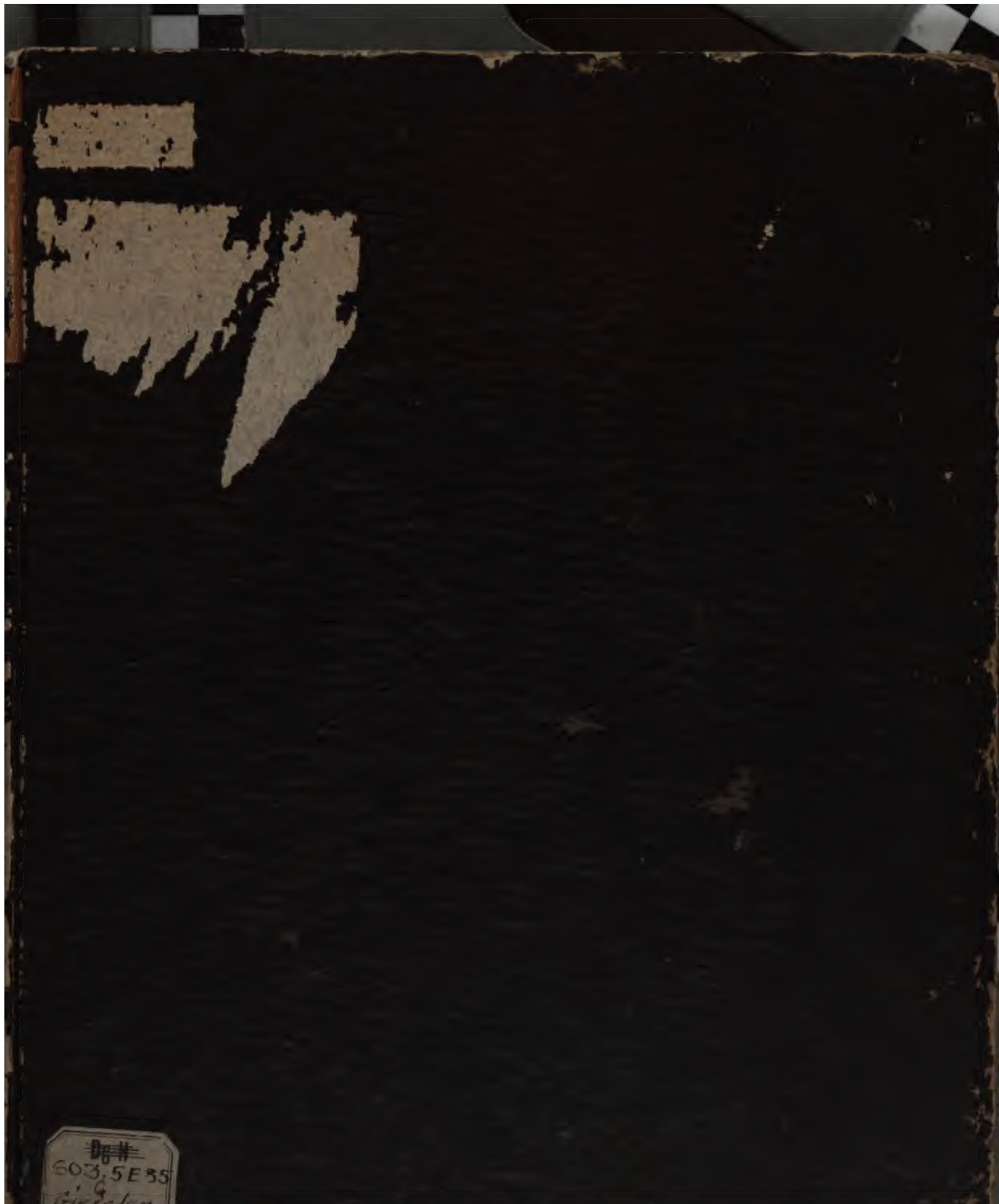
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

D#
603.5E85
G... ..

627.1.1.1

Theological School

IN CAMBRIDGE.

The Gift of

COL. BENJAMIN LORING.

608.1

Theological School

IN CAMBRIDGE.

The Gift of

COL. BENJAMIN LORING.

EUTHYMI ZYGADENI
NARRATIO DE BOGOMILIS

SEU

PANOPLIAE DOGMATICAE

TITULUS XXIII.

**GRAECA RECOGNOVIT, ET PRIMUM IN GERMANIA INTEGRA EDIDIT,
P. FR. ZINI INTERPRETATIONEM LATINAM ADJECIT**

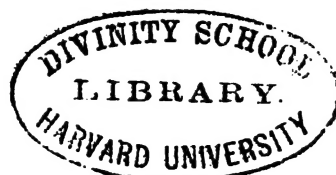
D. JO. CAR. LUD. GIESELER.

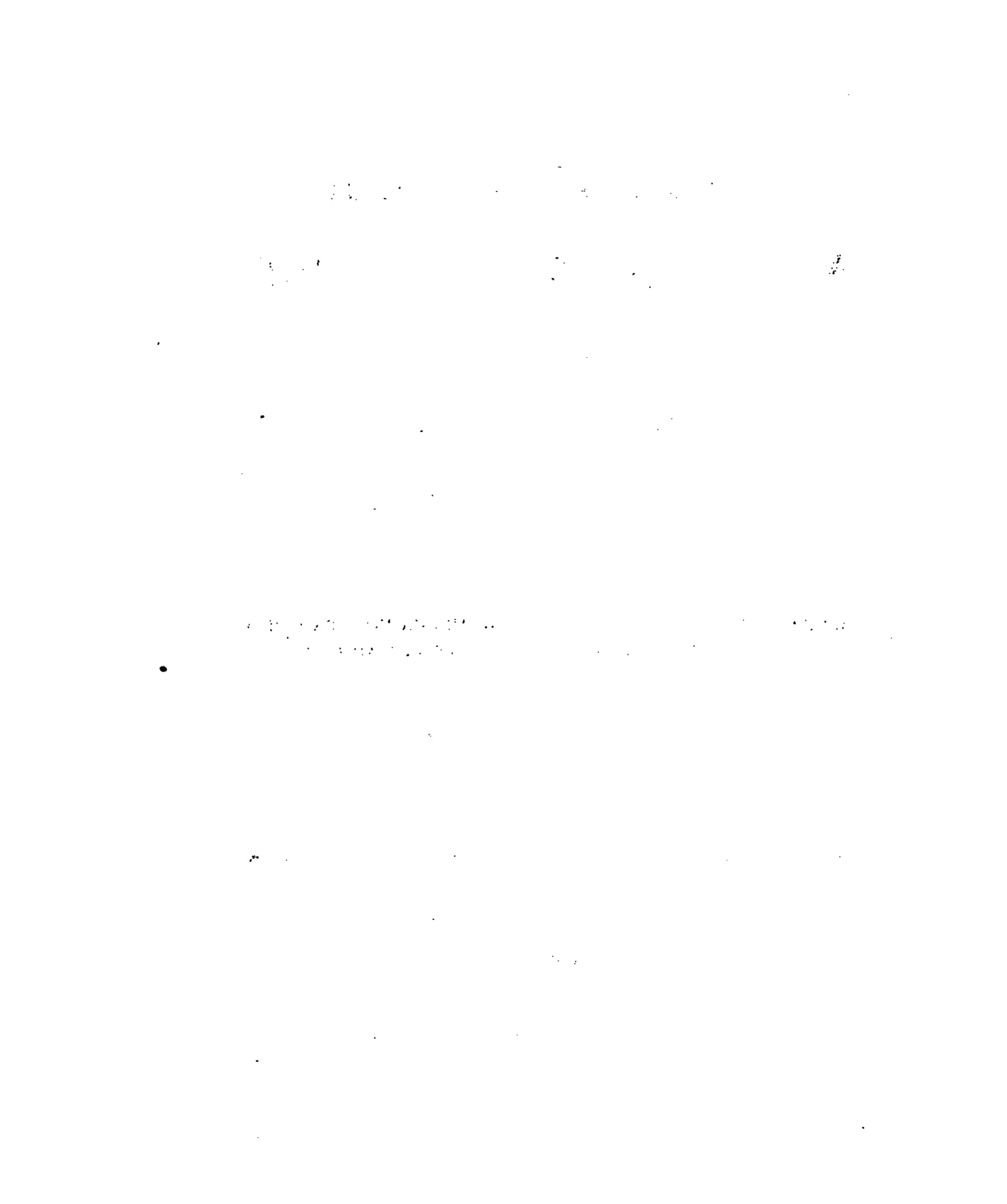
GOTTINGAE

PROSTAT APUD VANDENHOECK ET RUPRECHT.

1842.

ACADEMIAE GEORGIAE AUGUSTAE

PRORECTOR

Q U I S E N A T U

SACRA PASCHALIA

ANNI MDCCCLII

PIE CONCELEBRANDA

INDICUNT.

o

Inest Euthymii Zygadeni narratio de Bogomilis.
Edidit D. Jo. Car. Lud. Gieseler.

P. II.

GOTTINGAE

TYPIS ERNESTI AUGUSTI HUTH.

De Euthymio quae tradita sunt, paucis continentur. Vixit tempore Imperatoris Alexii initio saeculi XII in monasterio τῆς Περιβλήπτου, i. e. Mariae Virginis, quod Constantinopoli prope mare situm, a Romano Argyro Imp. conditum et a Nicephoro Botoniata instauratum fuit 1). Cognomine utebatur, quod plerumque Zino praeunte *Zigabenus* scribitur, sed in Codicibus mire variat. Invenitur enim *Zygaβηνός* 2), *Zyγαβηνός* 3), *Zηγαβηνός* 4), *Zyγαδηνός* 5), *Zyγαδηνός* 6): quin imo Jo. Hentenius scripsit *Zigabonus* 7), quod autem an in ullo Codice inveniat dubito. Quum non in omnibus Euthymii librorum inscriptionibus cognomen illud additum deprehendamus 8), equidem censuerim, Euthymium ipsum illo non usum esse, sed ubi inveniat, a librariis illud appositum esse, qui, quum non omnes originem ejus et veram rationem cognitam habuerint, sed obiter modo audierint, mirum esse non potest, quod varie scripserint. Ex inscriptionum igitur auctoritate de genuina illius cognominis forma judicari non potest: potest autem, ut mihi quidem videtur, Annae Comnenae

1) cf. *Car. du Fresne Constantinopolis christiana lib. IV. cap. 2. no. 36.*

2) Ita Cod. Mosquensis Panopliae num. XV. B. cf. *Euthymii Zig. comm. in quatuor Evangelia ed. Chr. F. Matthaei T. I. Praef. p. 8.*

3) Ita Cod. Mosqu. num. CCCLIII ap. *Matthaei l. c. p. 26*; ante Euthymii enarrationem in Psalmos in *Le Moyne Variis Sacris I, p. 150*; denique scriptor anonymus graecus in *Allatii de Eccl. occ. et orient. perp. consensione p. 643.*

4) Ita Cod. Mosq. libri Euthymii, quod ex solo patre S. S. procedat, cf. *Fabricii Bibl. Gr. ed. Harles VIII, 343*; Panopliae Cod. Vindobon. theol. graec. CCXXVII ap. *Lambecium ed. Kollarii V, p. 116.*

5) Ita editio Panopliae Tergovistana, et Cod. Mosq. num. X. cf. *Matthaei l. c. p. 8.*

6) Ita Codex Coislinianus commentarii in Psalmos, cf. *Montfaucon Bibl. Coisl. p. 178*, et Panopliae Cod. Mosqu. num. L. cf. *Matthaei l. c. p. 8.*

7) Ante Commentarii in IV Evangelia latinam editionem Lovan. 1544. fol.

8) Saepe inscripti sunt: *Εὐθυμίου Μουραγῶ τῆς Περιβλήπτου μονῆς*, cf. *Lambecius ed. Kollar V, p. 85. 269.* *Anecdota literaria vol. IV, (Romae 1783. 8.) p. 27.*

testimonio, quam, quum Euthymii aequalis fuerit, cognominis illius rationem accurate novisse dubitari nequeat. Annam autem scripsisse *Zyγαδηνόν*, auctoritate et Codicis Barberini, quo P. Possinus in editione Parisina adornanda usus est ¹⁾, et Vaticani, quem Leoni Allatio ad manus fuisse Schopenus vir doctissimus evicit ²⁾, edocemur. Quod si Annae testimonio et auctoritate efficitur, Euthymio cognomen *τοῦ Ζυγαδηνῶ* fuisse, quaeritur, unde illud traxerit. Certi quidem nihil de eo affirmari potest: probabile autem est, eum a loco natali, qui vicus fortasse ignobilis *Ζύγαδα* vel *Ζύγαδος* fuerit, ita cognominatum esse.

De Euthymii scriptis, inter quae commentarios in libros Novi Testamenti atque Panopliam dogmaticam eminere constat, uberius exponere, hujus loci non est. Accuratus qui ea cognoscere cupit, adeat Caveum, et Fabricium ab Harlesio auctum ³⁾.

Narratio de Bogomilis Panopliae dogmaticae, cujus Titulo vicesimo tertio continetur, ea pars est, quae prae caeteris fontis historici sinceri dignitatem habet. Anna Comnena enim narrat, Alexium patrem, postquam Basilium haeresiarcham callide exploravisset, ejusque de doctrina sua expositionem clam a librario calamo excipiendam curasset, Euthymio Monacho, tunc inter theologos eruditissimo, Panopliae opus conscribendum mandasse, in quo cunctae ab initio haereses enarrarentur et refellerentur, denique autem Bogomilorum errores exponerentur et detegerentur. De antiquioribus haeresibus Euthymius non nisi veterum narrationes repetere potuit, de recentioribus saepissime non habuit, unde hauriret, nisi famam: de Bogomilis autem non dubium est, quin illis tabulis uti potuerit, in quas Imperator omnia, quae Basilium coram eo de doctrina sua ingenue professus erat, referri jusserat, i. e. fonte limpidissimo et certissimo, qualis vix alii haeresium enarratori patuerit. Praeterea autem alias opportunitates Euthymio se obtulisse ad Bogomilorum doctrinam penitius cognoscendam, ipse enarrat in *Συγγραφή σθηλιευτικῆ* contra eos scripta, quam Nic. Fogginius in *Anecdotis literariis vol. IV, p. 27* (Romae 1783. 8.) edidit. Contigit enim ei non solum, ut cum Bogomilo quodam iter faceret, qui de haereticis suis opinionibus liberrime expone-

1) Annae Comnenae Alexias lib. XV. Paris 1651, p. 490.

2) Leo Allatius de *Eccl. Occ. et Orient. perp. consensione* p. 638. exscripsit Alexiadis tunc nondum editae locum de Bogomilis. De codice, quo usus sit, cf. Schopenus in praef. ad Alexiadis editionem Bonnensem p. XXIII.

3) Cave *hist. liter II*, 198. Fabricii *Bibl. Gr. ed. Harles VIII*, 328. Praeterea conferantur du Pin nouvelle *Bibl. IX*, 197. Cas. Oudini *comm. de Scriptt. eccl. II*, 979. R. Ceillier *hist. gen. des auteurs sacrés et eccl. XXI*, 533.

ret; sed in ipso suo monasterio doctrinae illius asseclas deprehendit, quos eadem simulatione, qua Imperator Alexius Basilium, ita cepit, ut ex iis omnia eorum arcana minus adhuc ei cognita discere posset. Fieri omnino potuit, ut in hac fontium ubertate Euthymius opinionibus praejudicatis ita teneretur, ut nonnulla male intelligeret: id autem certum est, inter illos scriptores, qui haereseon rationes nobis exposuerint, paucis eam opportunitatem fuisse, res de quibus ageretur accuratissime cognoscendi, qua Euthymius usus est, quum de Bogomilorum erroribus exponeret. Quae *Oederus* ¹⁾ protulit, ut Euthymii fidem hac in re infirmaret, ea quum non nisi ex illo studio dudum exploso profecta sint, haereticis veteribus puriorem quandam doctrinam affingendi, non opus est pluribus refutare.

Panoplia dogmatica, etsi in bibliothecis plurimi ejus codices exstant, nonnisi versione latina, quam *Petrus Franciscus Zinus* Veronensis edidit ²⁾, hodie etiam plerisque viris doctis cognita est. Graecus enim textus *Tergovisti in Wallachia* anno 1710, fol. editus in Germania saltem rarissimus est et paucis visus. Majorem quidem operis illius partem utrum graece an latine legamus, non tam interest: sunt tamen capita, quae negligere historicis non liceat, atque inter ea narratio de Bogomilis principem fere locum tenet. Hac ratione commotus *Jo. Christoph. Wolfius* eam narrationem ex apographo, quod *Jo. Fellus* Episcopus Oxoniensis ex codice vetustiore describendum curaverat, maxima ex parte edidit ³⁾: sed in edendo rationem secutus est, quae placere vix possit. Euthymii enim narratio in frustra dissecta et alio prorsus ordine disposita, denique neque integra, neque sine mendis exscripta est. Praeterea quum *Wolfi* etiam libellus rarior factus sit neque ubique facile obviis: multis non ingratum fore confido, si Panopliae titulum de Bogomilis, eumque integrum, denuo edere constitui. Ut textum genuinum nanciscerer, adii Virum humanitate aequae ac eruditione omnibus Viris doctis cognitum, *Kopitarium*, Custodem primarium Bibliothecae Caesariae Vindobonensis meritissimum, eumque statim inveni paratissimum ad consilium meum adjuvandum. Quum unicus Codex Vindobonensis, qui integram Panopliam, atque in ea Titulum nostrum offert ⁴⁾, siglis et scripturae compendiis tam crebris uta-

1) cf. *Ejusdem diss. inaug. Prodrum historiae Bogomilorum criticae exhibens. Gottingae* 1743. 4., recusa in *Heumanni nova sylloge dissertit. II*, 492 ss.

2) Venet. 1555 fol. repetita Lugd. 1556. 8. Paris. 1580. 8. et Tomo XIX. Bibl. PP. Lugd.

3) *J. Chr. Wolfi historia Bogomilorum, qua potissimum ex Panoplia dogmatica Euthymii Zigabeni ejusque codice graeco non edito eorum fata, doctrinae et mores ita exponuntur, ut simul consensio cum veteribus ac recentioribus fanaticis strictim indicetur. Vitembergae* 1712. 4.

4) Est Cod. theol. graecus num. 270. (Lambec. 227.), cf. *Lambecius ed. Kollar V*, 115.

tur, ut difficillime modo legi possit, convenimus, ut textus ex Wolfii editione a me descriptus potissimum cum editione Tergovistana conferretur, et ex ea suppleretur, nonnullis autem locis gravioribus Codex ille consuleretur. Quum enim editio Tergovistana, Zini versio, et Wolfii textus ex diversis codicibus hausta sint, ex iis inter se comparatis sperare licuit textum Euthymii ita restitui posse, ut a genuino non nisi levioribus lectionibus sensum non adulterantibus discreparet. Graecitas autem Euthymii certe non ea est, cui accuratissime restituendae multum laboris impendere operae pretium sit. Textus igitur, qui ad manus fuerunt, inter se contuli: ubi discrepabant, lectiones quae potiores visae sunt recepi, caeteras in margine addidi. Qua in re monendum censeo, ubi Tergovistana lectio in margine legatur, ibi Wolfianam in textum receptam esse, et vice versa; aliunde si lectio recepta sit, fontem diserte laudari. Zini versionem, quum dignitatem codicis habeat, intactam addidi.

Scrib. Gottingae d. XXIV Dec. MDCCCXLI.

TITΛΟΣ ΚΓ΄.

Κατὰ Βογομίλων.

Βόγ¹⁾ μὲν γὰρ ἡ τῶν Βουλγάρων γλῶσσα καλεῖ τὸν Θεόν, μίλου δὲ τὸ ἔλεσον. εἴρη δ' ἂν Βογόμιλος κατ' αὐτούς ὁ τοῦ Θεοῦ τὸν ἕλεον ἐπισπώμενος²⁾.

Ἡ τῶν Βογομίλων αἵρεσις οὐ πρὸ πολλοῦ συνέστη τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς, μέρος οὐσα τῆς τῶν Μασσαλιανῶν, καὶ συμφερομένη τὰ πολλὰ τοῖς ἐκείνων δόγμασι,

1) Terg. *Bóγov*. 2) Haec ad verbum exscripsit *Nicetas Choniates* in *Montfauconii Palaeographia graeca* p. 333. Caeterum, ut *Kollarus* ad *Lambecium lib. V. p. 86* monet, et *Kopitar*, vir rerum Slavicarum peritissimus, literis ad me scriptis confirmavit, cum Slavicae linguae indole illa nominis Bogomilorum explicatio conciliari nequit. Nam *Bogu mil* slavice est Deo carus, *Bogomil* (pro quo tamen hodie plerumque *Bogoljub* dicitur) Deum diligens. Sicuti nomina *Bohuslav* s. *Boguslav*, *Boguchval* s. *Bogufal*, *Bohdan* s. *Bogdan*, quae Deum glorificantem, laudantem atque a Deo datum designant, inter Slavos saepe inveniuntur; ita pristinis certe temporibus nomen *Bogomili* etiam, quod graeco *Θεοφίλου* respondet, passimprehenditur. Ita *Jo. Dlugossus hist. Polon. lib. VII. ad ann. 1242* (ed. Lips. 1711. I. p. 693) habet *Bogumilum* Palatinum Posnaniensem; ann. 1267 Magister *Bohemilus* vel *Bohomilus* (quae forma alius dialecti est) Praegae grammaticam et logicam docuit (*Pezii praef. ad Thea. Anecd. T. I. p. 61*); Consensui Sandomiriensi d. 14 Aprilis anni 1570 inter alios subscripsit Simeon *Theophilus*, alias *Bogomil*, Turnovius, Diaconus in Communitate Fratrum Bohemicae Confessionis (cf. *Jablonski hist. consensus Sandomiriensis p. 193*). Nomen illud igitur cum precatione *κύριε ἔλεσον* nihil commune habet, quam Slavi partim *Gospodine pomilui*, partim *Hospodine smilui* se vertunt. Sed quum haeretici isti praeter nomina Christianorum et Christopolitarum nomine etiam Bogomilorum uterentur, Graeci illud postremum ideo arripuisse videntur, quod caetera istis tanquam indignis concedere noluerint: accidit autem iis, ut hoc nomen a voce *pomilui*, quam e Slavis saepe audiebant, falso derivarent, atque hanc ipsam vocem, quasi esset *Bog milui*, falso acciperent.

Titulus XXIII.

Adversus Bogomilos.

Bog autem Bulgarorum lingua Deum significat, Milui vero miserere; ut Bogomilus apud eos is sit, qui Dei misericordiam implorat.

Bogomilorum haeresis haud multo ante extitit, aetate nostra, Masalianorumque pars fuit, et multis in rebus convenit cum illorum institutis, quaedam tamen

τινά δὲ καὶ προσεξευροῦσα καὶ τὴν λύμην αὐξήσασα. Διεγνώσθη δὲ κατὰ τοὺς χρόνους Ἀλεξίου τοῦ Θεοκυβερνήτου βασιλέως ἡμῶν, ὃς ἐντέχνως ¹⁾ καὶ πάννυθον θαυμασίως τὸν ἔξαρχον αὐτῆς θηρεύσας. Βασίλειος ἦν οὗτος ὁ ἰατρός, ἀνὴρ ὀλέθριος μᾶλλον, καὶ λοιμὸς, καὶ φθορᾶς μιστὸς, καὶ πάσης κακίας ὄργανον. Καὶ πρὸς ἑαυτὸν μεταγαγὼν καὶ ἐντίμως ὑποδεξάμενος, καὶ τῆς παρ' ἑαυτῶν καθέδρας ἀξιώσας, καὶ λόγου μεταδοὺς ἠδέος, καὶ προσηνοῦς ὁμιλίας καὶ γλυκειᾶς ἐν τῷ προσδιαλέγεσθαι ²⁾ χάριτος, καὶ συνετῶς ἐποκρινάμενος τὸν μαθητιῶντα, ῥᾶον ἐξηπάτησε τὸν ἔξαπατήσαντα πολλοὺς εἰς ἀπώλειαν, καὶ πᾶσαν τὴν ἐνδομυχοῦσαν τῷ σαπρῷ τούτῳ καὶ καταπτύστῳ γέροντι κακοήθειαν ὀξύτητι φρενὸς καὶ δεξιότητι φύσεως ἀνίχνυσειν, οὐδὲν ὑπολιπὼν ἀνεξερεύνητον, ἢ ἀθέατον. Ἐνθεν τοι καὶ καθάπερ ἀπὸ τινος φωλιῶ παντοδαπὰ καὶ ποικιλόμορφα θηρία τῆς σκοτεινῆς αὐτοῦ καρδίας ἐξεκλύσας, τὰ μισθὰ καὶ ἰοβόλα καὶ πολυπρόσωπα δόγματα ταῖς μηχαναῖς τῆς ὑποκρίσεως, καὶ κατασοφισάμενος εὐφρῶς μάλα τὸν κρονόληρον γέροντα, τὸ παλαιὸν κακόν, ἐκέλευσεν ἡμῖν γραφῇ παραδοῦναι ταῦτα, καὶ θριαμβεῦσαι τὰ καταγέλαστα μυστήρια τῆς εἰρημένης αἰρέσεως.

Α'. ³⁾ Ἀθετοῦσι πάσας τὰς Μωσαϊκὰς βίβλους μετὰ καὶ τοῦ ἐν αὐταῖς ἀναγραφομένου Θεοῦ καὶ τῶν ἐναρεστησάντων αὐτῷ δικαίων· ναὶ μὴν ⁴⁾ καὶ τὰς μετ' αὐτὰς ἀπάσας ὡς κατ' ἐπίπνοϊαν ⁵⁾ τοῦ Σατανᾶ συγγραφείσας. Ἰλεως ἡμῖν εἴη Κύριος τὰ ἐκείνων λέγουσι! Μόνας δὲ παραδέχονται καὶ τιμῶσιν ἑπτά, καὶ εἰς ἄκρον ἀποστηθίζουσι, λέγω δὴ τὸ ψαλτήριον, καὶ τὸ ἑκαδεκαπρόφητον, καὶ

1) Terg. ἐτέχνως. 2) Terg. προδιαλέγεσθαι. 3) Priorem hujus capituli partem ex Niceta Choniatae descriptam habes apud Montfauconium l. c. 4) Ita Tergov. et Nicetas Choniates ap. Montf. — Wolfius p. 46 scripsit μὴν. 5) Zinus et Wolf. ἐπίπνοϊαν.

ipsa quoque excogitavit, et pestem adauxit. Patefacta est autem Alexio Imperatore nostro regnante, qui Dei numine gubernatus, prudenti et admirabili ratione principem illius venatus est. Hic erat Basilius quidam medicus, homo perniciosus, atque pestifer, et corruptelae plenus, atque malorum omnium instrumentum. Quem Imperator cum ad se accersisset, honorificeque suscepisset, assidereque fecisset, jucunde benigneque allocutus, dulcique gratia cum illo disputans, seque prudenter discipulum simulans, facile decepit, cum jam ille multos perniciose decepisset, omnemque in putridi execrandique senis arcano reconditam malitiam mentis acumine et naturae facilitate detexit, nihil omnino relinquens, quod non investigaret atque perspiceret. Hic igitur in tenebricoso nugacissimi perniciosique senis corde, tanquam in latebra quadam, diversas variasque feras, nefarias, venenatas atque multiplices opiniones latitantes ingenio sapientiaque sua deprehendit, in apertumque protulit. Et mihi jussit, ut ridicula istius haeresis mysteria patefacta atque convicta literarum monumentis mandarem.

I. Rejiciunt omnes libros Mosaicos, una cum Deo, qui in ipsis memoratur, virisque justis, qui sunt illi carissimi; reliquos item omnes, qui postea scripti sunt, tanquam Diaboli astutia compositi sint. Propitius sit nobis Deus impias eorum opiniones referentibus. Septem duntaxat suscipiunt et colunt et in summo habent pretio, id est Psalterium, et librum sexdecim Prophetarum, et

τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, καὶ τὸ κατὰ Μάρκον, καὶ τὸ κατὰ Λουκᾶν, καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην, ἕβδομον τὴν βιβλον ¹⁾ τῶν πράξεων σὺν ταῖς ἐπιστολαῖς πάσαις καὶ τῇ Ἀποκαλύψει τοῦ θεολόγου Ἰωάννου. Ἡ σοφία γὰρ φασιν ²⁾ ὠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον, καὶ ὑπῆρξε στύλους ἑπτὰ ³⁾, οἶκον μὲν τὴν παμμίαρον συναγωγὴν ἑαυτῶν παρερμηνεύοντες ³⁾, στύλους δὲ ἑπτὰ τὰς ἀπαριθμηθείσας βίβλους. Τὴν μὲν οὖν ἀποβολὴν τῶν Μωσαϊκῶν βιβλίων καὶ τῶν μετ' αὐτὰς ἐκ τῆς τῶν Παυλικιάνων αἰρέσεως μεμαθήκασιν. Ζητητέον δὲ ἐν τῷ κατ' ἐκείνων ⁴⁾ τίτλῳ τὰ κεφάλαια, οἷς ἐπιγράφεται, ὅτι τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ εἰσὶν ἢ τε ⁵⁾ παλαιὰ νομοθεσία καὶ οἱ ἐν αὐτῇ λάμπαντες, καὶ ἀναγνωστέον τό τε ⁶⁾ πρῶτον κεφάλαιον, καὶ τὰ ἐξῆς ἑπτὰ, στηλιτεύοντα φανερώς τὴν τοιαύτην πλάνην. Καὶ τὰ μετ' ἐκεῖνα δὲ πάντα σύμφωνα σχεδὸν τοῖς ἑπτὰ τούτοις εἰσὶν, ἀλλ' ἀρκεῖ μόνον τὰ δηλωθέντα. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τὰς Μωσαϊκὰς βίβλους ἀθετοῦντες ῥήσεις ἐξ αὐτῶν πολλάκις πανούργως εἰς συνηγορίαν ἑαυτῶν προσλαμβάνουσι. Καὶ ὅταν δὲ παρὰ τινος ῥητοῦ τῶν δηλωθεισῶν ἑπτὰ βιβλίων στενοχωρηθῶσι, καὶ συνελαθῶσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, εὐθύς εἰς ἀλληγορίαν τρέπονται, διαδιδράσκων πειρώμενοι.

B'. Πρόσχημα μὲν ἀπάτης τῶν ἀπλουστέρων τὸ πιστεῦεν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα προβάλλοντα. Τὰς τρεῖς δὲ ταύτας κλήσεις τῷ Πατρὶ προσάπτουσι, καὶ ἀνθρωποπρόσωπον τοῦτον ὑπολαμβάνουσι, παρ' ἑκατέραν μήνηγα ἀκτίνα ἐκλάμποντα, τὴν μὲν Υἱοῦ, τὴν δὲ Πνεύματος. Καὶ οὕτω κατα-

1) Terg. τῆς βιβλον. 2) Terg. φασιν. 3) Terg. μερμηνεύοντες. 4) Wolfius p. 49 ἐκείνου. 5) Wolf. ἤγε. 6) Wolf. τότε.

a) Prov. 9, 1.

Evangelium secundum Matthaëum, et secundum Marcum, et secundum Lucam, et secundum Joannem, et septimum librum, quo res ab Apostolis gestae continentur cum omnibus Epistolis, et Joannis Theologi Apocalypsi. *Sapientia enim, inquit, aedificavit sibi domum, septemque columnas substituit.* Per hanc sapientiae domum scelestissimam synagogam intelligunt suam, per columnas autem libros illos, quos septem ordinibus dispositos commemoravimus. In repudiandis igitur libris Mosaicis et caeteris subsequentibus cum Paulicianorum haeresi consentiunt. Itaque in eo titulo, qui adversus illos conscriptus est, quaerenda sunt ea capita, quibus demonstravimus, boni Dei esse tum Vetus Testamentum, tum viros, qui in eo illustres extiterunt, legendumque est primum caput cum septem sequentibus, quibus error iste plane confoditur. Et quanquam reliqua item capita his septem consentiunt, tamen haec sola satis erit perlegisse. Illud tamen animadvertendum est, istos callide plerumque ex his libris, quos improbant, ad opiniones suas comprobandas verba depromere. Quod si aliquo septem librorum, quos commemoravimus, dicto convicti ad veritatem confitentem impellantur, statim, ut subterfugiant, ad allegoriam sese convertunt.

II. Ea re decipiunt simpliciores, quod fingunt, se credere in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, cum tamen Patri tres istas tribuant appellationes, cumque humana forma praeditum putent, et ex binis cerebri panniculis binos radios emittere, alterum Filii, alterum Spiritus sancti. Atque ita fides istis in

στρέφει τούτοις ἡ πίστις εἰς σωματοειδῆ τινα καὶ τερατόμορφον Θεόν, καὶ ὄντως ¹⁾ ἀνύπαρκτον. Τὸ μὲν οὖν προσάπτειν τῷ Πατρὶ τὰς εἰρημένους τρεῖς κλήσεις ἐκ τῆς Σαβελλιανῆς ²⁾ αἰρέσεως ἔλαβον, τὴν δὲ τοῦ τοιούτου δόγματος ἀνατροπὴν ζητητίον ἐν τῷ τίτλῳ τῷ κατὰ Σαβελλιανῶν. Τῇ μέντοι τερατομορφίᾳ τοῦ κατ' αὐτοὺς Θεοῦ σωματοειδὲς καὶ τὸ τῆς μορφῆς ἀλλόκοτον ἀρκέσει πρὸς ἔλεγχον.

Γ'. Λέγουσι, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς τὸν Πατέρα πάλιν, ἀπ' οὗ προήλθον, ἀναλυθῆναι, καὶ τριπρόσωπον αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πεντακισχιλιοστοῦ πεντακοσιοστοῦ ἔτους ἄχρι καὶ τριάκοντα καὶ τριῶν ἐτῶν χρηματίσαντα πάλιν γενέσθαι μονοπρόσωπον, ἀσώματον μὲν, ἀνθρωπόμορφον δέ. Φεῦ τῆς πολλῆς ἀναισθησίας! ὦ τοῦ πλατέος γέλωτος! εἰ γὰρ ἀσώματος, πῶς ἀνθρωπόμορφος;

Δ'. Λέγουσι μῆτε Υἱὸν εἶναι, μῆτε Πνεῦμα ἅγιον ἄχρι τοῦ πεντακισχιλιοστοῦ πεντακοσιοστοῦ ἔτους, ἔκτοτε δὲ λαβεῖν αὐτοὺς ἀρχὴν τοῦ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι, καίτοι τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου βροντῶντος ἐν τῷ λέγειν· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος ^{α)}. Τὸ δὲ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, ἴσον ἐστὶ τῷ αἰεὶ ἦν ὁ λόγος ^{β)}. Εἰ δὲ ὁ Λόγος αἰεὶ ἦν ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αἰεὶ συνῆν ἅρα τῷ Υἱῷ. Καὶ γὰρ οὐδ' ὁ παρ' ἡμῶν προφερόμενος λόγος εὐρίσκαται ποτε χωρὶς πνεύματος. Οἱ δὲ λέγοντες, τὸν Πατέρα χωρὶς εἶναι τοῦ Λόγου μέχρι τοῦ πεντακισχιλιοστοῦ πεντακοσιοστοῦ ἔτους, ἄλογον

1) Wolfius p. 55 οὕτως. 2) Wolf. p. 59 σαβελλιανῆς. 3) Haec enunciatio apud Wolfium p. 60 vitiose omissa est.

a) Jo. 1, 1.

Deum corporeum monstrosumque vertitur, cujus nulla plane sit existentia. Ut ergo Patri tres istas tribuerent appellationes, ex Sabelliana haeresi didicerunt. Itaque confutatio ex titulo, qui in Sabellianos inscriptus est, petenda erit. Quod autem monstrosa Deum suum forma comminiscantur, ex corporea absurdaque specie, quam illi tribuunt, facile potest intelligi.

III. Dicunt, Filium et Spiritum sanctum in Patrem rursus, ex quo provenerunt, resolvi, ipsumque qui anno abhinc quinquies millesimo quingentesimo trigesimotertio trium fuerit personarum, rursus unius factum esse personae, incorporeum quidem, sed humana tamen forma praeditum. Facessat absurda et ab omni prorsus sensu aliena ratio. Si enim incorporeus est, quomodo forma sit humana praeditus?

IV. Negant Filium et Spiritum sanctum usque ad millesimum et quingentesimum annum extitisse, eoque principium extrinsecus suscepisse, ut essent et nominarentur, cum tamen Evangelista Joannes clara voce tonet, in principio: inquit, erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Illud autem in principio erat Verbum idem est ac si dicas: semper erat Verbum. Quod si Filius semper fuit in Patre, et Spiritus sanctus semper utique fuit cum Filio. Quando verbum quidem a nobis prolatum invenitur nunquam sine spiritu. Qui autem Patrem sine Filio usque ad annum quinquies millesimum quingentesimum

αὐτὸν ἄχρι τότε καὶ ἄσοφον καὶ ἀδύνατον δογματίζουσιν, ἵνα τὰ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐάσωμεν, καὶ τὰς ἄλλας ἀτοπίας, αἱ τῇ μωρολογίᾳ τούτων ἐπακολουθοῦσι.

Ε'. Λέγουσιν, ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ ἐγέννησε τὸν Υἱὸν, ὁ δὲ Υἱὸς ἐγέννησε ¹⁾ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτο δὲ ἐγέννησε πνευματικῶς τὸν προδότην Ἰούδαν καὶ τοὺς ἕνδεκα Ἀποστόλους. Καὶ προφέρουσι χρῆσιν Εὐαγγελικὴν. Ἀβραάμ, φησιν, ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ, Ἰσαάκ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ, Ἰακώβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰούδαν καὶ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ ²⁾, περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος ταῦτα γεγράφθαι διατεινόμενοι. Πρῶτον μὲν οὖν οὐ μόνον υἱὸν, ἀλλὰ καὶ υἰώνον ἐπεισάγουσι, καὶ οὐχ υἰώνον μόνον, ἀλλὰ καὶ δώδεκα τρισεγγόνους, ὅσον πρὸς τὸν Πατέρα. Ἐπειτα εἰ καὶ ὁ Υἱὸς πατήρ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐθις πατήρ ²⁾, ἰδοὺ τρεῖς πατέρες· καὶ πῶς ἓνα Πατέρα δογματίζοντες ὁμολογοῦσι; καὶ πάλιν, εἰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον υἱὸς τοῦ υἱοῦ ³⁾, ἰδοὺ κἀνταῦθα δύο υἱοί· καὶ πῶς ἓνα Υἱὸν ἐν τῇ Θεολογίᾳ τῆς Τριάδος συνομολογοῦσιν; ἵνα τὸν Ἰούδαν καὶ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ κατὰ τὸ παρὸν ἐάσωμεν.

ς'. Λέγουσι τὸν Δαίμονα, τὸν παρὰ τοῦ Σωτῆρος ὀνομασθέντα Σατανᾶν, υἱὸν καὶ αὐτὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὀνομαζόμενον Σαταναήλ, καὶ πρῶτον τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου, καὶ ἰσχυρότερον, ἅτε πρωτότοκον, ὡς εἶναι τούτους ἀδελφούς ἀλλήλων. Εἶναι δὲ τὸν Σαταναήλ οἰκονόμον καὶ δευτερεύοντα τοῦ Πατρὸς, τὴν αὐτὴν αὐτῷ περικείμενον καὶ μορφήν καὶ στολὴν, καὶ ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ

1) Wolf. p. 60 omittit ἐγέννησε.

2) Wolf. l. c. om. πατήρ.

3) Wolfius per-

peram θεοῦ.

a) Matth. 1, 2.

dicunt fuisse, eum ad illud usque tempus rationis usus, sapientiae, potentiae-que fuisse expertem asserunt. Ut interim de Spiritu sancto taceamus, omittamusque caetera incommoda, quae stultam istorum opinionem consequuntur.

V. Pater, inquit, Filium genuit, et Filius genuit Spiritum sanctum, hic autem Judam genuit proditorem et undecim Apostolos. Et opinionem suam Evangelii confirmant testimonio. *Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Jacob, Jacob autem genuit Judam et fratres ejus.* Haec de sancta Trinitate fuisse scripta contendunt. Primum igitur non solum filium, sed nepotem inducunt, nec nepotem modo, sed duodecim genitos ¹⁾, quantum ad Patrem pertinet. Praeterea si Filius quoque pater est, et Spiritus sanctus rursus pater est, ecce tres patres: quomodo igitur unum Patrem confitentur? Ad haec si Spiritus sanctus est filius Filii, ecce hic item duo filii: quomodo igitur unum Filium in sancta Trinitate tradunt? Ut nihil in praesentia de Juda dicamus et fratribus ejus.

VI. Dicunt, Daemonem, qui a Servatore appellatus est Satanas, filium esse ipsum quoque Dei Patris, et vocari Satanaël, et Filio Verbo natu majorem esse praestantioremque, utpote primogenitum, fratres igitur esse. Sed Satanaël domus esse procuratorem, et secundas post Patrem partes obtinere, eademque stola et habitu indutum esse, et ad ejus dexteram considerare in solio, et accun-

1) Recte: *abnepotes.*

καθήμενον ἐπὶ θρόνον, καὶ τῆς μετ' αὐτὸν εὐθὺς τιμῆς ἀξιούμενον, ὕψ' ἧς μεθυσθέντα καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἐπαρθέντα μελετῆσαι ἀποστασίαν, καὶ ποτε δραξάμενον καιροῦ καθεῖναι πείραν τισι τῶν λειτουργικῶν δυνάμεων, εἰ βούλοιντο κουφιζόμεναι τοῦ βάρους τῆς λειτουργίας ἀκολουθῆσαι τούτῳ καὶ συγκατεξαναστήναι τοῦ Πατρὸς. Εἰς πίστιν δὲ τῆς ληρωδίας ταύτης παράγουσι τὴν ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ παραβολὴν τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας ^{a)}, τὰ τῶν ὀφειλόντων χρεὴ μινώσαντος. Τοῦτον γὰρ τὸν Σαταναῆλ εἶναι, καὶ περὶ τούτου γεγράφθαι τὴν τοιαύτην παραβολήν. Εἶτα τοὺς εἰρημένους ἀγγέλους δειλασθέντας τῷ κουφισμῷ τῆς ἐπιπόνου λειτουργίας, καὶ ταῖς ἄλλαις ὑπερόγκοις ἐπαγγελίαις (θῆσω γάρ, φησι, τὸν θρόνον μου ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ ^{b)}) συναπαρθεῖναι τούτῳ καὶ κοινωνῆσαι τῆς ἐπιβουλῆς. Αἰσθόμενον δὲ ταύτης τὸν Θεὸν ῥίψαι τοὺτους ἄνωθεν ὁμοῦ πάντας. Ὡς τῆς ἀναιδεστάτης καὶ προδήλου μυθοπλαστίας! Εἰ γὰρ φύσει Θεοῦ υἱὸς ἦν ὁ Σαταναῆλ, ἦν ἂν καὶ φύσει Θεός, καὶ παντελῶς ἀτρεπτός τε καὶ ἀναλλοιώτος. Ἴδιον γὰρ τῆς θείας φύσεως ἢ ἀτρεψία καὶ τὸ ὡσαύτως ἔχειν αἰεὶ. Ἐπεὶ δὲ ἐτράπη καὶ ἐξέπεισε καὶ ἄνωθεν κατενήνεκται, οὐκ ἦν φύσει υἱὸς Θεοῦ, ἀλλὰ τις ἑτέρα φύσις ἀγγελικὴ καὶ κτιστὴ, καὶ διὰ τοῦτο τρεπτὴ. Εἰ δὲ καὶ μονογενὴς ἔστιν ὁ τοῦ Πατρὸς Λόγος, ὡς ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐδίδαξεν Ἰωάννης (ἐθεασάμεθα γάρ, φησι, τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς ^{c)}, καὶ πάλιν ¹⁾, ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο ^{d)})· ληροῦσι καὶ παραπαιούσιν οἱ λέγοντες ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Σαταναῆλ. Εἰ γὰρ εἶχεν ἀδελφόν, οὐκ ἂν ὠνομάζετο μο-

1) Terg. αὐθκ.

a) Luc. 16, 1.

b) secundum Jes. 14, 13. 14.

c) Jo 1, 14.

d) Jo. 1, 18.

dam habere dignitatem, qua quidem ebrimum stultaque sublatum, de defectione cogitasse, arreptaque quondam occasione ministras tentasse Potestates, ut excusso ministerii jugo se sequerentur, et secum in Patrem consurgerent. Et ad istiusmodi nugas confirmandas ex Lucae Evangelio parabolam afferunt villici iniquitatis, qui debita minuit debitoribus. Hunc enim esse Satanaël, et de hoc fuisse scriptam eam parabolam. Angelos igitur, quos memoravimus, sperantes se laboriosi ministerii onere levatum iri, et magnis aliis promissis fuisse deceptos (*ponam enim, dicebat, thronum meum in nubibus, et ero similis altissimo*), proditori igitur et insidiis consensisse. Qua quidem re animadversa Deum illos e coelo omnes detrusisse. Quis iasulsa et manifesta istorum figmenta non rideat? Si enim natura Dei filius Satanaël fuisset, fuisset etiam natura Deus, et omnino immobilis et immutabilis. Proprium enim est naturae divinae, ut nunquam mutetur, sed eodem modo semper se habeat. Quare quoniam mutatus est et cecidit et e coelo dejectus est, non erat natura filius Dei, sed aliam habebat naturam, nempe angelicam et procreatam, atque ideo mutabilem. Quod si unigenitus Patris Filius Verbum, ut Evangelista Joannes docuit, *vidimus*, inquit, *gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, et rursus, unigenitus filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*: nonne mendaces deprehenduntur et impostores, qui fratrem ipsius dicunt esse Satanaël? Si enim fratrem haberet Filius Verbum, unigenitus

νογενής ὁ Λόγος. Εἰ δὲ καὶ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος ^{a)} κατὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, τουτέστιν, αἰεὶ ἦν μετὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐν τῷ Πατρὶ· πῶς ἂν ἦν ἕτερος ἀδελφὸς πρὸ αὐτοῦ τοῦ προαιωνίου καὶ συνανάρχου τῷ Πατρὶ, καὶ οὐ χωρὶς οὐδέποτε ἦν ὁ Πατήρ, ἵνα μὴ ἄλογος καὶ ἄστροφος καὶ ἀδύνατος εὑρεθῆι; ταῦτό ¹⁾ γάρ ἐστιν ὁ φύσει Υἱὸς καὶ Λόγος αὐτοῦ. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἦν ὁ Σαταναήλ φύσει υἱὸς ²⁾ Θεοῦ, καθὼς ἀπεδείξαμεν, πάντως οὐδὲ τὴν τοῦ Θεοῦ περιέκειτο μορφὴν καὶ στολὴν, ἵνα παραδράμωμεν εἰπεῖν, ὅτι τῶν σωμάτων καὶ τῶν συνθέτων ἐστὶν ἡ στολὴ καὶ περιβολή, οὐδὲ ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐκάθητο, οὐδὲ περὶ τούτου ἢ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ περὶ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας ἐξετέθη παραβολή.

Z'. Λέγουσι, τὸν Σαταναήλ ἄνωθεν ῥιζέντα καὶ μὴ δυνάμενον τοῖς ὕδασι ἐφιζάνειν, ἢ γῆ γάρ φησιν ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκέυαστος, ἐπέπερ ἔτι καὶ τὴν θείαν περιέκειτο μορφὴν καὶ στολὴν, καὶ τὴν δημιουργικὴν ἐκέκτητο δύναμιν, συγκατέσσει τὰς συγκαταπεσούσας αὐτῷ δυνάμεις, καὶ θάρσος αὐταῖς ἐμβαλεῖν, καὶ εἰπεῖν· ὡς ἐπεὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ὁ Θεὸς ἐποίησεν (ἐν ἀρχῇ γάρ φησιν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ^{b)}), ποιήσω καὶ γὼ δεῦτερον οὐρανὸν, ὡς δεῦτερος Θεὸς, καὶ τὰ ἐξῆς ἀκολουθήσω. Καὶ εἶπε, γενηθήτω στερέωμα, καὶ ἐγένετο· γενηθήτω τὰδε καὶ τὰδε, καὶ γέγονασιν ἅπαντα. Καὶ κατακοσμήσας μὲν τὸν δεῦτερον οὐρανὸν, περιελών δὲ τὸ ὕδωρ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, καὶ

1) Ita scribendum censeo. Terg. ταῦτα. Wolf. p. 77 τοῦτο. 2) Wolf. p. 78 ὁ υἱός.

a) Jo. 1, 1. b) Gen. 1, 1.

non appellaretur. Quod si et in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, ut Evangelista Joannes ait, id est, semper erat cum Patre et in Patre; quomodo alter esse potuit frater ipsius, qui illo esset natu major, qui est ante saecula, et una cum Patre imperat ¹⁾, et sine quo nunquam Pater fuit? Alioquin sine ratione, et sine sapientia, et sine potentia, quae quidem omnia est natura Filius et Verbum ejus, extitisset. Quoniam igitur Satanaël, ut demonstravimus, natura non erat filius Dei; nec formam ejus omnino nec stolam habuit, ut omittamus, quod stola et vestis corporibus et rebus compositis convenit, nec in dextera sedit Majestatis, neque ad ipsum pertinet parabola de villico iniquitatis, quae est in Evangelio Lucae.

VII. Ajunt, Satanaël e sublimibus dejectum, cum aquis non posset insidere, quod terra esset invisibilis et incomposita, divinam autem adhuc formam atque habitum haberet et creandi potestatem, Angelos, qui secum ceciderant, convocasse, et audaciam illis injecisse dixisseque: quoniam Deus fecit coelum et terram (in principio enim, inquit, Deus fecit coelum et terram), faciam et ego tanquam alter Deus secundum coelum, et reliqua deinceps eodem ordine. Dixit igitur, inquam, fiat firmamentum, et factum est; fiant haec et haec, et facta sunt. Et cum coelum secundum ornasset, et aquas a facie terrae contraxisset, easque

1) Recte: et cum Patre omnis initii exers.

τάξας ἐν οἷς ἔδοκίμασε τόποις, ὡς ἡ τῆς κοσμογενείας ¹⁾ βίβλος διέξεισι, καὶ καλλωπίσας αὐτὴν καὶ καθωραΐσας, καὶ τὰ ἐκ γῆς πάντα φνόμενα δημιουργήσας, καὶ τὰ ζῶα, καὶ εἴ τι ἕτερον, ἀπεκλήρωσε ταύτην ἑαυτῷ τε καὶ ἀποστατικαῖς δυνάμεισιν οἰκητήριον. Ἐπειτα πλάσας τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ ἀπὸ γῆς ὕδατι φουραθείσης ²⁾, ἔστησεν ὀρθὸν, ἀφ' οὗ καταρρέουσά τις νοτίς ἐπὶ τὸν δεξιὸν πόδα, καὶ διὰ τοῦ μεγάλου δακτύλου χειθεῖσα κατὰ τοῦ ἔδαφους ἑλικοειδῶς ἐρρύη, καὶ σχῆμα ὄφειος ἀπέτελεσεν. Ἀθροίσας δὲ τὸ ἐν ἑαυτῷ πνεῦμα ὁ Σαταναὴλ ἐνέπνευσε τῷ πλασθέντι σώματι ζῶην, τὸ δὲ ἐξ αὐτοῦ πνεῦμα διὰ χανότητα καταρρῶν ἐπὶ τὸν δεξιὸν ὁμοίως πόδα καὶ διὰ τοῦ μεγάλου δακτύλου χειθῆν, εἰς τὴν ἑλικοειδῆ ῥαπίδα κατέσκηψεν ³⁾, ἡ δὲ παραυτικά ζωοποιηθεῖσα καὶ ἀποτμηθεῖσα τοῦ δακτύλου γέγονεν ὄφεις, καὶ εἴρυσσε. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ φρόνιμον αὐτὸν γενέσθαι καὶ νουνεχῆ, ὡς τοῦ ἐμφυσήματος τοῦ Σαταναὴλ εἰς ψυχὴν αὐτῷ καταστάτος. Ὅπρι ἰδὼν ὁ καινὸς οὗτος δημιουργὸς, καὶ γνοὺς, ὅτι μάτην πονεῖ, διεπρεσβεύσατο πρὸς τὸν ἀγαθὸν Πατέρα, καὶ παρεκάλεσε πεμφθῆναι παρ' αὐτοῦ πνοήν, ἐπαγγελάμενος κοινὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, εἰ ζωοποιηθῆ ⁴⁾, καὶ ἀπὸ τοῦ γένους αὐτοῦ πληροῦσθαι τοὺς ἐν οὐρανῷ τόπους τῶν ἀπορρέμεντων ⁵⁾ Ἀγγέλων. Τὸν δὲ Θεὸν, ὡς ἀγαθὸν, ἐπινεύσαι καὶ ἐμφυσῆσαι τῷ παρὰ τοῦ Σαταναὴλ πλασθέντι πνεῦμα ζωῆς, καὶ γενέσθαι παραυτικά τὸν ἄνθρωπον εἰς ψυχὴν ζῶσαν, λαμπρύνασαν τὸ σῶμα, καὶ πολλαῖς αὐτὸ καταραιδρύνασαν χάρισιν. Εἶτα τῆς Ἐύας ὁμοίως ἐκείθεν ποιηθείσης, καὶ ταῖς ἴσαις ἀπαστραψάσης λαμπρότησι φθορησαὶ τὸν Σαταναὴλ, καὶ μεταμιληθῆναι, καὶ κινηθῆναι πρὸς ἐπιβουλήν τοῦ

1) Wolf. p. 67 κοσμογενείας. 2) Wolf p. 70 φουραθείσης. 3) Tergov. κατέσκηψεν.
4) Progr. Fell. ap. Wolf. p. 71 ζωοποιηθείς. 5) Wolf. l. c. ἀπορρέμεντων.

suis in locis, ut ei visum est, collocasset, quemadmodum in libro, qui mundi continet procreationem, descriptum est; terram ornavit et decoravit, et omnia fecit, quae nascuntur e terra, et animalia, et si quid aliud est, eamque sibi et aliis potestatibus, quae defecerant, constituit domicilium. Deinde cum Adam e terra aqua commixta formasset, eum rectum collocavit, ex quo humor quidam in dextrum pedem defluxit, et per magnum digitum effusus in terram se circumvolvit, et serpentis figuram reddidit. Satanaël vero spiritum suum colligens in corpus a se conflatum vitam insufflavit. Sed spiritus ejus per vacuum similiter fluens in dextrum pedem, et per magnum digitum in tortuosam stillam coaluit, quae statim vitam accipiens, et a digito abscedens serpens effecta est et serpebat. Idcirco enim, inquiunt, est prudens ac mente praeditus serpens, quoniam Satanaëlis insufflatio illi fuit animae loco. Quod novus iste opifex conspicatus, cum animadverteret, se frustra laborare, legatos misit ad bonum Patrem, qui peterent, ut mitteret spiritum suum, promisitque hominem fore communem, si vitam acciperet, et ex genere ipsius repletas iri sedes, e quibus Angeli dejecti fuerant. Deum autem utpote bonum annuisse, insufflasseque Satanaëlis figmento spiritum vitae, et continuo factum esse hominem in animam viventem, quae corpus illustraret et multiplici gratia decoraret. Post autem cum Eva item ex eo fuisset formata, eodemque esset affecta splendore, Satanaël invidia commotum sententiam

πλάσματος τοῦ ἰδίου ¹⁾, καὶ εἰσρῆναι τοῖς ἐγκάτοις τοῦ ὄφρα, καὶ ἐξαπατῆσαι τὴν Ἐῶν, καὶ συγγενέσθαι αὐτῇ, καὶ ποιῆσαι ἐγκυον, ἵνα τὸ σπέρμα τούτου προλαβὼν κατακυριεύῃ τοῦ Ἀδαμιαίου σπέρματος, καὶ ὡς οἶόν τε διαφθεῖρη, καὶ μὴ συγχωρῇ ἀνξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι. Τὴν δὲ ταχέως ὠδινῆσασαν ἀπογενῆσαι τὸν Καῖν ἐκ τῆς συνουσίας τοῦ Σαταναήλ, καὶ ἀδελφὴν δίδυμον ὁμοιότροπον, ὄνομα αὐτῇ Καλωμενά ²⁾. Ζηλοτυπήσαντα δὲ τὸν Ἀδὰμ συνελθεῖν καὶ αὐτὸν τῇ Ἐῶα, καὶ γεννῆσαι τὸν Ἀβὲλ, ὃν ἀνελὼν εὐθύς ὁ Καῖν τὸν φόνον ³⁾ εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε. διὰ τοῦτο καὶ τὸν Ἀπόστολον Ἰωάννην εἰπεῖν, ὅτι ὁ Καῖν ἐκ τοῦ πονηροῦ ἦν ^{a)}. Τοῦ Σαταναήλ μέντοι συμφθαρέντος ἀσελγῶς τῇ Ἐῶα διὰ μέσου τοῦ ὄφρα, ἀφαιρεθῆναι ἀπ' αὐτοῦ τὴν θεῖαν αὐτίκα καὶ στολὴν καὶ μορφὴν, καὶ τὴν δημιουργικὴν, ὡς εἴρηται, δύναμιν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ προσηγορίαν. Θεὸν γὰρ ἄχρι τότε καὶ αὐτὸν ὀνομάζεσθαι, καὶ γυμνωθέντα τούτων ἀπάντων σκοτεινὸν γενέσθαι καὶ δυσειδῆ. Τὸν δ' ἀγαθὸν Πατέρα μέχρι τούτου στήσαντα τὴν ὄργην, ἀρεῖναι τοῦτον κοσμοκράτορα καὶ κύριον, ὃν αὐτὸς ἐδημιούργησε πεισὼν ἀνωθεν. Ταῦτα μὲν ἐκείνων τὰ μυθικά. Ἀλλὰ πῶς οὐκ ἠδύνατο τοῖς ὕδασι ἐφιζάνειν; μᾶλλον δὲ ἐπεὶ τὸ ἐφιζάνειν σώματός ἐστι, πῶς οὐκ ἠδύνατο μετὰ τῶν συναποστατικῶν δυνάμεων ἔχειν τὸ ὕδωρ ἐνδαιτητήριον; καὶ γὰρ καὶ νῦν ὕδασι ἐνδαιτῶνται, καὶ πηγαῖς, καὶ ποταμοῖς, καὶ λίμναις, καὶ θαλάσσαις, καὶ καταχθόνιοι μένουσιν, ὡς πνεύματα ἄλλα, πολλῶ τῶν ἀνεμιαίων πνευμάτων ἀυλότερα. Εἰ δὲ καὶ φύσει Θεοῦ υἱὸς ἦν, ἰσοσθενὴς ἂν ἦν τῇ φύσει

1) Wolf. p. 73 τοῦ ἰδίου πλάσματος. 2) Ita Cod. Vienn. 270. Tergov. et Wolf. p. 73. In Methodii Patr. Constant. revelationibus (Orthodoxograph. ann. 1569. T. I. p. 93.) vocatur Καλήμερα, latinus earum interpres habet Calmana. 3) Apogr. Fell. εἶσορ. Zinus legit φθόνον.

a) 1 Jo. 3, 12.

mutasse, et ad insidias proprio figmento struendas se convertisse, et serpentis visceribus influentem decepisse Evam, et cum illa consuetudinem habuisset, ut ea uterum gerente semen ipsius semini Adam anteiret, et quoad fieri posset illud corrumpere, nec augeri multiplicarique permetteret. Sed Evam mox doloribus partus affectam peperisse Cain ex concubitu Satanaëlis, et sororem ei similem, cui nomen fuit Calomena; Adam vero aemulatione commotum rem ipsum quoque habuisse cum Eva, et Abel suscepisse, quem statim interficiens Cain invidiam in vitam intulit. Ideoque Joannem Apostolum dixisse, quod Cain ex maligno erat. Caeterum cum Satanaël impudice cum Eva per serpentem corrumpere, divina fuisse statim privatum forma ac vestimento, et creandi facultate, et Dei appellatione, quibus ademptis rebus tenebriosum atque omnibus invisum evasisse. Sed bonum Patrem sic iracundiam temperasse, ut permetteret, eum auctorem ac dominum eorum esse, quae ipse e sublimibus cadens condiderat. Istiusmodi sunt ipsorum fabulae. Verum cur non potuit aquis insidere? imo vero, quando corpora quoque insident aquis, cur ipse una cum defectricibus illis potestatibus proprium non habuit in aquis domicilium? quandoquidem nunc etiam in aquis habitant et in fontibus, et in mari, et in locis subterraneis, cum a materia longius absint, quam ipsi ventorum flatus. Quodsi Satanaël natura

Πατρί, καθάπερ και ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ λέγων, ἐγὼ και ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν ^{a)}, και αὐθις, ὁ ἰωρακὼς ἐμὲ ἰώρακε τὸν Πατέρα ^{b)}, και πάλιν, ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστὶ ^{c)}, και αὐθις, εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι ^{d)}. Ἰσοσθενῆς δὲ ὢν ἀντίστη ἄν, ἐπειδὴ και ὄλως ἀποστασίαν ἐμελέτησε ¹⁾, και οὐκ ἄν οὕτω ῥαδίως κατεβλήθη. Πῶς δὲ και ῥυρεῖς εἶχεν ἔτι τὴν τοῦ Θεοῦ μορφὴν, και στολήν, και τὴν δημιουργικὴν αὐτοῦ δύναμιν; ἔδει γὰρ αὐτὸν πρότερον γυμνωθῆναι τούτων, εἴτα καταῤῥιφῆναι. Ἀπιθάνου δὲ τοῦ μέρους τούτου φανέντος και γυμνοῦ πάσης ἀληθείας, ἀκολούθως και τὰ ἀκόλουθα τούτω ψευδῆ φαίνονται και ἀσύστατα. Σκοπητέον δὲ, πῶς ἐκ τῆς ἀθετουμένης αὐτοῖς Μωσαϊκῆς βίβλου παράγουσι μαρτυρίαν, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν και τὴν γῆν ^{e)}. Τὸ δὲ δογματίζειν, ὅτι ὁ Σαταναὴλ ἐδημιούργησε τὸ στερέωμα, και ὅτι συνήγαγε τὰ ὕδατα εἰς τὰς κατασκευασθείσας αὐτοῖς συναγωγὰς, και ὅτι κατέκοσμησε τὸ στερέωμα και τὴν γῆν, και τὰ ἐφρέξῃς ἅπαντα μέχρι τοῦ εἰς τὸν πρωτόπλαστον ἐμφυσήματος, ἐκ τῆς Μωσαϊκῆς μὲν κοσμογενείας ²⁾ ἐσυλήθησαν· τῷ Σαταναὴλ δὲ ἀνέθεντο τὴν τούτων δημιουργίαν οἱ Βογομίλοι, τῷ δόγματι τῶν Παυλικιάνων ἀκολουθοῦντες. Ἐκεῖνοι γὰρ τῷ Πονηρῷ οὐ μόνον τὴν τούτων δημιουργίαν ἀπονέμουσιν, ἀλλὰ και τὴν τοῦ πρώτου οὐρανοῦ και τῆς γῆς, και ἀπλῶς εἰπεῖν, ἀπάντων τῶν ἐγκοσμίων. Και ζήτησον ἐν τῷ κατὰ τῶν Παυλικιάνων Τίτλω τὰ κεφάλαια, οἷς ἐπιγράφεται, ὅτι οὐ δύο ἀρχαί, ἀλλ' εἰς δημιουργὸς οὐρανοῦ και γῆς, και τῶν ἐν μέσῳ· και εὐρήσεις ἐν ἐκείνοις τὰς προσφύρους ἀνατροπὰς, ὅσαι τῷ παρόντι τῶν Βογομίλων δόγματι προσαρμόζουσιν.

1) Ἰσοσθενῆς — ἐμελέτησε deest apud Wolfium p. 69. 2) Wolf. p. 69 κοσμογενείας.

a) Jo. 10, 30. b) Jo. 14, 9. c) Jo. 16, 15. d) Jo. 10, 37. e) Gen. 1, 1.

fuisse filius Dei, potentia patri suo par extitisset, quemadmodum et unigenitus Filius, qui dicit: ego et Pater unum sumus; et rursus: omnia quae Pater habet mea sunt; et rursus: qui vidit me, Patrem vidit; et rursus: nisi facio opera Patris mei, ne in me credite. Quodsi potentia par extitisset, quamvis de defectione omnino cogitasset, haud facile dejectus esset. Dejectus autem Dei formam atque habitum et procreandi potestatem non retinisset. His enim prius illum spoliari oportuit, deinde expelli. Quare cum pars horum absurda et ab omni veritate aliena perspicue sit; constat, et ea quae consequuntur plane falsa esse, nec ullo modo posse consistere. Nec illud negligendum est, quod ex Mosis libro, quem improbant, testimonium illud proferunt: in principio fecit Deus coelum et terram. Nam quod Satanaël firmamentum fecisse dicunt, et aquas in loca ipsis parata congregasse, ornasseque firmamentum et terram, et quae sequuntur omnia usque ad hominis formationem et insufflationem in eum, ex Mosis libro, in quo mundi procreationem enarrat, surrepta sunt a Bogomilis, qui Paulicianorum opinionem sequentes opificium eorum Satanaëli tribuerunt. Illi enim non solum aliarum rerum, sed etiam primi hominis, et terrae, et omnium quae in mundo sunt procreationem Malo adscribunt. Quare in Titulo adversus Paulicianos capita, quae inscripta sunt: Non esse duo principia, sed unum auctorem coeli et terrae, et eorum quae in medio sunt; et in illis invenies varias rationes, quibus haec Bogomilorum opinio confutari facile queat. Ibi rursus

“Ὅτι δὲ οὐδὲ τὸ σῶμα τοῦ πρωτοπλάστου δημιουργήμα ¹⁾ τοῦ Σαταναήλ ἐστίν, ἐκεῖ πάλιν σαφῶς εὐρήσεις ἐν τοῖς ἐφεξῆς κεφαλαίοις, οἷς ὁμοίως ἐπιγράφεται, ὅτι εἷς δημιουργὸς τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἤτοι τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν γὰρ κατὰ τὸν ὄφιν μυθολογίαν αὐτῶν παρήσομεν, ὡς γέλωτος μᾶλλον ἢ ἀντιφρόσεως ἀξίαν. Διὰ τίνος δὲ μεσίτου καὶ τὴν πρὸς τὸν ἐπιβουλευθέντα Πατέρα καὶ Θεὸν ἐποίησατο πρεσβείαν ὁ καταρράγεις ἐχθρὸς; Οὐδεὶς μὲν γὰρ ἐκ τῶν συναποστάτων αὐτῷ ταύτην ἂν ἐτόλμησεν ὑποστῆναι, καὶ αὐθις οὐδεὶς τῶν παρὰ τῷ θεῷ λειτουργικῶν Ἀγγέλων ἠθέλησε μεισιεῦσαι τῷ καὶ τούτων ²⁾ ἐχθρῷ. Πῶς δὲ καὶ ὁ ἀγαθὸς Θεὸς ἐπλήρωσεν ἂν τὴν αἴτησιν τοῦ δυσμενοῦς, τὴν περὶ τοῦ καταπέμψαι πρὸς τὸ δεῖ αὐτοῦ πλωσθὲν σῶμα ψυχῆν, ὥστε εἶναι τὸν ἀνθρώπον κοινόν; τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις Θεῷ πρὸς Βελίαρ; Πῶς δ’ ἂν καὶ ὁ Σαταναήλ ἀσώματος ὢν σωματικῶς τῇ Εὐᾶ συνεγένετο, εἰ μήπου κατὰ φαντασίαν εἶποι τις; Εἰ δὲ κατὰ φαντασίαν, πῶς ἂν ἐπαιδοποίησεν ἐξ αὐτῆς; Πῶς δὲ ὁ Καὶν υἱὸς αὐτοῦ γεγονῶς οὐκ αὐτῷ ἦν ἴσος καὶ ὅμοιος, ἀλλὰ τῷ Ἀδάμ; πᾶν γὰρ γέννημα ἴσον καὶ ὅμοιον τῷ γεγεννηκότι κατὰ τὴν φύσιν ³⁾ ἐστίν, ὁ δὲ Ἀπόστολος Ἰωάννης εἶπεν, ἐκ τοῦ πονηροῦ εἶναι ⁴⁾ τὸν Καὶν, οὐχ ὡς ἐκ τοῦ πονηροῦ σωματικῶς γεννηθέντα, ἀλλ’ ὡς τὴν κακίαν ἐξ ἐκείνου μεμαθηκότα. Πολλάκις γὰρ τέκνον λέγεται καὶ ὁ μαθητῆς, καὶ πατὴρ αὐθις ὁ διδάσκαλος. Ἐπεὶ δὲ οὐδενὸς τῶν ἔγκοσμίων κτισμάτων ἀπεδείχθη ⁵⁾ δημιουργὸς ὁ Σατανας, ὡς ἐν τοῖς κατὰ τῶν Παυλικιάνων κεφαλαίοις ἀναγράφεται, πρὸς ἃ πρὸ μικροῦ παρεπέμψαμεν ⁶⁾, οὐδενὸς ἄρα τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κτισμάτων κοσμοκράτορα καὶ

1) Wolf p. 72 τὸ δημιουργήμα. 2) Wolf. τοῖσιν. 3) Wolf κατὰ φύσιν. 4) Terg. omisit εἶναι. 5) Tergov. εἰδείχθη. 6) Tergov. προεπέμψαμεν.

aperte deprehendes in capitibus subsequentibus, quae similiter inscripta sunt, unum esse corporis et animae auctorem. Nam fabulam de serpente ab ipsis confectam, ut risu potius quam confutatione dignam, omitemus. Quem porro legatum misit ad Patrem et Deum, quem insidiis petierat, ipse jam hostis declaratus? Nemo enim eorum, qui simul defecerant, eo munere fungi ausus esset, et nemo rursus Angelorum Deo ministrantium eam provinciam cepisset, ut ei hostem ipsius et suum reconciliaret. Ad haec quomodo bonus Deus inimico consensisset postulanti, ut animam in corpus a se formatum demitteret, ut homo communis foret? Quae enim communitio luci cum tenebris? aut qui consensus Deo cum Belial? Jam quomodo Satanaël corporis experti ratione corporea cum Eva concubuit? Per visumne? At si per visum ¹⁾, quomodo ex illa filios procreavit? Aut cur Cain filius ejus non ipsi par et similis fuit, sed Adam? Omnis enim proles genitori natura par et similis est. Nam quod Joannes Apostolus dixit, Cain ex malo fuisse, non eo spectant haec verba, quod corpore ab illo fuerit procreatus, sed quod ab illo malitiam didicerit. Saepe enim et discipulus vocatur filius, et magister pater. Verum quoniam nullius rerum procreatarum, quae in mundo sunt, auctor est Satanas, ut in illis capitibus adversus Paulicianos scriptis, ad quae paulo ante lectorem rejecimus, demonstratum est, constat,

1) Recte: Num corpore simulato? At si corpore simulato, —

κίριον αὐτὸν ὁ Θεὸς κατέστησεν. Ἄλλ' ἐπεὶ πολυσήμαντον ὄνομα τοῦ κόσμου πέφυκεν, ἐν δὲ τῶν σημαινομένων ἐστὶ καὶ ἡ κοσμικὴ κακία καὶ μοχθηρία, περὶ ἧς ὁ Κύριος ἔλεγε πρὸς τοὺς μαθητὰς, ὅτι εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε, ὁ κόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐφίλει ^{a)}, ταύτης καὶ μόνης ὀνομάζεται κοσμοκράτωρ αὐτός, τὴν κακίαν ταύτην δημιουργήσας τῇ τοῦ καλοῦ φυγῇ, καὶ δι' αὐτῆς ἄρχων καὶ κυριεύων τῶν ὑπ' αὐτῆς δειλαζομένων, καὶ ὑποταττομένων ἐκουσίως αὐτῷ.

II'. Λέγουσιν, ὅτι τῶν ἀνθρώπων πικρῶς τυραννομένων καὶ ἀπηγῶς ἀπολλυμένων μόγις ὀλίγοι τινὲς τῆς τοῦ πατρὸς ¹⁾ μερίδος ἐγένοντο, καὶ εἰς τὴν τῶν Ἀγγέλων τάξιν ἀνέβησαν ²⁾. Τοῦτους δὲ εἶναι τοὺς ἐν ταῖς γενεαλογίαις τοῦτε κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, καὶ τοῦ κατὰ Λουκᾶν μνημονευομένου. Ὅψι ποτε δὲ συνῆκε κατασοφισθεὶς ὁ Πατὴρ, καὶ ἀδικεῖσθαι γνοὺς, ὅτι τὸ τιμιώτερον μέρος τοῦ ἀνθρώπου δοὺς, τὰ καιριώτατα ³⁾ συντελέσας εἰς τὸν ἀπαρτισμὸν αὐτοῦ, πολλοστημόριον ⁴⁾ ἀποφέρεται ⁵⁾ τοῦ γένους, καὶ ἅμα κατελήσας τὴν ψυχὴν, τὸ ἴδιον ἐμφύσημα, πάσχουσαν οὕτως ἀθλίως καὶ καταδυναστευομένην, διαναστῆναι πρὸς ἄμυναν, καὶ ἐν τῷ πεντακισχιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ ἔτι ἐξερεύεσθαι ⁶⁾ τῆς ἑαυτοῦ καρδίας λόγον, τοῦτον δὲ τὸν Υἱὸν καὶ Θεόν. Ἐξηρέξατο ⁷⁾ γάρ, φησιν, ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν ^{b)}. Τοῦτον δὲ τὸν Λόγον καὶ Υἱὸν ἰσχυρίζονται εἶναι τὸν Ἀρχάγγελον Μιχαήλ· καλεῖται γάρ, φησι, τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλήs Ἄγγελος ^{c)}. Ἀρχάγγελον μὲν καλούμενον, ὡς θμιότερον ὄλον

1) Ita Terg. et Zinus. — Apogr. Fell. apud Wolfium p. 61 habet *σπηρος*. 2) ἀνέβησαν deest apud Wolfium. 3) i. q. καιριώτατα cf. Stephani thes. s. v. καιρος. 4) Wolf. p. 61 πολυστημόριον. 5) Terg. ἀποφαίνεται. 6) Wolf. ἐξερεύεσθαι. 7) Wolf. ἐξερέασατο.

a) Jo. 15, 19. b) Psalm. 45, 1. sec. LXX. c) Jes. 9, 6. sec. LXX.

cum nullius rei, quae in mundo sit, dominum a Deo fuisse constitutum. Sed quoniam vocabulum hoc, mundus, multiplex est, et significat etiam malitiam et nequitiam, quae in mundo est, de qua Dominus ad discipulos loquens intellexit, *si ex mundo*, inquiens, *essetis, mundus quod suum est, diligeret*; istius solius dominus appellatur: ipse enim ab honesto recedens malitiam peperit, et per ipsam princeps ac dominus eorum constituitur, qui ab illa decepti, ei sese ultro subjiciunt.

VIII. Dicunt, cum homines acerbo Daemonum dominatu premerentur, crudeliterque perderentur, vix paucos ex parte Patris extitisse, et in Angelorum ordinem adscendisse, eos nimirum, qui in genealogiis Evangelii secundum Matthaeum et secundum Lucam recensentur. Tandem autem aliquando Patrem, se decipi atque injuria affici, animadvertisse, qui cum praestantiorum hominum partem tribuisset, in eoque perficiendo, quae praecipuae sunt partes, absolvisset, majore tamen generis hominum numero privaretur, animamque commiseratus, quam ipse insufflasset, quae tam misera servitute affligeretur, ad ejus ultionem anno quinquies millesimo quingentesimo ex corde suo Verbum eructasse, id est, Filium et Deum. Scriptum est enim: *eructavit cor meum verbum bonum*. Hoc autem Verbum et Filium Michaëlem Archangelum esse contendunt: *vocabitur enim*, inquit, *nomen ejus magni consilii Angelus*; Archangelum vocari,

τῶν Ἀγγέλων, Ἰησοῦν δὲ, ὡς πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν ¹⁾ μαλακίαν ἰώμενον, Χριστὸν δὲ, ὡς χρυσθέντα τῇ σαρκί. Κατελθεῖν δὲ ἄνωθεν καὶ εἰσρῆναι διὰ τοῦ δεξιῦ ὠτὸς τῆς παρθένου, καὶ περιθέσθαι σάρκα, τῷ φαινομένῳ μὲν ὑλικὴν καὶ ὁμοίαν ἀνθρώπου σώματι, τῇ δ' ἀληθείᾳ ἄυλον καὶ θεοπρεπεῖ, καὶ ἐξελθεῖν αὐτίς, ὅθεν εἰσῆλθε, τῆς παρθένου μήτε τὴν εἴσοδον αὐτοῦ γνούσης, μήτε τὴν ἐξοδον, ἀλλ' ἀπλῶς εὐρούσης αὐτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ κείμενον ἐσπαργανωμένον. Καὶ τελέσαι τὴν ἐνσαρκον οἰκονομίαν, καὶ ποιῆσαι καὶ διδάξαι τὰ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἀνατατόμενα, πλὴν ἐν φαντασίᾳ τοῖς ἀνθρωποπρεπέσιν ὑποκείμενον πάθει, σταυρωθέντα δὲ καὶ ἀποθανεῖν, καὶ ἀναστῆναι, δόξαντα λῦσαι τὴν σκηνὴν καὶ γυμῶσαι τὸ δρᾶμα, καὶ ἀποθέμενον τὸ προσωπεῖον συσχεῖν τὸν ἀποστάτην, καὶ παχεῖ καὶ βαρεῖ κλοιῷ καταδῆσαι καὶ ἐγκλείσαι τῷ ταρτάρῳ, περιελόντα καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τὸ ἦλ, ὡς ἀγγελικόν. Σαταναιὴ γὰρ καλούμενον Σατανᾶν ἀφῆκεν ὀνομάζεσθαι. Καὶ λοιπὸν πληρώσαντα τὴν ²⁾ ἐγγεμισθεῖσαν διακονίαν ἀναδραμεῖν εἰς τὸν Πατέρα, καὶ καθίσει ἐν δεξιᾷ εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἀπορρίφεντος Σαταναιὴ, εἶτα εἰσελθεῖν, ὅθεν ἐξῆλθε, καὶ ἀναλυθῆναι πάλιν εἰς τὸν Πατέρα, εἰς ὃν ἐν ἀρχῇ ἦν ³⁾, τῇ γαστρὶ τούτου συγκεκλεισμένος. Ἄλλ' ἰτέον ἡμῖν πρὸς τὸν ἔλεγχον τῶν ἐν τοῖς ἡδὴ ῥηθείσιν ἀτοπημάτων. Πρῶτον μὲν οὐ πάντες οἱ μνημονευθέντες ἐν ταῖς γενεαλογίαις τῶν Εὐαγγελιστῶν, τοῦτε Ματθαίου καὶ τοῦ Λουκᾶ, θεοφιλεῖς ἦσαν, ἀλλὰ πλὴν ὀλίγων οἱ λοιποὶ παντάπασιν ἀδόκιμοι καὶ δυσσεβεῖς καὶ παράνομοι. καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τῶν βιβλίων, αἱ τοὺς βίους αὐτῶν ἀναγράφτους ἔχουσιν. Εἰ γὰρ καὶ ἀθετοῦσι ταύτας οἱ Βο-

1) πᾶσαν om. Tergov.

2) Terg. om. τὴν.

3) Terg. om. ἦν.

quod Angelis omnibus antecellat, Jesum autem, quod omnem morbum, omnemque dolorem curet, Christum vero, quod unctus sit carne. Descendisse de coelis, et per aurem virginis dexteram influxisse, carnem induisse, quae ad spectu quidem videatur ex materia constare, et humani corporis esse similis, cum tamen revera materiae sit expers ac divina. Rursum autem egressum esse per illam partem, per quam introierat, virgine nec introitum ipsius nec exitum sentiente: simpliciter enim eum in spelunca jacentem et pannis involutum reperisse. Ac dispensationem quidem in carne peregrasse, fecisseque et docuisse ea, quae in Evangeliiis continentur, specie tamen et opinione duntaxat fuisse humanis affectionibus obnoxium, et cum videretur crucifigi, et mori, et resurgere, scenam solvisse, et fabulam patefecisse, depositaque persona confudisse desertorem, et crassa gravique catena vinctum in Tartaro inclusisse, ademisseque illius nomini syllabam *el*, quae est angelica, permisissetque, ut non Satanaël, sed Satana nominaretur. Expleto autem ministerio, propter quod venerat, ad Patrem revertisset, et ad illius dexteram assidere in solio, ex quo Satanaël fuerat ejectus. Deinde illuc introisset, unde exierat, et in Patrem iterum fuisse resolutum, in quo quidem Patre initio erat, utero ipsius conclusus. Sed jam nobis accedendum est ad istorum ineptias confutandas. Primum non omnes, qui commemorantur in genealogiis Matthaei et Lucae Evangelistarum, grati fuerunt Deo, quin etiam multi omnino improbi, et injusti, atque impii, ut ex libris, qui vitas eorum continent, intelligi potest. Quos quidem libros licet rejiciant Bogomili, non

γόμιλοι, ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν, ὅτι ἀφ' ἑτέρων οἱ Εὐαγγελισταὶ τὰς τούτων ἐποιήσαντο μνήμας. Καὶ πῶς, ὧν ἦν ὁ βίος ἀνάξιος καὶ τῆς γῆς, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβάντες τοὺς τόπους ἐκλήρωσαν τῶν ἀποπεσόντων ἀγγέλων; Πῶς δὲ καὶ ὅπῃ ποτε συνῆκε κατασοφισθεῖς ὑπὸ τοῦ Σαταναῆλ ὁ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέσεως αὐτῶν; Ἴνα δὲ καὶ ἐφεξῆς παραδράμωμεν μικρὰ ἢ οὐδὲν λυμαινόμενα τῇ ἀληθείᾳ, εἰ ἐν τῷ πεντακισχιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ ἔτει τὸν Λόγον καὶ Υἱὸν ἐγέννησεν ὁ Πατὴρ ¹⁾ κατὰ τὴν θείαν καὶ ἀπόρρητον γέννησιν, πῶς ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης κέκραγεν ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος ^{a)}; Πῶς δὲ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονεν ^{b)}, ὡς ὁ αὐτὸς πάλιν φησί; Πῶς δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι δι' αὐτοῦ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν ^{c)} ὁ Πατήρ; Ἐκπλήττομαι δὲ καὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἐφεξῆς ἀνοίας αὐτῶν. Πῶς οὐκ ἐρυθριῶσι λέγειν τὸν Ἀρχάγγελον Μιχαὴλ φύσει υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτον εἶναι τὸν ἐνανθρωπήσαντα Κύριον, τὸν καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐργασάμενον σωτηρίαν; Εἰ γὰρ ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ κτιστὸς ²⁾ καὶ δοῦλος, ὡσπερ καὶ πᾶσαι αἱ οὐράναι δυνάμεις, πῶς φύσει υἱὸς καὶ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος; εἰ μὴ καὶ τὸν Πατέρα κτιστὸν εἴποιεν καὶ ἑαυτοῦ δοῦλον, ὃ καὶ παράδοξον καὶ μαχόμενον. Ὀνομάζεται δὲ μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος ὁ φύσει Υἱὸς, ἡγουν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅτι ὡσπερ ὁ ἀνθρώπινος λόγος ὁ προφορικὸς ἐξαγγέλλει τὰ τοῦ γεννήσαντος αὐτὸν νοῦ κινήματα, οὕτω καὶ οὗτος ἀπήγγειλε τοῖς μαθηταῖς τὴν μεγάλην τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ βουλήν, ἣτοι τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ μυστήριον, καὶ τὰς εὐαγγελι-

1) Wolf. p. 65. perperam πῶς ὁ πατήρ — 2) Wolf. p. 65 perperam κτιστός.

a) Jo. 1, 1. b) Jo 1, 3. c) Hebr. 1, 2.

tamen possunt dicere, Evangelistas aliis ex libris ipsorum nomina depromisise. Quomodo igitur quorum vita vel ipsa terra fuit indigna, ii in coelum adscendentes ea sortiti sunt loca, ex quibus Angeli deciderant? Praeterea quomodo is, qui omnia novit, non nisi sero se a Satanaële decipi animadvertit? Ac ne singula, et quae nihil aut parum officiant veritati subtilius persequamur, si anno quinquies millesimo quingentesimo Verbum et Filium divina et arcana generatione Pater genuit, quomodo Joannes Apostolus clamat: *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum?* Item quomodo omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso ne unum quidem factum est, ut idem ait? Cur et Apostolus Paulus per ipsum dixit et saecula Patrem fecisse? Nam quod Michaëlem Archangelum natura dicunt esse filium Dei et dominum, qui homo factus salutem humanam executus est, incredibilem ipsorum impudentiam admiror. Si enim Michaël Archangelus creatus est et servus, ut reliquae item omnes coelestes potestates, quomodo natura filius et ejusdem essentiae cum Patre? Nisi forte Patrem quoque creatum, et sui ipsius servum esse dicant, quod quidem absurdum est sibi que repugnans. Appellatur autem magni consilii Angelus ipse Filius naturalis et Dominus noster Jesus Christus, quoniam, quemadmodum hominis verbum, quod ore profertur, mentis, unde profectum est, motus enunciat, sic et Verbum Dei discipulis suis magnum Patris consilium, sive humanitatis a se

κὰς ἐντολάς, καὶ τὴν δι' αὐτῶν σωτηρίαν τῶν πιστευόντων. Διὸ καὶ ἔλεγεν, ὅτι ἀπ' ἑμαντοῦ λαλῶ οὐδὲν, ἀλλ' ὅσα ἂν ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς, ταῦτα ἀπαγγέλλω ὑμῖν ^{a)}). Ἀποδειχθέντος δὲ λοιπὸν, ὅτι δοῦλος μὲν ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ, δεσπότης δὲ ὁ φύσει Υἱὸς, ὁ ἐνανθρωπήσας, ἐσχόλασαν καὶ αἱ προσαφθεῖσαι τῷ Ἀρχαγγέλῳ Μιχαὴλ κλήσεις, ἢτε τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἢ τοῦ Χριστοῦ, καὶ παραδρομητέον ¹⁾ αὐτάς. Ἡ δὲ περίθεσις ²⁾ τῆς αἴλου σαρκὸς καὶ ὅσα τῆς φαντασιώδους ἀκολουθίας, καὶ τῆς ἀληθινῆς ἐκ παρθένου γεννήσεως ἀναιρετικὰ, ἐκ τῆς Μανιχαϊκῆς αὐτοῖς ἐνεσπάρη παραφροσύνης, καὶ τῶν πρὸ αὐτῆς ³⁾ τοιούτων αἱρέσεων. Ἀνάγνωθι δὲ ἐν τῷ κατὰ Ἀρμενίων τίτλῳ τὸ ἕβδομον κεφάλαιον, καὶ κατάβηθι, ἐρ' ἃ τοῦτο παραπέμπει, καὶ οὐκ ἀγενεῖς ⁴⁾ εὐρήσεις παρατροπὰς. Γελοῖον δὲ καὶ τὸ περιμελεῖν τὸ ἢ τοῦ Σαταναῆλ, καὶ οὐκ ἀξιόλογον. Καὶ γὰρ καὶ πρὸ τοῦ καθελεῖν τὴν τυραννίδα τούτου ἔλεγεν ὁ ἐνανθρωπήσας Θεὸς ⁵⁾ ἐθεώρουσιν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα ^{b)}, μήπω κατ' αὐτοὺς τοῦ ἢ περιαιρεθέντος. Περιστὸν δὲ καὶ τὸ ἀντιπεῖν πρὸς τὴν ἀνάληψιν ἐν δεξιᾷ καθέδραν ⁶⁾ τοῦ σαρκωθέντος, τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Σαταναῆλ. Προαποδέδεικται γὰρ, ὅτι οὔτε φύσει υἱὸς ἦν ἐκείνος, οὔτε πρωτότοκος, οὔτε θρόνον εἶχεν, οὔτε ἐν δεξιᾷ ποτε τοῦ Πατρὸς ἐκάθισε.

Θ. Λέγουσι, τοὺς ἀποπεισόντας Ἀγγέλους, ἀκούσαντας, ὅτι ὁ Σαταναῆλ

1) Wolf. p. 66. perperam παραδραματίον. 2) Tergov. πρόθεσις. 3) Apogr. Fell. ap. Wolf. p. 66. perperam αὐτοῦ. 4) Terg. ἀγενεῖς. 5) Ita Terg. et Zinus. — Wolf. p. 66 υἱὸς. 6) Ita Tergov. et Wolfius p. 66. Scripserim πρὸς τὴν ἐν δεξιᾷ καθέδραν, quum librarius alterum πρὸς τὴν facile omittere potuerit.

a) Ad sensum Jo. 12, 49. 8, 26.

b) Luc. 10, 18.

susceptae mysterium, et Evangelica praecepta, et salutem credentium ex ipsis proficiscentem enuntiavit. Quamobrem dicebat: *a me ipso nihil loquor, sed quaecunque audivi a Patre meo, ea vobis nuntio.* Cum igitur Michaël Archangelus servus sit, Dominus autem is, qui natura Filius est, et humanitatem assumpsit, inanes esse constat appellationes, quas Archangelo tribuunt Michaëli, cum illum vel Jesum, vel Christum vocant: itaque silentio praetereatur. Quod autem dicunt, eum carnem materiae expertem induisse, et quae veram ex virgine tollunt generationem, ex Manichaeorum insania deprompta sunt, et ex illis haeresibus, quae ante ipsam extiterunt. In eo igitur Titulo, qui adversus Armenios scriptus est, lege septimum caput, et ad ea progredere, ad quae inde rejiceris, et strenuas invenies confutationes. Jam illud ridiculum et absurdum est, quod ex nomine Satanaël syllabam *el* ademptam dicunt. Etenim etiam antequam tyrannidem ejus evertisset, *videbam*, inquit Deus homo factus, *Satanam tanquam fulgur e coelo cadentem*, cum nondum *el* syllaba fuisset sublata. Supervacaneum est etiam ostendere ¹⁾, eum post ascensionem suam in solio Satanaëlis ad dexteram Patris consedissee. Satanaël enim, ut demonstravimus, neque natura filius fuit, neque primogenitus, nec solium habuit, nec ad dexteram Patris unquam assedit.

IX. Dicunt, Angelos, qui ceciderant, cum intellexissent, Satanaëlem

1) Recte: *refellere.*

ὑπέσχετο τῷ Πατρὶ πληροῦσθαι τοὺς ἐν οὐρανῷ τόπους αὐτῶν ἀπὸ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ἰδεῖν ἀσελγῶς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, καὶ λαβεῖν αὐτάς εἰς γυναῖκας, ἵνα τὰ σπέρματα αὐτῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλθωσιν, εἰς τοὺς τόπους τῶν πατέρων αὐτῶν. Ἰδόντες γάρ, φησιν ¹⁾, οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, ὅτι καλαὶ εἰσιν, ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας ^{a)}. Υἱοὺς δὲ τοῦ Θεοῦ τούτους ὀνομάζουσιν, ὡς καὶ αὐτοὺς ἀπ' ἐκείνου γεγονότας. Ἐκ δὲ τῆς συνουσίας αὐτῶν ἀπογεννηθῆναι τοὺς γιγάντας, οὓς ἀντιστῆναι τῷ Σαταναῆλ καὶ θριαμβεῦσαι τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἀποστασίαν αὐτοῦ. Τὸν δὲ θυμωθέντα ἐπαγαγεῖν αὐτοῖς τὸν κατακλυσμὸν, καὶ διαφθεῖραι σὺν αὐτοῖς πᾶσαν ζῶσαν σάρκα, μόνον δὲ τὸν Νῶε θυγατέρα μὴ κεκτημένον ἀγνοῆσαι τὴν ἀποστασίαν τοῦ Σαταναῆλ, καὶ διαμεῖναι θεραπεύοντα τοῦτον. Οὐ τῇ λατρείᾳ τὸν Σαταναῆλ ἀρεσκόμενον ὑποθέσθαι τὰ περὶ τῆς κιβωτοῦ, καὶ διασῶσαι τοῦτον μόνον μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ. Ταῦτα μὲν ἐκείνων τὰ ληρήματα. Λέγομεν δὲ περὶ τῆς ἀσελγῶς συνουσίας καὶ παιδογονίας τῶν ἀποπεσόντων τούτων Ἀγγέλων, ὅσαπερ ἀνωτέρω καὶ περὶ τῆς τοῦ Σαταναῆλ ἀκολάστου πρὸς τὴν Ἐῴαν συνουσίας καὶ τεκνογονίας εἰρήκαμεν. Υἱοὺς μὲν οὖν τοῦ Θεοῦ λαβόντας γυναῖκας ὠνόμασεν ἡ γραφὴ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Σήθ, ὅς ἐπωνομάσθη θεὸς διὰ τὸν θεομίμητον αὐτοῦ βίον καὶ τὸ τῆς πολιτείας ἀνεπίληπτον, θυγατέρας δὲ ἀνθρώπων τὰς ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Καὶν, καὶ τῶν ²⁾ ἐξ αὐτοῦ καταγομένας. Τὸν μὲν οὖν κατακλυσμὸν ἐπήγαγεν οὐχ ὁ Σαταναῆλ, ἀλλ' ὁ Θεὸς τοῖς κατακλυσθεῖσιν, ὃν καὶ ὁ Νῶε Θεὸν ἐγίνωσκέ τε καὶ προσκύνει, καὶ ὑφ' οὗ τὴν τῆς κιβωτοῦ κατασκευὴν ἐπετρόπη. Οὗτος

1) Wolf. p. 81 φασιν. 2) Wolf. p. 83 τὰς.

a) Gen. 6, 2.

Patri esse pollicitum, loca ipsorum ex hominum genere completum iri, filias hominum impudice conspexisse, casque in uxores accepisse, quo semen ipsorum in coelum reverteretur ad loca patrum suorum. *Videntes enim, inquit, filii Dei filias hominum, quod essent pulchrae, acceperunt sibi ipsis uxores.* Porro Dei filios appellant hos, quemadmodum et se ab illo genitos. Ex horum autem conjunctione gigantes fuisse dicunt procreatos, qui cum Satanaële pugnaverint, et pro hominibus de illo triumphum reportarint. Quapropter illum indignatum diluvium intulisse, et una cum ipsis omnem carnem viventem delevisse. Solum autem Noë, qui filiam non habebat, defectionem Satanaëlis ignorasse, et in illius observantia permansisse, cujus quidem cultu Satanaëlem placatum permisisset, ut arcam construeret, sequi solum servaret cum illis, qui in ea erant. Istiusmodi sunt eorum nugae. Nos autem quantum pertinet ad impudicam Angelorum cum foeminis consuetudinem, et liberorum procreationem, id respondemus, quod superius diximus, cum de impudica Satanaëlis cum Eva consuetudine et liberorum procreatione loqueremur. Scriptura autem Dei filios, qui mulieres uxores acceperint, vocat filios Seth, qui propter divinam vitam et innocentiam appellatus est Deus. Filias autem hominum eas vocat, quae ex genere Cain et posteris ejus descenderunt. Diluvium igitur intulit non Satanaël, sed ipse Deus, quem quidem Deum et Noë cognoscebat et adorabat, et ab eo mandatum accepe-

δὲ ἦν ὁ τῆς παλαιᾶς διαθήκης νομοθέτης. "Ὅτι δὲ κυρίως καὶ ἀληθῶς οὗτος Θεὸς, προαποδέδεικται σαφῶς ἐν τῷ κατὰ τῶν Παυλικιάνων Τίτλῳ, ἐν τοῖς κεφαλαίοις δηλονότι, οἷς ἐπιγέγραπται, ὅτι τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ ¹⁾ εἰσιν ἤτε παλαιὰ νομοθεσία καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ²⁾ λάμπαντες, ἔτι δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐφεξῆς τούτων κεφαλαίοις.

Γ'. Λέγουσι, τὸν Μωϋσῆν πλανηθέντα παρὰ τοῦ Σαταναῆλ ἀπελθεῖν εἰς Αἴγυπτον αὐθις, καὶ ἀπατῆσαι τὸν λαὸν τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ποιήσαντα τέρατα καὶ σημεῖα διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Σαταναῆλ, καὶ ἀνελθεῖν εἰς τὸ ὄρος τὸ ³⁾ Σινᾶ, καὶ λαβεῖν τὸν νόμον ὑψηγηθέντα παρὰ τοῦ Σαταναῆλ, καὶ ἀπολέσαι δι' αὐτοῦ μυριάδας ἀναριθμήτους. Καὶ μαρτυρεῖν περὶ τούτου τὸν Ἀποστόλον, λέγοντα· τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνω, εἰ μὴ διὰ νόμου ^{a)}, καὶ αὐθις· ἐλθοῦσης δὲ τῆς ἐντολῆς ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν ^{b)}. Ἄλλ', ὡς σοφισταὶ τῆς κακίας, τί τὸ ἐξῆς κακοήθως ὑπεκρατήσατε; γέγραπται γὰρ εὐθύς, ὅτι ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθὴ ^{c)}. Εἰ δὲ κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου μαρτυρίαν ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθὴ, οὐκ ἄρα τοῦ ἀνάγνου, καὶ ἀδίκου, καὶ πονηροῦ Σαταναῆλ εἶεν ἂν ταῦτα νομοθεσία καὶ ἐντάλματα ⁴⁾. Σαπροῦ μὲν γὰρ δένδρου σαπρὸς ἐστὶ καρπὸς, ὁ δὲ καλὸς πάντως καλοῦ, καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἀπεφήνατο. "Ἴνα δὲ καὶ τὰ δηλωθέντα τοῦ Ἀποστόλου σαφηνισθεῖη ῥητὰ, προσεκτίον, ὅτι οὐ ποιητικὸν τῆς ἁμαρτίας εἴρηκε τὸν νόμον, ἀλλὰ γνωστικὸν αὐτῆς, ὡς ὑποδικνύοντα ταύτην καὶ προστάττοντα φεύγειν αὐτὴν ὡς φθοροποιόν. Μήπω γὰρ δοθέντος τοῦ γραπτῶ

1) Ita Tergov. et Zinus. — Wolf. p. 83 τοῦ θεοῦ. p. 47 τοῦ.

2) Wolf. αὐτῶ.

3) Wolf.

4) Terg. ἐπιτάγματα.

a) Rom. 7, 7.

b) l. c. v. 9.

c) l. c. v. 12.

rat, ut arcam exaedificaret. Hic fuit auctor antiqui testamenti, quem proprie et vere Deum esse, perspicue in Titulo adversus Paulicianos conscripto demonstravimus in illis capitibus, in quibus ostendimus, boni Dei esse testamentum vetus, et qui in eo illustres extiterunt, et in illis item capitibus, quae subsequuntur.

X. Dicunt, Mosem a Satanaële deceptum in Aegyptum revertisse, et Judaeorum populum decepisse, et eos eduxisse portentis et signis, quae virtute Satanaëlis efficiebat, et montem Sinai conscendisse, et legem a Satanaële traditam acceperisse, per illamque innumerabilia hominum millia perdidisse. Atque hujusce rei testem esse Paulum, qui *concupiscentiam*, inquit, *nesciebam, nisi per legem*, et rursus: *adveniente autem mandato peccatum revixit*. Verum, o fraudis artifices, cur id quod sequitur omisistis? Nempe: *lex sancta, mandatum sanctum, et justum, et bonum*. Quod si lex Apostoli testimonio est sancta, et mandatum sanctum et bonum; non est impuri, et injusti, et improbi Satanaëlis. Malae enim arboris malus est fructus, bonus autem fructus est arboris bonae, quemadmodum et Dominus ait. Sed ut clarius etiam illa Apostoli verba intelligantur, notandum est, eum non dixisse, legem esse peccati effectricem, sed indicem, quippe quae ipsum ostendit, et praecipit ut evitetur, tanquam interitus causa.

τούτου νόμου, τοῦ κωλύοντος αὐτήν, εἰ καὶ ἐνηργεῖτο, ἀλλ' οὐχ οὕτω λυμαντικῇ καὶ φευκτῇ τοῖς ἀνθρώποις ἐγνωρίζετο. Πῶς δὲ ἐλθοῦσης τῆς ἐντολῆς ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἄκουσον. "Ὅτι πρὸ μὲν τῆς νομικῆς ἐντολῆς ἀσθενῆς ἦν καὶ οἶον νεκρὰ, μὴ δυναμένη τοσαύτην καταδικὴν προξενεῖν τοῖς ἁμαρτάνουσιν, ὅσην προξενεῖ μετὰ τὸν νόμον, καὶ διὰ τοῦτο μὴ πάνυ πολεμοῦσα. "Ὅτε δὲ ὁ νόμος ἐδόθη τοῖς ἀνθρώποις ὁ τῆς ἁμαρτίας ἀναιρετικὸς καὶ πολέμιος, τότε μάλιστα διηγήθη, καὶ οἶον ἀνέζησεν αὐτή, τουτέστι λυγρὸν ¹⁾ ἐπνευσε καὶ μανικὸν ἐλύττησε κατὰ τῶν ὑποδεξαμένων τὰς νομικὰς ἐντολάς. "Ὅτι δὲ ὁ Μωϋσῆς οὐκ ἐπλανήθη παρὰ τοῦ Σαταναῆλ, ἀλλ' ὁ ὢν θεὸς ἀπέστειλεν αὐτὸν, καὶ αὐτὸς αὐτῷ δέδωκε τὸν νόμον, καὶ οὐκ ἀπώλεσεν, ἀλλ' ὠδήγησε δι' αὐτοῦ τὰς πολλὰς ἐκείνας μυριάδας, εὐρήσεις ἐν τῷ κατὰ τῶν Παυλικιανῶν τίτλῳ, καθὼς ἐν τῷ πρὸ τούτου κεφαλαίῳ διελάβομεν.

ΙΔ'. Λέγουσιν ἄγλους μόνους εἶναι τοὺς τε παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ τῷ Λουκᾷ γενεαλογηθέντας, ὡς προείρηται, καὶ τοὺς ἑξκαίδεκα Προφήτας, καὶ τοὺς Ἀποστόλους, καὶ τοὺς Μάρτυρας, ὅσοι διὰ τὸ μὴ προσκυνῆσαι τὰ εἰδῶλα κατεσφάγησαν. Τοὺς Ἱεράρχας δὲ καὶ τοὺς Πατέρας ὁμοῦ πάντας ἀποδοκιμάζουσιν, ὡς εἰδωλολάτρας διὰ τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν, καὶ τοὺς μὲν εὐσεβεῖς ἅπαντας βασιλεῖς ἀλλοτριοῦσι τοῦ κλήρου τῶν Χριστιανῶν, μόνους δὲ καλοῦσιν ὀρθοδόξους καὶ πιστοὺς τοὺς εἰκονομάχους καὶ μάλιστα τὸν Κοπρώνυμον. Ἀτιμᾶζουσι γὰρ καὶ τὰς σεβασμίους εἰκόνας, τὰ εἰδῶλα λέγοντες τῶν ἐθνῶν, ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χερῶν ἀνθρώπων, ἀγνοοῦντες, ὅτι ἄλλο εἰδῶλον, καὶ

1) Terg. σφοδρὸν.

Cum enim lex scripta nondum esset lata, quae peccatum prohibet, licet committeretur, non tamen adeo perniciosum et fugiendum cognoscebatur. Quomodo autem veniente mandato peccatum revixerit, audi. Antequam lex promulgaretur, imbecillum erat et tanquam mortuum peccatum; nec tantum peccantibus supplicium afferre poterat, quantum post legis affert promulgationem, et ideo non admodum oppugnabat. Posteaquam autem lex hominibus data est, quae peccati debellatrix est et adversaria, tunc ipsum peccatum excitatum est, et quodammodo revixit, id est, magnas vires sumpsit, atque crudeliter saevit in eos, qui legem susceperant. Quod autem Moses a Satanaële deceptus non fuerit, sed ab eo, qui vere est Deus, missus sit, et legem acceperit, multaque hominum millia non perdidit, sed gubernarit, intelliges ex Titulo, quem contra Paulicianos scripsimus, quemadmodum in superiore capite declaravimus.

XI. Eos solos dicunt esse sanctos, qui apud Matthaëum et Lucam, ut diximus, in genealogiis commemorantur, et sexdecim Prophetas, et Apostolos, et Martyres, qui ne Idola adorarent, occisi sunt. Sacerdotes autem et Patres omnes tanquam Idolorum cultores, quoniam adorant imagines, reprobos existimant, et omnes Reges pios e sorte Christianorum rejiciendos putant: solos autem imaginum oppugnatores orthodoxos fidelesque vocant, inprimisque Copronymum. Venerandas enim imagines aspernantur, et Idola gentium appellant, argentumque et aurum, et opera manuum hominum: ignorantes, aliud esse ima-

ἄλλο εἰκὼν, καὶ ὅτι τοῖς μὲν εἰδώλοις τὰ πρωτότυπα ἀνυπόστατα καὶ ψευδῆ θεοὺς γὰρ ἐπεφήμιζον αὐτοῖς μὴ ¹⁾ ὄντας θεοὺς, ἀλλὰ δαίμονας, ψευδομένους τὴν θεότητα. Τῶν δὲ παρ' ἡμῖν εἰκόνων τὰ πρωτότυπα ὄντως ὄντα καὶ ἀληθεύοντα, ὃ καλοῦνται. Κάκεινα μὲν εἰδῶλα μιαρῶν, ταῦτα δὲ εἰκόνες ἀγίων. Πλατύτερον δὲ περὶ τῶν ἀγίων εἰκόνων εἴρηται ἐν τῷ κατὰ τῶν Εἰκονομάχων τίτλῳ.

IB ²⁾. Ἐρωτηθεὶς παρ' ἡμῶν ὁ τῆς αἰρέσεως αὐτῶν ἑξαρχος· πῶς ἀποδοκιμάζετε τοὺς ἐν ἀγίοις Ἱεράρχας, καὶ τοὺς μακαρίους Πατέρας, ὧν τὰ λείψανα θανατοουργοῦσι; διάρας τὰ βέβηλα χεῖλη ἐξηρεύεζατο λόγον πονηρόν. Εἶπε γὰρ, ὅτι συγκληθρῶνται τούτοις δαίμονες, οἱ διδάξαντες αὐτοὺς ἐτι ζῶντας, οἱ τοῖς τάφοις αὐτῶν παραμένοντες τερατοουργοῦσιν εἰς πρόσωπον αὐτῶν, ἵνα τοὺς ἀνοήτους ἐξαπατήσωσι, καὶ πείσωσι τιμᾶν τοὺς ἀνάγνους, ὡς ἀγίους. Τοσαῦτα γὰρ δύνασθαι τοὺς δαίμονας, ὅσα δὴ καὶ βούλονται, λαβόντας ἄνωθεν ἑξουσίαν ἄχρι πέρας τῶν ἐπτὰ αἰώνων. Ἀλλὰ πόθεν τοῦτο μεμαθηκῶς ἔχεις, ὦ λῆρε, καὶ παράφορε; ποῦ δὲ καὶ θῆσις τὸ εὐαγγελικὸν ἐκεῖνο τὸ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ δεσποτικοῦ πάθους ῥηθὲν, τὸ λέγον· νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω ^{a)}; εἰ δὲ ὁ ἄρχων, πολλῶ μᾶλλον οἱ ἀρχόμενοι δαίμονες. Πῶς δὲ καὶ τοῖς λειψάνοις τῶν μακαρίων Πατέρων συγκληθρῶνται οἱ φρίσσοντες αὐτὰ δαίμονες; πολλάκις γὰρ τῶν δαιμονιζομένων ἐγγιζόντων τοῖς τάφοις αὐτῶν, δραπετεύουσιν οἱ δαίμονες, καθάπερ ὑπὸ πυρὸς τῆς δυνάμεως τῶν λειψάνων μαστιζόμενοί τε, καὶ ἐλανθόμενοι. Εἰ δὲ τὰ λείψανα τούτων δραπετεύουσι τοὺς δαίμονας ³⁾, πολλῶ

1) Wolf. p. 117 οὐκ. 2) Integrum hoc caput apud Wolfium non legitur. 3) Legendum videtur οἱ δαίμονες.

a) Jo. 12, 31.

ginem, et aliud Idolum, nulla enim aut falsa esse Idolorum exemplaria, cum Deos appellent eos, qui non sunt Dii, sed daemones, qui sibi falso divinitatem arrogant. At imaginum apud nos vera sunt exemplaria, et vere referunt id, quod appellantur. Atque Idola quidem sceleratorum sunt simulacra: imagines vero sanctorum effigies. Sed de Sanctorum imaginibus in Titulo adversus imaginum oppugnatores latius disputavimus.

XII. Princeps istorum haeresis, cum ex eo quaereretur, cur sanctos Sacerdotes, beatosque Patres rejiciant, quorum reliquias venerantur, labiis profanis patefactis verbum malum eructavit. Quoniam, inquit, cum illis sunt Daemones, qui eos dum viverent docuerunt, et ad eorum tumulos assidentes portenta faciunt sub eorum persona, ut ignaros decipiant, suadeantque, ut impuros tanquam sanctos adorent. Tantum enim daemones posse, quantum volunt, cum eam e sublimi potestatem ad septem usque saeculorum finem acceperint. Sed unde tu haec didicisti, nugator, stulteque senex? Aut ubi Evangelicum illud, quod Dominus paulo ante mortis suae tempus dixit, collocabis: *Nunc Princeps hujus mundi ejicietur foras?* Quod si Princeps, multo magis Daemones, qui sub ejus sunt principatu. Praeterea quomodo beatorum Patrum reliquiis inhaerent Daemones, qui eas reformidant? Plerumque enim cum homines a Daemonibus vexati ad eorum accedunt sepulchra, a virtute reliquiarum, tanquam ab igne, ipsi Daemones aufugiunt vexati et excruciiati. Quod si reliquiae ipsorum Daemones

μᾶλλον ἐκείνοι ζώντες ἐδίωκον αὐτούς, καὶ οὐδε προσεγγίσει τούτοις ἐτόλμων ἐκείνοι φεύγοντες ὡς αἰκίζοντας. Εἰ δὲ ἔφευγον αὐτούς, πρόδηλον, ὅτι οὐ συνώκουν, οὐδὲ ἐδίδασκον.

II'. Λέγουσιν, ἀπ' αὐτῶν μὲν μόνων, ἤτοι τῶν Βογομίλων, φεύγειν αἰ τοὺς Δαίμονας, ὡσεὶ τόξου βολὴν, ἐκάστῳ δὲ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐνοικεῖν Δαίμονα, καὶ διδάσκειν αὐτὸν τὰ πονηρὰ, καὶ ἄγειν ἐπὶ τὰς ἀνοσιουργίας, καὶ ἀποθνήσκοντος ἐνοικεῖν αὐθις τοῖς λειψάνοις αὐτοῦ, καὶ παραμένειν τῷ τάφῳ, καὶ ἀναμένειν τὴν ἀνάστασιν, ἵνα σὺν αὐτῷ κολασθῆι, καὶ μὴδ' ἐν κολάσει τούτου διαχωρίζοιτο. Τὸ μὲν οὖν ἐνοικεῖν ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων Δαίμονα, ἀπὸ τῆς τῶν Μασσαλιανῶν ἔχουσι αἰρέσεως, καὶ ζήτησον ἐν τῷ κατ' ἐκείνων Τίτλῳ τὸ πέμπτον τε κεφάλαιον καὶ τὰ ἐφεξῆς ὀκτῶ, καὶ μαθήσῃ τὴν ἀτοπίαν τοῦ δόγματος. Τῆς ἀρχῆς δὲ ψευδοῦς ἐλεγχθείσης, καὶ τὸ τέλος τοιοῦτον συναποδεικνύται, τὸ περὶ τῶν λειψάνων λέγω καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς οἰκίσεως τῶν Δαιμόνων. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ λόγον, εἰ παρέμενεν ἐκάστῳ τῶν τεθνηώτων Δαιμόνων, ἐκδεχόμενος τὴν τελευταίαν ἀνάστασιν, ἐπέλειψαν ἂν οἱ Δαίμονες. Ἀπὸ γὰρ Ἀδάμ ἄχρι καὶ νῦν ἀπέθανον ἄνθρωποι, μυριάδες ἀναρίθμητοι. Ὅτι δὲ οὐ φεύγουσιν ἀπὸ μόνων τῶν Βογομίλων οἱ Δαίμονες, ἀλλὰ καὶ συνδιάγουσι μᾶλλον, καὶ παρρησιάζονται πρὸς αὐτούς, δῆλον ἀπὸ τε τῆς ἄλλης πλάνης αὐτῶν καὶ τοῦ φαινεσθαι τούτοις ἐν σχήμασι διαφόροις, καὶ ὑποκατιῶν ἐνρήσεις.

II'. Ἀτιμάζουσι τὸν θεῖον σταυρὸν, ὡς ἀναιρέτην τοῦ Σωτῆρος, ὃν ἔδει μᾶλλον τιμᾶν ὡς καθαιρέτην τοῦ Διαβόλου. Μέχρι γὰρ τότε θανατηφόρον ὄργα-

ejiciunt, multo magis ipsi, cum in hac vita degerent, eos persequerentur, nec ipsi ad eos audebant accedere, sed illos tanquam ab eis verberati declinabant. Sin evitabant, non utique habitabant cum illis, nec eos docebant.

XIII. Dicunt Bogomili, Daemones tanquam arcus ¹⁾ sagittam a se solis auferere, singulos autem reliquis hominum singulis inhabitare, et facinora edocere, et ad flagitia et impia facta perducere, et cum mortui fuerint, in ipsorum reliquiis insidere, et sepulchris assistere, atque resurrectionem expectare, at una cum illis puniantur, ac ne in supplicio quidem eos deserere. Quod in singulis hominibus singuli Daemones inhabitent, ex Massalianorum haeresi didicerunt. Quaerito in eorum Titulo quintum caput, et octo quae deinceps consequuntur, et quam sit absurda haec opinio, intelliges. Jam cum principium demonstratum fuerit esse falsum, et extremum esse simile coarguitur, cum Daemones dicunt in reliquiis inhabitare. Quamquam si Daemones singuli in mortuis singulis inhabitarent, et extremam in illis resurrectionem morarentur, deficerent Daemones. Ab Adam enim ad hoc usque tempus interierunt millia hominum innumerabilia. Quod autem a solis Bogomilis non fugiant Daemones, sed cum illis degant, audacterque versentur, perspicuum fit tum ex aliis ipsorum erroribus, tum ex eo, quod illis sua varia specie atque forma sese conspicuos praebent.

XIV. Crucem divinam despiciunt, quod in ea Servator occiderit, cum illam potius deberent honorare tanquam Diaboli perditricem. Cum enim ad illud

1) Recte: ab arcu.

νον χρηματιζων, εκ τότε ζωηφόρον όπλον έγένετο, βασιλικώτατόν τε και φοβερώτατον τοις έχθροίς, άτε τῷ δεσποτικῷ αίματι και ύδατι καταφραντισθεις. Είρηται δε περι τούτου και εν τῷ κατα τῶν Ἀρμενίων Τίτλω, και ζητητέον εκεί κεφάλαιον ιδ'.

ΙΕ'. Ερωτηθεις αυθις παρ' ήμῶν ό δηλωθεις εξαρχος τῆς αιρέσεως, πῶς οι δαιμονῶντες προστρέχουσι τῷ σταυρῷ, και καθυλακτουσιν, απεικρίνατο, φιλεισθαι μάλιστα τόν σταυρόν υπό τῶν ένοικούντων αυτοίς Δαιμόνων, ως οικειον έργον. Αυτοί γάρ, φησι, τούτον τότε ¹⁾ κατεσκεύασαν εις ανάίρεσιν του Σωτήρος. Έστι δ' ότε και καθυβριζειν τούτον εν υποκρίσει και φεύγειν αυτόν πολλάκις έκουσιως, ίνα βλέποντες οι άνθρωποι τιμῶσι μάλλον αυτόν ως έχθρόν και διώκτην τῶν Δαιμονίων. Έχει δε παρ' ήμῶν ουχ ουτω τό άληθές. Έλκεσθαι μὲν γάρ και άκοντας υπό τῆς του σταυρου δύναμεως, και καθυλακτείν, ίνα τό λυσοῶδες αυτῶν φανεή, και ίνα βασανίζονται. Η γάρ ύλακή και αι στρεβλώσεις του σώματος τῶν δαιμονιζομένων, και οι τιναγμοί ²⁾ τεκμηρίον εις τῆς βασάνου τῶν Δαιμόνων. Υβριζουσι δε αυτόν ως έχθρόν, και φεύγουσιν ως διώκτην.

Ις'. Το μὲν παρ' ήμῶν βάπτισμα του Ἰωάννου λέγουσιν ως δι' ύδατος επιτελούμενον, τό δε παρ' αυτοίς του Χριστου δια πνεύματος, ως δοκει αυτοίς, τελούμενον, διό και τόν προσερχόμενον αυτοίς αναβαπτίζουσιν, πρώτα μὲν άφορίζοντες αυτῷ καιρόν εις έξομολόγησιν και άγνείαν και σύντονον προσευχήν, ειτα τῆ κεφαλῆ αυτου τό κατα Ἰωάννην Ευάγγελιον επιτιθέντες, και τό παρ' αυτοίς

1) Terg. om. τότε.

2) Wolf p. 109 στιναγμοί.

usque tempus mortifera extiterit, ex eo salutis instrumentum effecta est augustissimum, et hostibus maxime formidandum, quippe quae Domini sanguine et aqua conspersa est. Sed hac item de re in Titulo adversus Armenios scripto bictum est. Illic caput quaerito quartum decimum.

XV. Quum rursus ex illo sene, quem haeresis Principem ostendimus, quae rerem, cur a Daemonibus vexati ad crucem accurrunt et vociferantur, respondit, crucem ut proprium opus amari vehementer a Daemonibus, qui in eis inhabitant. Ipsi enim, inquit, illam tunc excogitarunt, ut Servatorem e medio tollerent. Aliquando autem eam se fingunt afficere contumelia, et ultro illam fugiant, ut id homines adspicientes eam magis honorent, tanquam Daemonum inimicam et expultricem. Veritas autem apud nos haud ita se habet. Nam vel inviti trahuntur a crucis virtute, et allatrant, ut rabies ipsorum ostendatur. Latratus enim, corporisque vexatio, et gemitus eorum, qui a Daemonibus opprimuntur, tormentum et cruciatus Daemonum indicant, qui crucem ut inimicam despiciunt et expultricem.

XVI. Baptismum nostrum Joannis baptismum esse dicunt, per aquam enim fieri, suum vero Christi, per spiritum enim fieri, ut ipsis videtur. Quamobrem si quis ad ipsos confugit, eum rebaptizant. Ac primum quidem illi tempus praescribunt ad confessionem, et expurgationem, et continuam precationem. Deinde Joannis Evangelium capiti ejus imponunt, et Spiritum sanctum suum invocant,

ἅγιον πνεῦμα ἐπικαλούμενοι, καὶ τὸ Πάτερ ἡμῶν ἐπάδοντες. Μετὰ δὲ τὸ τοιοῦτον βάπτισμα καιρὸν αὐθις ἀποκληροῦσιν εἰς ἀκριβεστέραν ἀγωγὴν καὶ πολιτείαν ἐγκρατεστέραν καὶ καθαρωτέραν προσευχῆν. Εἶτα μαρτυρίαν ἀπαιτοῦσιν, εἰ ἐφύλαξε πάντα, εἰ σπουδαίως διηγωνίσαστο. Καὶ μαρτυρούντων ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν ἄγουσιν αὐτὸν ἐπὶ τὴν θρυλλομένην τελείωσιν, καὶ στήσαντες τὸν ἄθλιον κατὰ ἀνατολὰς ἐπιτιθέασιν αὐθις τῇ μιᾷ τούτου κεφαλῇ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τὰς ἐναγίαις αὐτῶν ἐπέχοντες χεῖρας οἱ παρατυχόντες ἄνδρες καὶ γυναῖκες τὴν ἀνόσιον ἐπάδουσι τελετῆν, αὕτη δὲ ἐστὶν εὐχαριστήριος ὕμνος, ὅτι διεφύλαξε τὴν πυραυδομένην ἀσέβειαν. Καὶ οὕτω τελοῦσι καὶ τελιοῦσι, μᾶλλον δὲ συντελοῦσι καὶ καταποντίζουσι τὸν βυθοῦ καὶ διαφθορᾶς ἐπάξιον. Εἰ μὲν οὖν ὕδατι μόνον¹⁾ τὸ καθ' ἡμᾶς ἐτελείτο βάπτισμα, ἢ ἂν οὕτω τοῦ Ἰωάννου τὸ ἡμέτερον βάπτισμα. Ἐπεὶ δὲ οὐχ ὕδατι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι τελειοῦργεῖται, καθὼς ὁ Κύριος ἐδίδαξεν, εἰπὼν ἔαν μή τις γεννηθῆ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ²⁾, μάτην ὑλακτοῦσιν. Εἰρηται δὲ³⁾ καὶ ἐν τῷ κατὰ τῶν Παυλικιάνων Τίτῳ περὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀκριβεστέρων, καὶ ζήτησον ἐκὶ τὰ περὶ τούτου κεφάλαια. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἡμέτερον βάπτισμα κατὰ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου δι' ὕδατος γίνεται καὶ ἁγίου Πνεύματος, τὸ δὲ παρ' ἐκείνων πόθεν παρεδόθη διεξάτωσαν. Ἐν ποίᾳ τῶν δεκτῶν αὐτοῖς ἐπὶ βιβλίων περὶ τούτου γέγραπται; Λέπεται οὖν, ὑπὸ τῶν δαιμόνων τοῦτο μαθεῖν αὐτοῦς, ἵνα γυμνωθῶσι τοῦ ἀληθινοῦ καὶ θείου βαπτίσματος.

IZ'. Ἀτιμάζουσι τὴν μυστικὴν καὶ φρικτὴν ἱερουργίαν, καὶ τὴν τοῦ δε-

1) Terg. μόνον. 2) Terg. γὰρ.

a) Jo. 3, 5

et *Pater noster* canunt. Et post baptismum ejusmodi tempus iterum assignant ad accuratorem institutionem, temperatiorisque vitam, et puriorem preceationem. Deinde testimonium exigunt, an haec observarit. Quod si viri mulieresque affirmarint, ducunt eum ad celebriorem initiationem, statuunt enim miserum ad orientem solem, et impio ipsius capiti rursus Evangelium imponunt, et profanas manus adhibent suas, qui adsunt viri atque foeminae, et preces nefarias caant, id est, hymnum, quo gratias agunt, quod traditam impietatem observarit. Atque ita inician, atque perficiunt, imo vero conficiunt et summergunt eum, qui profundo dignus est tartaro atque interitu. Si noster igitur baptismus aqua solum perageretur, Joannis nimirum esset: nunc autem quum aqua peragatur et spiritu, quemadmodum Dominus docuit, nisi quis baptizatus fuerit, inquam, ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei; incassum latrant. Verum de baptismo quoque dictum est in Titulo, quem adversus Paulicianos conscripsimus: inde petito capita, quae ad rem pertinent. Noster igitur baptismus, ut Dominus docuit, per aquam et spiritum sanctum perficitur: baptismus autem istorum unde sumptus sit, ipsi dicant: in nullo enim septem librorum, quos probant, reperitur. Quamobrem illum a Daemonibus didicisse perspicuum est, ut vero divinoque baptismo spoliarentur.

XVII. Mysticum, venerandum sacrificium contemnunt atque despiciunt, et

σποτικῷ σώματος καὶ αἵματος ἁγίαν μετάληψιν, θυσίαν τῶν ἐνοικούντων τοῖς ναοῖς Δαιμόνων ταύτην ἀποκαλοῦντες. Ὡς μιαρῶν χειλέων, ὡς γλώσσης μιαρωτέρας! Καὶ παριστῶσι μάρτυρα τὸν Προφήτην Ἡσαΐαν λέγοντα· οἱ ἐτοιμάζοντες τῇ τύχῃ τραπέζαν, καὶ πληροῦντες τῷ Δαίμονι κέρασμα ^{a)}· μὴ συνιέντες οἱ παραπλήγες, ὅτι πρὸς τοὺς εἰδωλολατρούντας ὁ λόγος. Τὸ δὲ μυστικὸν παρ' ἡμῖν δεῖπνον ὁ Χριστὸς παρέδωκεν, εἰπὼν· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν ^{b)}, ὡς οἱ Εὐαγγελισταὶ διδάσκουσιν. Εἴρηται δὲ ἐν τῷ κατὰ τῶν Παυλικιάνων λόγῳ καὶ περὶ τῆς θείας ταύτης μετάληψεως, καὶ ζήτησον ἐκεῖ περὶ ταύτης. Οἷον δὲ αὐτῶν καὶ τοῦτο· ἄρτον μὲν γὰρ τῆς ¹⁾ κοινωνίας ὀνομάζουσι τὴν προσευχὴν τοῦ Πάτερ ἡμῶν, τὸν ἄρτον γὰρ φησι τὸν ἐπιούσιον ^{c)}· ποτήριον δὲ κοινωνίας ὁμοίως τὴν λεγομένην ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ διαθήκην, τοῦτο γὰρ φησι τὸ ποτήριον ἢ καινὴ διαθήκη ^{d)}· μυστικὸν δὲ δεῖπνον τὴν ἀμφοτέρων τούτων μετάληψιν. Εἰ δὲ τις ἀνθυπαγάγοι, καὶ πῶς τὸ Πάτερ ἡμῶν ὡς σῶμα δεσποτικὸν κλάται καὶ διαμερίζεται, πῶς δὲ καὶ τὸ, νῦν ἰδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ ἐξῆς ^{e)}, ὡς αἷμα ²⁾ τοῦ Σωτῆρος ὑπὲρ ἡμῶν ἐξεχύθη, μὴ γινώσκων ὁμολογοῦσι.

III'. Λέγουσιν, ἐν πᾶσι τοῖς ἱεροῖς ναοῖς κατοικεῖν τοὺς Δαίμονας, διαλαχόντας αὐτοὺς ἀνυλόγως τῆς ἐκάστου τάξεως καὶ δυνάμεως. Τὸν μέντοι Σατανᾶν πάλαι μὲν ἀποκληρῶσαι ἑαυτῷ ³⁾ τὸν πολυθρύλλητον ἐν Ἱεροσολύμοις ναόν, μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου καταστροφὴν ⁴⁾ ἐξιδιώσασθαι τὸν ἐν τῇ βασιλίδι ταύτῃ τῶν πόλεων

1) Tergov. om. τῆς. 2) Ita secundum Zinum scribendum est. Wolf. p. 89 habet: πῶς αἷμα. Tergov. ὡς αἵματος. 3) Tergov. αὐτῷ. 4) Ita Tergov. — Wolf. p. 102 ἀναστροφῆν.

a) Jes. 65, 11. b) Luc. 22, 19. c) Matth. 6, 11. d) Luc. 22, 20. e) Jo. 13, 31.

sanctam corporis et sanguinis Domini communionem Daemonum, qui in templis habitant, sacrificium appellant. O impia labra, o linguas execrandas! Esaiæ Prophetæ ad hoc probandum afferunt testimonium dicentis: qui paraverunt mensam fortunæ, et Daemoni poculum impleverunt. Nec intelligunt homines stulti, verba illa ad idololatrias dici: quum mystica coena, quam nos celebramus, a Domino tradita sit dicente: hoc facite in meam commemorationem, ut docent Evangelistæ. Caeterum et de divina hac perceptione dictum est in Titulo Paulicianorum: illic igitur quaere. Porro communionis panem precationem illam Pater noster appellant: panem enim, inquit, quotidianum. Communionis calicem testamentum esse dicunt, quod in Evangelio memoratur: hic enim, inquit, calix novum testamentum. Utriusque autem perceptionem mysticam coenam vocant. Si quis vero subjecerit, quomodo, inquit, Pater noster ut corpus Domini frangitur atque dividitur? quomodo item illud, nunc glorificatus est filius hominis, tanquam Servatoris sanguis a vobis effunditur? se dicunt ignorare.

XVIII. In sacris omnibus templis habitare Daemones dicunt, quum ea quisque sortitus sit pro portione ordinis et virtutis. Satanam quidem sibi celebrissimum quondam illud Hierosolymorum templum delegisse, quo everso eximium et decantatum Dei Sophiæ templum in hac urbium regina suscepisse. Neque

ὑπερφερῆ καὶ περιώνυμον τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας οἶκον. Οὐ γὰρ ὁ ὑψιστός φασιν ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ^{a)}, τὸν οὐρανὸν ἔχων κατοικητήριον¹⁾.

Καὶ μὴν ὁ οἶκός μου, φησὶν ὁ Κύριος, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται^{b)}. Καὶ αὐθις ἔλεγεν ὁ Χριστός· μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου^{c)}, περὶ τοῦ χειροποιήτου ναοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ τοῦτο λέγων. Ἐὶ δὲ ὁ ἐν Ἱερουσαλήμ ναὸς οἶκος ἦν τοῦ Θεοῦ, πολλῶ μᾶλλον ὁ ἐν τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, πάντες οἱ κατὰ τόπον ἀφιερωμένοι τῷ Θεῷ, καὶ τῇ Θεομητορί, καὶ πᾶσι τοῖς ἁγίοις ναοὶ θεοὶ τέ εἰσι, καὶ ἁγιαστήρια, καὶ τῶν Δαιμόνων φρυγαδεντήρια. Ὅπου γὰρ οἰκεῖ θεία χάρις, ἐκεῖθεν ἀπελήλαται πᾶν πνεῦμα πονηρὸν, καὶ πᾶσα τῶν Δαιμόνων ἐνέργεια.

ΙΘ'. Μόνην ὀνομάζουσι προσευχὴν τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου παραδουθεῖσαν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ἤγουν τὸ Πάτερ ἡμῶν²⁾. Καὶ ταύτην μόνην προσεύχονται, ἐπτάκις μὲν τῆς ἡμέρας, πεντάκις δὲ τῆς νυκτός. Ὅσάκις δὲ εἰς προσευχὴν³⁾ ἴστανται, λέγουσι τὴν προσευχὴν ταύτην, οἱ μὲν δεκάκις μετὰ γονυκλισίας, οἱ δὲ πεντεκαδεκάκις, οἱ δὲ πλείον, οἱ δὲ ἕλαττον⁴⁾. Τὰς δ' ἄλλας πάσας προσευχὰς ἀτιμάζουσι, βαττολογίας αὐτὰς ἀποκαλοῦντες, καὶ τῆς ἐθνικῆς μερίδος, τὴν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις εἰρημένην βαττολογίαν ἐπὶ ταύτας μετάγοντες, μὴ γινώσκοντες, ὅτι βαττολογίαν⁵⁾ οἶδεν ὁ Εὐαγγελικὸς λόγος οὐ τὴν ἀπλῶς πολυλογίαν, ἀλλὰ τὴν περὶ τῶν μὴ προσηκόντων αἴτησιν. Ὁ δὲ Κύριος παρέδωκε τοῖς Ἀποστόλοις τὴν τοῦ Πατρὸς ἡμῶν προσευχὴν ῥίζαν προσευχῆς καὶ εἶδος, οὐ ταύτη μόνη τὴν

1) Terg. οἰκητήριον. 2) Terg. addit x. τ. ε. (καὶ τὰ ἐξῆς). 3) Wolf. p. 114 εἰς τὴν προσεύχην. 4) Terg. πλείον ἢ ἕλαττον. 5) ἐπὶ ταύτας — βαττολογίαν om. Wolf. p. 113.

a) Act. 7, 48. b) Matth. 21, 13. c) Joh. 2, 16.

enim, inquit, in manu factis templis altissimus habitat, cum coelum sit ejus domicilium.

Atqui, *Domus mea, inquit Deus, domus orationis vocabitur, et rursum, nolite, inquit Christus, facere domum Patris mei domum negotiationis, quum de Hierosolymorum templo loqueretur. Quod si templum illud erat Dei, multo magis hoc, quod est in hac urbium regina, et, ut breviter dicam, omnia templa, quae quovis in loco tum Deo, tum matri ejus, tum omnibus Sanctis consecrata sunt, divina sanctaque sunt, et Daemones expellant. Ubi enim divina habitat gratia, inde omnis malus spiritus et omnis Daemonum vis expellitur.*

XIX. Solam precationem appellant, quam Dominus tradidit in Evangeliiis, id est *Pater noster*. Et ea sola utuntur septies quidem die, quinquies autem nocte. Sed quoties ad precandum accedunt, toties eam adhibent, alii quidem decies genibus flexis, alii decies et quinquies, alii saepius, alii rarius. Reliquas precationes contemnunt, et multiloquia vocant, et gentibus convenire, eo-que spectare multiloquium illud, de quo in Evangelio scriptum est. Nec animadvertunt, in eo Evangelii loco non tam verborum multitudinem, quam rerum non convenientium petitionem reprehendi. Porro Dominus noster precationem illam *Pater noster* nobis tradidit tanquam obsecrandi formulam, et exemplum, ac

προσευχὴν περιορίζων, ἀλλ' ἵνα λαμβάνοντες ἐκ ταύτης τὰς ἀφορμὰς δύνωνται ποιεῖν καὶ ἑτέρας, ἀξανομένης τῆς πίστεως 1). Ἐπεὶ καὶ οὐδὲ νηστεύειν αὐτοῖς κατ' ἀρχὰς ἐπέταξεν, οὐδὲ παρεχώρησε σκληραγωγείσθαι τοσοῦτον, ὅσον μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν αὐτοῦ καὶ ἀποκατάστασιν. Διὸ καὶ ἔλεγε· μὴ δύναται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος πενθεῖν, ἐφ' ὅσον μετ' αὐτῶν ἐστὶν ὁ νυμφίος· ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι, ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύσουσιν 2).

Κ'. Ἐλεγεν ὁ τῆς αἰρέσεως αὐτῶν ἑξαρχος, ἐγγεγράφθαι τοῖς Εὐαγγελίοις αὐτῶν φωνὴν τοῦ Κυρίου λέγουσαν· τιμᾶτε τὰ δαιμόνια, οὐχ ἵνα ὠφεληθῆτε παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ἵνα μὴ βλάψωσιν ὑμᾶς. Καὶ ἐρμηνεύων τὴν τοιαύτην φωνὴν προσετίθη, ὅτι χοῦν τιμᾶν τὰ ἐνοικοῦντα τοῖς χειροποιήτοις ναοῖς δαιμόνια, προσκυνοῦντας αὐτὰ, ἵνα μὴ ὀργισθέντα διαφθείρωσι τοὺς μὴ τοῦτο ποιοῦντας, μεγάλην τοῦ βλάπτειν ἔχοντα καὶ ἄμαχον δύναμιν, πρὸς ἣν οὔτε τὸν Χριστὸν ἑξαρχεῖν, οὔτε σὺν αὐτῷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ τὸ τὸν Πατέρα φεῖδισθαι αὐτῶν εἶναι, καὶ μὴ περιελεῖν τὴν ἰσχύν αὐτῶν, ἀλλὰ συγχωρῆσαι τοῦτοις τὴν κυριαρχίαν τοῦ σύμπαντος κόσμου μέχρι συντελείας. Καὶ γὰρ καὶ τὸν Υἱὸν κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν κόσμον ἀποστελλόμενον αἰτῆσαι μὲν τὴν παντελῆ κατάλυσιν αὐτῶν, μὴ λαβεῖν δὲ ταύτην διὰ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Πατρὸς.

Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν φλυαρίαν ταύτην ἀπὸ τῆς αἰρέσεως τῶν Μασαλιανῶν μαθήκασιν, ζήτησον ἐν τῷ κατ' ἐκείνων Τίτῳ τὸ πέμπτον κεφάλαιον, καὶ τὰ ἐφεξῆς ὀκτώ, καὶ τοὺς ἐλέγχους εὐρήσεις ἐν ἐκείνοις ἀναντιρρήτους 2). Εἴρηται δὲ καὶ ἀνωτέρω περὶ τούτων ἐν τῷ δωδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ παρόντος Τίτου.

1) Terg. προσευχῆς.

2) Terg. ἀναντιρρήτως.

a) Matth. 9, 15.

radicem, non ut illis verbis precandi rationem concluderet, sed ut inde aliarum precationum argumenta, propagata jam fide, sumeremus. Etenim ne ut jejunarent quidem, illis initio praecepit, neque ut aspere et duriter vitam traducerent, uti post illius in coelum ascensum traduxerunt. Quamobrem dicebat: non possunt filii sponsi moesti esse, quamdiu cum illis est sponsus; venient autem dies, cum sponsus auferetur ab eis, et tunc jejunabunt.

XX. Haeresis istorum princeps affirmabat, hanc Domini vocem suis in Evangeliiis esse scriptam: *Daemonia colite, non ut vobis prosint, sed ne obsint.* Quae quidem verba explicans adjiciebat, colenda esse Daemonia, quae in templis manu factis habitant, ne irascantur, et perdant eos, qui id facere recusant, cum magnam atque invictam habeant nocendi vim, cui ne Christus quidem, aut Spiritus sanctus resistere valent, quoniam Pater illis adhuc ignoscit, nec adimit robur ipsorum, sed eis mundi dominatum usque ad consummationem concedit. Neque enim Filium, quum in mundum mitteretur, et a Patre totam ipsorum eversionem postularet, eam propter bonitatem Patris impetrare potuisse.

Verum quoniam has nugas ex Massalianorum haeresi perceperunt, quaerito in eo Titulo, qui adversus illos conscriptus est, quintum caput, et octo, quae deinceps sequuntur, et argumenta ad eas evertendas aptissima reperies. De his et superius dictum est in duodecimo capite hujusce Tituli. Nam quod Daemonas

Ὅτι δὲ καὶ τοὺς Δαίμονας ἰσχυροτέρους εἶναι λέγουσι τοῦ Χριστοῦ τε καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τίνος οὐκ ἂν εἶεν ἄξιοι κολάσεως οἱ θεομάχοι καὶ βλάσφημοι, καὶ προσκυνηταὶ καὶ θεραπευταὶ τῶν Δαιμόνων, καὶ δαιμονιώδεις ὄντως ¹⁾ καὶ φιλοδαίμονες;

ΚΑ'. Ἐτι προσεγγεγράφθαι καὶ ταύτην ἔλεγε τοῦ ²⁾ Κυρίου φωνήν· τρόπον ³⁾ σώθητε, τουτέστι, μετὰ μηχανῆς καὶ ἀπάτης, ὑποκρινόμενοι τὴν πίστιν τῶν ἀναγκαζόντων ὑμᾶς, καὶ οὕτω σωζόμενοι ἀπὸ κινδύνου καὶ θανάτου, τοῦ παρ' αὐτῶν. Εἰς τοῦτο γὰρ φέρειν καὶ τό· ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε, ἐν ὑποκρίσει δηλονότι, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε ⁴⁾ ἐν ἀληθείᾳ. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον τοῖς μὲν μαθηταῖς ὀρθῶς λαλεῖν, τοῖς δὲ ἀπίστοις ἐν παραβολαῖς, ἵνα βλέποντες οἱ ἄπιστοι τὸ φαινόμενον τῆς ὑποκρίσεως μὴ βλέπωσι τὸ κρυπτόμενον ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, καὶ ἀκούοντες μὴ ἀκούωσι, παραβολὴν ὀνομάζων τὴν ἀπάτην καὶ τὴν ὑπόκρισιν.

Ἐγὼ δὲ τὴν βίβλον τῶν Εὐαγγελίων τοῦ ταῦτα διδάσκοντος εἰς χεῖρας λαβὼν, καὶ διερευνησάμενος ἀκριβῶς, οὕτε τὴν πρὸ ταύτης δηλωθεῖσαν εὔρον φωνήν, οὕτε τὴν παροῦσαν. Ἀλλὰ τοιαῦτα ἦσαν τοιοῦτως ἔχοντα ⁴⁾, καὶ ἀνήγγελλα τοῦτο περὶ τούτου. Ὁ δὲ σκυθρωπάσας ⁵⁾ καὶ δεινοπαθήσας ὡς ἐλληλεγμένος ⁶⁾ ὠμολόγησε, μηδέποτε μὴδ' αὐτὸς ἐντετυχηκέναι ⁷⁾ ταῖς δύο ταύταις φωναῖς, καί-

1) Wolf. p. 80 ὄντως. 2) Wolf. p. 99. τὴν. 3) Ita Tergov. Magis placet, quam quod Wolfius p. 99 habet, et Zinus legit: παντὶ τρόπῳ. 4) τοιαῦτα — ἔχοντα ita Wolfius p. 100 pro quo Tergovist. τοιαῦτα ἦσαν τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, οἷα καὶ τὰ παρ' ἡμῶν, ἀπαραιοσῆτος ἔχοντα, quod glossam sapere videtur. 5) Wolf. l. c. σκυθρωπήσας. 6) Wolf. l. c. ἐλληλεγμένος. 7) Wolf. l. c. ἐντετυχέναι.

a) Matth. 23, 3.

Christo et Spiritu sancto fortiores asserunt, quo supplicio digni non sint homines impii, hostesque Dei, adoratoresque et cultores Daemonum, vere a Daemonibus vexati ¹⁾, et Daemonum amici?

XXI. Hanc item Domini vocem in Evangeliiis scriptam asserunt: *omni ratione salutis vestrae consulite*, hoc est, omni arte et dolo simulantes fidem eorum, qui vos opprimunt, servate vos a periculo et morte, quae vobis ab illis imminet. Huc enim et illud spectare: *quaecunque dixerint vobis, cum simulatione nimirum, facite, secundum opera autem ipsorum nolite facere in veritate*. Etenim ipsum quoque Dominum discipulis aperte locutum esse, incredulis autem in parabolis, ut increduli simulationis speciem intuentes, non videant id quod in cordibus nostris reconditum est, et audientes non audiant. Parabolam enim, inquam, appellat dolum et simulationem.

Ego vero quum Evangeliorum librum istius doctoris in manus cepissem, et diligenter evolvissem, neque vocem superiorem, neque hanc reperi. Sed talia erant quatuor Evangelia, qualia sunt apud nos, neque ulla re discrepabant. Quod cum ad ipsam detulisset, ille tristis, et rem aegre ferens, utpote deprehensus, confessus est, ne se quidem duas has voces, cum saepe relegeret Evangelium, de-

1) Recte: *Daemonibus similes*.

τοι πολλάκις ἀναγινώσκων τὸ Εὐαγγέλιον. "Ὅτε δέ, φησι, τὴν παροῦσαν βιβλον τῶν Εὐαγγελίων ἐξωνησάμην, ἀπήντησα γέροντι κατὰ τινα τόπον ἔρημον, καὶ καλέσας ἀπὸ τοῦ ὀνόματος εἶπέ μοι, ὅτι μέγαν ἐξωνήσω θησαυρόν· ταύτην γὰρ μόνην τὴν βιβλον διαφυγοῦσαν τὰς χεῖρας Ἰωάννου τοῦ Φυρσοστόμου ¹⁾, τὸν γὰρ Χρυσόστομον οὕτως οἱ ἀκαθαρτότατοι προσωνόμαζον, ἔχειν ἐγγεγραμμένας τὰς εἰρημένας δύο φωνὰς, ἐκβληθείσας ἀπὸ τῶν ἄλλων Εὐαγγελίων. Πιστεύσας δὲ τοῖς ἐκείνου λόγοις ἐγὼ κηρύττω καὶ ταύτας, ὡς τῇ ἐμῇ βιβλῷ τῶν Εὐαγγελίων ²⁾ ἐγγεγραμμένας. Ὁ μὲν οὖν τοιαύτην ἐποιήσατο τὴν ἀπολογία, ἐγὼ δὲ συνῆκα ταχέως, ὅτι ὁ Σατανᾶς ἦν ὁ τὸν ψευδόγηρον ³⁾ ἐκείνον ὑποκρινάμενος.

ΚΒ'. Λέγουσι, τοὺς ⁴⁾ τῆς πίστεως αὐτῶν, ὅσοις ἐνοικήσει τὸ παρ' αὐτοῖς ἅγιον πνεῦμα, πάντα ⁵⁾ θεοτόκους καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι, βαστάσαντας καὶ αὐτοὺς τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ γεννήσαντας αὐτὸν διὰ τοῦ διδάσκειν ἑτέρους, καὶ μηδὲν πλέον αὐτῶν ἔχειν τὴν πρώτην θεοτόκον. Καὶ οὐδὲ τοσοῦτον γοῦν φρονοῦσιν, ὅσον εἶδέναι διαφορὰν ἐνυποστάτου καὶ ζῶντος Λόγου ἀπλῶς ⁶⁾ λόγου προφορικοῦ, ἵνα παραδράμωμεν τὰ κατὰ τὴν κυρίως θεοτόκον φρικτὰ καὶ παράδοξα μυστήρια. Λέγουσι, τοὺς τοιούτους μὴ ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ μεθίστασθαι, καθάπερ ἐν ὑπνῷ, τὸ πηλινὸν τουτὶ καὶ σαρκινὸν περιβόλαιον ἀπάνως ἐκδυμένους,

1) Ita Cod. Vienn. 270 et Euthymius noster in *Foggini anecdotis litterariis* vol. IV, p. 37 recte. Apogr. Fell. et Zinus perperam χρυσοστόμου, Tergovist. φρυσσοτόμου. Lectio vera restituta per se cadunt conjecturae et Wolfi p. 101 κορροστόμου et Oederi p. 26 χρυσοστόμου. 2) τῶν Εὐαγγελίων om. Wolf. l. c. 3) Ita Tergov. et Wolfius pro ψευδογήροντα. 4) Wolf. p. 83 τοῖς. 5) Wolf. l. c. om. πάντα. 6) Apogr. Fell. et Tergov. λόγου, ἀπλῶς λόγου. Wolfius p. 84 conjicit, pro ἀπλῶς aut ἀπὸ τοῦ aut καὶ ἀπλῶς legendum esse. Equidem scripserim ἀπλῶς ἀπὸ λόγου.

prehendisse. Sed quum librum hunc, inquit, Evangeliorum emi, in quadam solitudine senem offendi, qui me nomine compellans ait, me thesaurum magnum emisse; illum enim librum solum Joannis Chrysostomi ¹⁾, sic enim aureum illud os impurissimae istorum linguae appellant, manus effugisse, et duas illas voces, quas diximus, continere, quae quidem voces ex aliis Evangeliiis exclusae sint. Cuius ego verbis, inquit, fidem habens praedico, duas item has voces in Evangeliiis scriptas esse. Ille quidem hanc attulit defensionem. Ego vero statim intellexi, Daemonem fuisse illum, qui sub mendacis senis persona locutus fuerat.

XXII. Ajunt, suos omnes, in quibus Spiritus sanctus habitat, Dei parentes et esse et nominari, quum ipsi quoque Dei Verbum concipiant, et in utero gerant, atque etiam pariant, dum alios docent; et nihil amplius, quam ipsi habeant, habere primam illam Dei genitricem. Nec tantum habent mentis, ut intelligere valeant, quid intersit inter Verbum in sua subsistens persona, et verbum, quod ore pronuntiat, ut omittamus res venerandas et admirabiles, quae in Dei genitrice propriae sunt. At qui sint ejusmodi, eos negant mori, sed tanquam in somno transmutari, et sine ullo labore coenosum hoc carnis indumentum exuere,

1) Recte: *Joannis impuris oris.*

καὶ τὴν ἄφθαρτον καὶ θείαν τοῦ Χριστοῦ στολὴν ἐνδουμένους, καὶ γινόμενους
συσσωμῶς καὶ συμμόρφους αὐτοῦ, μεθισταμένους διὰ προπομπῆς Ἀγγέλων καὶ
Ἀποστόλων εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Πατρὸς, τὸ δ' ἀποδυθὲν σῶμα τούτων εἰς τέ-
φραν καὶ κόνιν διαλύεσθαι μηκέτι μηδαμῶς ἀνιστάμενον.

Ὅτι δὲ οὐ καθάπερ ἐν ἵπνῳ καὶ ἀπεκδύσει περιβολαίου γίνεται τούτοις
ἀνώδυνος ὁ θάνατος, ἔδειξεν ὁ τῆς αἰρέσεως αὐτῶν ἑξαρχος, πολλαῖς ὀδύναϊς ὑπο-
βληθεὶς, μετὰ τὸ δοθῆναι κατ' αὐτοῦ τὴν διὰ πυρὸς ἀπόφασιν, καὶ τῷ φόβῳ
προσκαταδαπανηθεὶς, καὶ καιρίας πληγὰς εἰς τὴν καρδίαν δεξάμενος, ὅτε τοῦ δρά-
ματος ἀπογυμνωθέντος ἔγνω κατασοφισθεὶς, τῶν μυστηρίων μὲν τῆς πίστεως αὐ-
τοῦ δημοσιευθέντων καὶ παραδοθέντων γραφῇ πρὸς θρίαμβον, τῶν μαθητῶν δὲ
αὐτοῦ καὶ μάλιστα συγγενῶν καὶ τῶν ἄλλως γνησιωτέρων σαγηνευθέντων, καὶ ταῖς
εἰρκταῖς ἐναποκλεισθέντων, καὶ πάσης αὐτῷ πανταχόθεν βοήθειας ἀπολωλυίας, καὶ
φροῦδων τῶν ἐλπίδων γεγενημένων. Τούτους γὰρ μαθητὰς, ὡς εἴρηται, καὶ συγγε-
νεῖς οὕτως ἐλεινῶς ἔχοντας ἰδὼν παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, μέχρι γὰρ τῆς τελευ-
ταίας ἡμέρας ᾤετο πάντας ἐν ἀγαθοῖς εἶναι κατὰ τὴν τοῦ βασιλείως ὑπόσχεσιν,
καὶ προδοσίαν παρ' αὐτῶν ¹⁾ ἐγκληθεὶς, ἀφῆκε μὲν πικρῶν δακρῶν πηγὰς, ἀν-
έπεμψε δὲ στεναγμούς βυθίους τὴν ἔσδον τῆς καρδίας φλόγα μνηύοντας, καὶ κα-
θάπερ τυφῶνι ταῖς συμφοραῖς βληθεὶς ἐλειποθύμει, καὶ ἀνακτώμενος αὐτὸς κατ-
εφέρετο, στήναι μὴ δυνάμενος, ἕως ὑπὸ τῶν ἁγίων κλειυσθέντων ἀρθεὶς, βασταζό-
μενος ἀπήχθη πρὸς τὴν πυρὰν, καὶ τῆς φωνῆς αὐτὸν ἐπιλειπούσης πυκνῷ τῷ
ἄσθματι κατασχεθεὶς ἠκοντίσθη κατὰ τῆς φλογός, καὶ ὠλοκαυτώθη τῷ προσκυ-
νομένῳ παρ' αὐτοῦ δαίμονι. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐξεδήμησεν ἐπὶ ²⁾ τὸν ἠτοιμασμένον

1) παρ' αὐτῶν Wolf. p 33 omittit. 2) Tergov. πρὸς.

atque immortalem ac divinam Christi stolam induere, idemque corpus et formam
eandem induere, et praeuentibus Angelis et Apostolis in Patris regnum admitti:
corpus autem, quod exuerint, in cinerem pulveremque dissolvi, nunquam amplius
surrecturum.

Sed falsum esse, quod tanquam in somno corporis exuant vestimentum, et
sine dolore moriantur, Princeps haeresis ipsorum ostendit, qui magnis affectus
doloribus, et post latam adversus eum sententiam, ut igne cremaretur, formidine
excruciatas, letalia vulnera in cor accipiens, tanquam histrionis habitu deposito,
impostor cognitus est, mysteriis fidei ipsius publice patefactis, et literarum monu-
mentis trophaei loco consignatis, quum et discipuli ejus, et illi praesertim, qui
sanguine et necessitudine conjuncti erant, in carcerem et vincula conjuncti sunt, et
omnibus ipse undique auxiliis et inani spe spoliatus est. Quum enim discipulos
et necessarios, ut dictum est, tam misere affectos perspiceret, quos ad extremum
usque diem felices futuros ex Regis promissis existimabat, seque ab illis prodition-
is inculpatus, fontes emisit lacrymarum, et profundos edidit gemitus, quibus cor-
dis flamma indicabatur. Calamitatum igitur tanquam turbine quodam jactatus
animo deficiebat, et spiritum recipiens rursus torquebatur, et consistere non pot-
erat, donec a ministris sublatus ad pyram tractus, et voce deficiente anhelitque
perpetuo laborans in flammam conjectus est, atque ita Daemoni, quem adoraverat,
effectus holocaustum. Sic ipse quidem in locum tenebrarum et aliorum malorum

αὐτῶ τόπον τοῦ σκότους καὶ τῆς ἄλλης κακώσεως. Τὸ σῶμα δὲ τοῦ τρισαθλίου τούτου γέροντος ἀναστήσεται πάντως ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀπόφασιν, εἰρηκότος, ἀναστήσεσθαι καὶ τοὺς τὰ φραῦλα πράξαντας εἰς κόλασιν αἰώνιον· εἰ καὶ αὐτὸς μὴ εἶναι τῶν τεθνηώτων ἀνάστασιν ἐδογμάτιζε, τὰς τοσαύτας τοῦ Ἀποστόλου περὶ ταύτης μαρτυρίας καὶ γενναίας ἀποδείξεις ὡς ψευδεῖς παρωθούμενος

ΚΓ'. Λέγουσιν, οὐκ ὄναρ μόνον πολλάκις, ἀλλὰ καὶ ὕπαρ βλέπειν τὸν Πατέρα μὲν ὡς γέροντα βαθυγένειον, τὸν δὲ Υἱὸν ὡς ὑψηλήτην ἄνδρα, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς λιοπρόσωπον νεανίαν, τῶν Δαιμόνων εἰς τὰ εἶδη ταῦτα ῥαδίως μετασχηματιζομένων, καὶ ἐξαπατώντων αὐτοὺς καὶ διδασκόντων, ἄνισον εἶναι τὴν ἁγίαν Τριάδα καὶ διάφορον κατὰ τὴν τῶν σχημάτων τούτων 1) διαφορὰν, καὶ τὴν Ἀριανικὴν κατατομὴν τῆς μιᾶς φύσεως τούτοις ἐγκατασπερόντων.

ΚΔ'. Στολιζονται κατὰ Μοναχοὺς, καὶ τὸ σχῆμα τούτων ὡς δῆλευρ περιβάλλονται, τῷ κωδίῳ τὸν λύκον ὑποκρύπτοντες, ὡς ἂν εὐλαβῶς διὰ τὸ σχῆμα παραδεχόμενοι, καὶ χώραν ὀμιλίας λαμβάνοντες ἀνυπόπτως διὰ τῆς χρυστολογίας 2) ἐναποπτύωσι τὸν ἰὸν ταῖς ἀκοαῖς τῶν ἀκρωμένων.

ΚΕ'. Πάσης ἐβδομάδος δευτέραν καὶ τετράδα καὶ παρασκευὴν παραγγέλλουσι νηστεύειν ἕως ὥρας ἐνάτης. Εἰ δὲ τις αὐτοὺς ἐπὶ τράπεζαν καλέσειεν, εἰθὺς ἐκλαθόμενος τῆς παραγγελίας ἐσθίουσι καὶ πίνουσιν ὡς ἐλέφαντες. Ἐκ τούτου δὲ πρόδηλον, ὅτι ἀσελγαίνουσιν, εἰ καὶ πορνείαν καὶ τὴν ἄλλην ἀκαθαρσίαν λόγῳ κολάζουσιν, ὡς ἄσαρκοι καὶ ἀσώματοι.

1) τούτων Wolf. p. 56 omittit. 2) Wolf. p. 133. χρυστολογίας.

sibi paratum profectus est. Corpus autem infelicissimi senis resurget omnino in die communis resurrectionis ex Domini sententia, qui dixit, homines resurrecturos, iturosque, qui mala egerint, in supplicium sempiternum; quamvis iste mortuorum resurrectionem tam multis Apostoli testimoniis de illa demonstrationibusque tanquam falsis rejectis futuram negavit.

XXIII. Dicunt, se non in somnis solum, sed etiam re vera cernere Patrem tanquam senem profunda barba praeditum, Filium tanquam juvenem pubescentem, Spiritum sanctum imberbem adolescentem; quum eis Daemones ita se facile conspicuos praebeant, quo illos hac formarum varietate decipiant, doceantque imparem esse sanctam Trinitatem et discrepantem, Arianamque unius naturae sectionem illis injiciant.

XXIV. Monachorum more se vestiunt, et eorum habitum tanquam escam assumunt, veste lupum abscondentes, quo faciliores aditus et colloquendi facultatem propter habitum assequantur, et sine suspitione per sermonum benignitatem auribus audientium venenum injiciant.

XXV. Secunda, et quarta, et sexta die singularum hebdomadam jejunium indicunt usque ad horam nonam. Quod si quis eos ad convivium vocet, statim oblitū praeepti sui edunt et bibunt tanquam elephantes. Ex quo patet, eos etiam impudice vivere, licet fornicationem et omnem aliam libidinem tanquam carnis et corporis expertes verbis insectentur.

Κς'. Ἐν ἀρχῇ μὲν τοὺς εἰσαγωγικοὺς ἀπλῶς διδάσκουσι, παρεγγυώμενοι πιστεύειν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ γινώσκειν, τὸν Χριστὸν σαρκαῶσθαι, καὶ δοῦναι τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, καὶ ὑποτιθέμενοι τηρεῖν τὰς Εὐαγγελικὰς ἐντολάς, καὶ προσεύχεσθαι, καὶ νηστεύειν, καὶ ἀγνεύειν πασης ἀκαθαρσίας, καὶ ἀκτημονεῖν, καὶ ἀνεξικακεῖν, καὶ ταπεινοφρονεῖν, καὶ ἀληθεύειν ¹⁾, καὶ ἀγαπᾶν ἀλλήλους. Καὶ ἀπλῶς χρηστὰ πάντα κατηγοῦσι, σαινοντες μὲν τῇ χρησίμῳ διδασκαλίᾳ, θηρείοντες δὲ κατὰ μικρὸν καὶ λεληθότως ἄγοντες εἰς ἀπώλειαν. Καιροῦ γὰρ προβαίνοντος ἐπισπεύρουσι τῷ σίτῳ καὶ ζιζάνιᾳ, καὶ ὅταν ²⁾ τοὺς ἀθλοὺς χειροῦθεις καὶ πειθηνίους ἐργάσωνται, καὶ λάβωσιν εἰς τῶν ἀρχύων, τότε δὴ, τότε τὸν κυκῶνα τοῦ δηλητηρίου ποτίζουσιν ἀπαρακαλύπτως βλασφημοῦντες, καὶ τὰ δόγματα τοῦ Διαβόλου μυσταγωγοῦντες αὐτούς.

ΚΖ'. Παρερμηνεύουσιν ὅλας τὰς προκηρήμενας ἐπὶ τὰ βιβλούς, τὰ ῥήματα τούτων στρεβλοῦντες, καὶ τῆς ὀρθῆς ἐκτρέποντες ἐννοίας, καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτοῖς μεταφέροντες. Καὶ ὅσα μὲν περὶ ἁμαρτανόντων καὶ ἀσεβούντων καὶ εἰδωλολατρῶντων ἐν αὐτοῖς εἴρηται, ταῦτα τοῖς καθ' ἡμᾶς πιστοῖς ἀνατιθέασιν ὅσα δὲ περὶ εὐαρεστούντων θεῷ, πρὸς ἑαυτοὺς ἔλκουσι, καὶ μετὰ πληροφορίας ἑαυτοὺς εἶναι τοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ δικαίους καὶ κληρονόμους τοῦ θεοῦ λέγουσιν. Ἐκάστην ³⁾ μὲν οὖν ἐξηγήσιν βιβλοῦ παρ' ἐκείνων ὑψηγομένην, μᾶλλον δὲ παρατροπήν καὶ τοῦ καθεστηκότος ἐξαλλαγὴν, μακρὸν ἂν εἴη συγγράφειν, καὶ χρόνου πολλοῦ δεόμενον, καὶ σαφῆς ματαιοπονία, καὶ κόπος εἰς οὐδὲν χρήσιμον καταλήγων. Ἄχρι γὰρ ὀλίγου προβαίνοντες, οἱ ἀναγινώσκοντες, καὶ πρὸς τὰς ἀτοπίας τῶν

1) καὶ ἀληθεύειν om. Wolfius p. 131. 2) Wolf. l. c. ὅτι. 3) Wolf. p. 52. ἐκάστης.

XXVI. Principio quidem initiandos simpliciter docent et hortantur, ut credant in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, discantque, Christum carnem induisse, dedisseque sanctis Apostolis sacrum Evangelium. Et jubent, ut evangelica mandata custodiant, et precentur, et jejument, seque ab omni nequitia puros integrosque conservent, et nihil possideant, clementesque sint atque humiles, et veritatis studiosi, mutuaeque benevolentiae. Omnia demique bona praecipiant, utillique doctrina pelliciunt, paulatimque venantur, et ad interitum trahunt. Temporis enim progressu tritico zizania injiciant. Et cum miseros sibi subjectos obediētesque reddiderint, atque intra retia habuerint, tunc veneni potionem propinant, aperteque maledicunt, et Diaboli mysteria tradunt.

XXVII. Totos septem libros, quos diximus, sic interpretantur, ut eos pervertant, verbaque detorqueant a recta sententia, et suis accommodant opinionibus. Et quicquid in illis adversus peccatores, et impios, et idololatrias dictum est, id contra nos dictum asserunt; quicquid autem de amicis Dei, id ad se trahunt, confidenterque electos, et justos, et haeredes Dei suos esse contendunt. Magnus igitur labor esset, et longus, et stultus, atque inutilis, si quis librorum singulorum perversas expositiones, quas afferunt, a proposito abhorrentes, velit refellere. Vereor enim, ne, qui legunt, paululum progredientes ineptis ipsorum maledictis sic of-

βλασφημιῶν εὐθύς ἀποκναίοντες, καὶ καθάπερ οἱ ναυτιῶντες ἰλίγγου καὶ σκοτοδι-
νίας μεστοὶ γενόμενοι, ῥίψουσιν εὐθύς, εὐ¹⁾ οἶδα, τὰ περὶ τούτων συντάγματα,
καὶ καταπτύσουσι, καὶ ἀποστραφήσονται, πολλὴν ἀκαιρίαν κατασκεδαννύντες ἡμῶν.
Ἴνα δὲ μὴ δοκῶμεν πλάττειν ἀπολογίαν, καὶ πειρᾶσθαι διαδιδράσκειν τὸν ἐν τού-
τοις πόνον, ὀλίγα ῥητὰ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου κατὰ τὴν ἐκείνων πα-
ραπληξίαν διερμηνεύσαντες, ἵνα μὴ λέγω²⁾ διαστρέψαντες, δείξομεν ἀπὸ τοῦ γεύ-
ματος τὸν πίθον, καὶ ἀπὸ τοῦ ῥεέθρου³⁾ τὴν πηγὴν, καὶ ἀπὸ τοῦ κρασπέδου
τὸ ὕφρασμα. Οὐκ ἐπάξομεν δὲ ταῖς διεστραμμέναις ταύταις ἐρμηνείαις ἐλέγχου,
αὐτελέγκτοις οὖσαις. Οὐδὲ γὰρ ἀντιῥήτικὸς ἡμῖν ὁ ἐφεξῆς λόγος, ἀλλὰ μόνον
ἐνδεικτικὸς τῆς ἐνδιαστρόφου τούτων ἐξηγήσεως τῶν παραδειχθέντων αὐτοῖς βιβλίων.

ΚΗ'. Βηθλεὲμ ὀνομάζουσι τὴν συναγωγὴν ἑαυτῶν. Ἐν αὐτοῖς γὰρ γεν-
νηθῆναι φασὶ⁴⁾ τὸν Χριστὸν, ἥτοι τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸν κηρύττοντα τῆς
πίστεως τὴν ἀλήθειαν. Ἡρώδην δὲ νοοῦσι τὴν καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίαν πειρωμέ-
νην ἀνελεῖν τὸν παρ' αὐτοῖς γεννηθέντα Λόγον τῆς ἀληθείας. Καὶ Μάγους μὲν
αὐτοῖς προσαγορεύουσι ἑαυτοῦς, τοῦτο μόνον ἀληθεύοντες· γόητες γὰρ εἰσιν ὄν-
τως, καὶ λυμεῶνες, καὶ ἀλάστορες. Ἱεροσόλυμα δὲ πάλιν ὀνομάζουσι τὴν ἡμετέ-
ραν Ἐκκλησίαν, ἀστέρα δὲ τὸν Μωσείως νόμον· ὑπ' αὐτοῦ γὰρ ὀδηγηθῆναι φα-
σι⁵⁾ μέχρι τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως. Εἶτα παρὰ τῶν Ἀρχιερέων αὐτῆς καὶ τῶν
ἄλλων Γραμματέων καὶ διδασκάλων μαθεῖν αὐτοῦς, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐν τῇ δηλω-
θείσῃ γεννᾶται Βηθλεὲμ· ἀφ' ἡμῶν γὰρ γενέσθαι τοὺς πρώτους διδασκάλους
αὐτῶν.

ΚΘ'. Μυθεύονται, Ῥαχὴλ^{a)} γεγονέναι τινὰ γυναῖκα χήραν, δύο θυγατέρας

1) Terg. om. εὐ. 2) Tergov. λόγῳ. 3) Tergov. ῥεέθρου. 4) et 5) Wolf. p. 123
om. φασι.

a) Cf. Matth 2, 18.

fendantur, ut nauseantium instar vertigine et tenebris pleni, quae de illis scribi-
mus statim abjiciant, despiciantque, et aspernentur, nosque ut importune laboran-
tes accusent. Verum ne videamur fingere apologiam, laboremque fugere, pauca
quaedam ipsorum dicta in Evangelium Matthaei strictim attingemus, quae tanquam
ex gustu dolium, et ex rivulo fontem, et ex ora vestimentum indicabunt. Neque
vero ea conabimur confutare, cum semet ipsa confutent. Neque ea nunc recense-
mus, ut refellamus, sed ut ex illis ostendamus, quam inepta sit et absurda ipso-
rum interpretatio in eos libros, quos approbant.

XXVIII. Synagogam suam appellant Bethleem. In se enim Christum
nasci, seu Verbum Dei, quo fidei veritas praedicatur. Nostram autem Ec-
clesiam Herodem interpretantur, quae verbum apud eos natum conetur occidere.
Magos item se ipsos vocant, qua quidem in re sola verum dicunt: sunt enim vere
perniciosi praestigiatores et impostores. Hierosolymam nostram appellant Eccle-
siam, stellam autem Mosis legem: ea enim duce ad nostram usque fidem per-
veniri. Deinde a sacerdotibus ipsius, et scribis, et doctoribus dicunt se discere,
Christum nasci in Bethleem antedicta: a nobis enim primos ipsorum magistros
esse profectos.

XXIX. Fingunt, Rachelem fuisse mulierem quandam viduam, quae quum

ἔχουσαν, νηπίαν ἀγούσας ἡλικίαν. "Ὅτε δὲ τὰ ἄρρῆνα βρέφη συνῆγεν ὁ Ἡρώδης, ὑπολαβοῦσαν, τιμῆς αὐτὰ καὶ χαρίτων ἀξιοῦσθαι παρ' αὐτοῦ, μετασηματίσαι ταύτας εἰς ἄρρῆνας, καὶ προσαγαγεῖν ὡς υἱούς. Ἐπεὶ δὲ καὶ ταῦτα τοῖς ἄλλοις ὡς ἄρρῆνα συναηρέθη, τὰς μὲν ἄλλας μητέρας κλαίειν ἀπλῶς, τὴν δὲ Ῥαχὴλ ἀπαράκλητα, διότι σπεύσασα κατασοφίσασθαι κατεσοφίσθη μᾶλλον, καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῆς μάτην ¹⁾ ἀπώλεσεν. Ἀλληγοροῦντες δὲ τὸν λόγον φασὶ Ῥαχὴλ μὲν τὸν ἐπουράνιον πατέρα, τέκνα δὲ αὐτοῦ τήντε ψυχὴν τοῦ Ἀδάμ καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ²⁾ Χριστοῦ, ὧν ἀναιρεθισῶν παρὰ τοῦ Ἡρώδου, δηλονότι τοῦ Κοσμοκράτορος, κλαίειν ἀπαράκλητα τὸν Πατέρα διὰ τὴν τούτων ἀναίρεσιν.

Α'. Αὐτὸς δὲ, φησιν ³⁾, ὁ Ἰωάννης εἶχε τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ ζώην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ, ἣ δὲ τροφή αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον ⁴⁾. Ταῦτα μὲν τὰ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ ⁴⁾ ῥήτα. Σκοπητέον δὲ καὶ, τί λέγουσι περὶ τούτων οἱ ἐμβρόντητοι καὶ μεμνηότες καὶ παραπαιοντες. Τρίχας μὲν καμήλου φασὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, καὶ τοῦτον γὰρ ἀκάθαρτον εἶναι κατὰ τὸν ⁵⁾ κάμηλον, ὡς κρεωφαγίαν, καὶ γάμον, καὶ ὄρκον, καὶ θυσίας, καὶ φόνους, καὶ πολλὰ τοιαῦτα τοῖς ὑπηκόοις ἐντελλόμενον ⁶⁾. Ζώην δὲ λέγουσι δερματίνην τὸ ἱερόν Εὐαγγέλιον ὡς δέρμασι προβάτων ἐγγεγραμμένον· καὶ αὐθις ἀκρίδας μὲν τὰς τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου παραγγελίας, ὡς μὴ κρινούσας ὄρθα, μηδὲ διακρινούσας τὸ βέλτιον· μέλι δὲ ἄγριον τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον,

1) Wolf. p. 53 πάλιν. 2) Wolf. l. c. om. ψυχὴν τοῦ. 3) Wolf. p. 91 φασιν. 4) Wolf. l. c. Εὐαγγελίου. 5) Tertov. τήν. 6) Wolf. l. c. ἐντελλόμενα.

a) Matth. 3, 4.

duas haberet infantes filias, quo tempore Herodes pueros mares congregavit, honorem et gratiam apud ipsum se existimans inituram, eas in marium speciem mutatas attulit. Verum quum et filiae suae tanquam mares una cum aliis essent interfectae, et reliquae matres lugerent; Rachel ita plorabat, ut nullam admitteret consolationem: quoniam, dum conaretur decipere, decepta fuerat, filiasque ipsa suas temere perdiderat. Atque hoc allegorice interpretantes dicunt, Rachelem Patrem esse coelestem, cujus filiae sint anima Adae et anima Christi, quibus ab Herode, id est a mundi Principe, sublatis Patrem lugere mortem illarum, nec ullam consolationem admittere.

XXX. Ipse Joannes, inquit, habebat vestimentum suum de pilis camelorum, et zonam pelliceam circa lumbos suos, et cibus ejus erant locustae et mel sylvestre. Haec sunt Evangelistae verba. Consideremus, quid de his etiam dicant attoniti et insani ac nugatores isti. Cameli pilos Mosaicae legis dicunt esse praecepta, quae ipsa quoque, ut camelus, impura sit, quum et esum carniū, et nuptias, et jujurandum, et sacrificia, et caedes, et alia multa his similia subditis permittat. Zonam vero pelliceam sacrum Evangelium interpretantur, quod ovium pellibus inscriptum est. Rursumque Mosaicae legis adhortationes locustas appellat, quae dijudicare nequeunt ea, quae recta sunt, neque id perspicere, quod melius est. Mel autem sylvestre vocant Evangelium, quod mel videtur illis, a quibus suscipi-

μέλι μὲν φαινόμενον τοῖς παραδεχομένοις αὐτὸ (ὡς γλυκίαι γάρ, φησι, τῇ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου ^{a)}), ἄγριον δὲ τοῖς μὴ παραδεχομένοις διὰ τὴν πικρίαν τῆς κατ' αὐτὸ στενῆς πύλης καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ. Τὸν πρόδρομον γάρ μέσον γενέσθαι καὶ τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ τοῦ νέου, καὶ μετασχεῖν ἀμφοτέρων, τοῦ μὲν πρότερον, τοῦ δὲ ὕστερον.

ΛΑ'. Φαρισαίους καὶ Σαδδουκαίους ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ^{b)} προσαγορεύουσι τοὺς καθ' ἡμᾶς πιστοὺς ὡς τῆς ἀναισχυντίας! Ἐἶτα καθυβρίζοντες ὀνομάζουσιν ἡμᾶς γεννήματα ἐχιδνῶν, ἤγονν σπέρματα τοῦ ὄφρου, τοῦ συγκατακλιθέντος, ὡς προεδήλωται, τῇ Εὐα. Καὶ παραινῶσι μὴ δυσχεραίνειν, ὡς ὑπὸ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου ἀψευδῶς τοῦτο προσαγορευθέντας ¹⁾).

ΛΒ'. Ὑποδήματα μὲν τοῦ Χριστοῦ ^{c)} λέγουσι τὰ ὑποδείγματα τῶν σημείων, ἅπερ ὑπέδειξε τοῖς μαθηταῖς καὶ τοῖς ὄχλοις, ἅ μὴ δύνασθαι βαστάσαι τὸν Ἰωάννην, ὡς ἀδυνατοῦντα πάντως ὑποδείξει τοιαῦτα καὶ αὐτόν. Πτῦον δὲ τοῦ Χριστοῦ ^{d)} τὸν Εὐαγγελικὸν λόγον ὡς ἀποπτυσθέντα διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ καὶ ἄλωνα μὲν τοὺς Χριστιανούς, ὡς ἄλλους καὶ ἄλλους, τοὺς μὲν γὰρ ὀρθοδόξους εἶναι, τοὺς δὲ τὸναντίον ἑτεροδόξους· σίτον δὲ τὴν ἑαυτῶν πίστιν, ὡς καθαρὰν τε καὶ τρόφιμον· ἄχυρον δὲ τὴν καθ' ἡμᾶς ὡς ἄχρηστον καὶ πυρὸς ἀξίαν. Τίς ἂν εὐσεβῆς ἀκοῇ τοιούτων ἀνάσχοιτο βλασφημιῶν; Οἶδεὶ πρὸς τὰς ἀτοπίας ταύτας ἢ ἐμὴ ψυχῇ, καὶ τὰ αἰσθητήριά μου μαιμάσσει κατὰ τὸν προφήτην ^{e)}, καὶ βούλομαι τὸν λόγον ἐκκόψαι καὶ μὴ προβῆναι περαιτέρω, μηδὲ φωτὶ καὶ μνήμῃ

1) Tergov. προσαγορευθέντα.

a) Ps. 119, 103. b) Matth. 3, 7. c) Cf. Matth. 3, 11. d) Cf. Matth. 3, 12. e) Jer. 4, 19.

tur, *quam dulcia enim, inquit, gutturi meo eloquia tua, super mel, ori meo: sylvestre autem illis, qui ipsum non suscipiunt, propter acerbiter angustae portae, et arctae viae, quam ostendit. Praecursorem enim esse medium inter antiquam legem et novam, et utriusque fuisse participem, illius quidem prius, huius autem posterius.*

XXXI. Nos dicunt esse *Pharisaeos et Sadducaeos illos, qui ad Joannis baptismum accedebant. O impudentia!* Deinde cum ignominia nos vocant *gemma viperarum, sive serpentis semina*, qui, ut ipsi ajunt, cum Eva concubuit. Et monent, ut non aegre ferant, quod a Baptista Joanne vere nominati sint.

XXXII. *Christi calceamenta* dicunt esse miracula, quae discipulis et turbis demonstravit. Quae quidem *calceamenta Joannes gestare non poterat*, quippe qui nullo modo valebat ea miracula demonstrare. At *ventilabrum Christi* vocant Evangelii sermonem, ut qui ex illius ore profectus sit; *aream* homines Christianos, in qua varii diversique sunt, tum recte, tum contra sentientes; *tritricum* autem suam ipsorum fidem, utpote puram et salutarem; *paleam* vero fidem nostram, tanquam inutilem atque igne dignam appellant. Quaeenam auris pia possit istorum maledicorum impietatem perferre? Stomachatur anima mea ad istorum ineptias, et sensus mei perturbantur, ut ait Propheta, et velim sermoni modum imponere, nec

δοῦναι τὰ σκότους καὶ λήθης ἄξια. Παραβαστίον δὲ μικρὸν ἔτι καὶ καρτερητέον ἄχρι τινὸς τὴν γλωσσαλγίαν τῶν ἀπεραντολόγων ¹⁾ τούτων καὶ παραφόρων καὶ βδελυρῶν.

ΛΓ'. Ὄρος ὑψηλὸν ^{a)} λέγουσι τὸν δεύτερον οὐρανὸν, εἰς ὃ τὸν Χριστὸν ἀναβιβασθῆναι παρὰ τοῦ Διαβόλου, καὶ ἰδεῖν πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου. Καὶ φασιν, ὅτι οὐκ ἂν ὁ Διάβολος ἀνῆλθεν εἰς αὐτὸν, εἰ μὴ ποίημα τοῦτον ἰδιον ἐγίνωσκεν, οὐδ' ἂν ἑαυτῷ παραδεδόσθαι πάσας τὰς βασιλείας εἶπεν, εἰ μὴ καὶ τὴν τούτων συνεχωρήθη κυριαρχίαν, ὡς παρ' αὐτοῦ γεγενημένων, καθὼς προδεδήλωται.

ΛΔ'. Καὶ καταλιπὼν, φησι, τὴν Ναζαρέτ, ἐλθὼν κατώκησεν εἰς Καπερναοῦμ ^{b)}. Ναζαρέτ μὲν ἡμᾶς προσαγορεύουσι, Καπερναοῦμ δὲ ἑαυτούς, καὶ νῦν κατοικεῖν ²⁾ παρ' αὐτοῖς λέγουσι τὸν Χριστὸν, καταλιπόντα τὴν ἡμετέραν συναγωγὴν.

ΛΕ'. Τοὺς μακαρισμοὺς πάντας ^{c)} περὶ μόνων τῶν κατ' αὐτοὺς πιστῶν, ἧτοι τῶν Βογομίλων, εἰπεῖν τὸν Χριστὸν διαβεβαιοῦνται. Τοιούτους γὰρ αὐτοὺς εἶναι, πτωχοὺς τῷ πνεύματι, καὶ πενθοῦντας, καὶ πεινῶντας, καὶ θυμῶντας τὴν δικαιοσύνην κ. τ. ἐξ. Τούτους δὲ κληθῆναι καὶ ἄλλας τῆς γῆς, καὶ φῶς τοῦ κόσμου ^{d)}, καὶ ὅσα περὶ τῶν Ἀποστόλων ὁ Χριστὸς εἶρηκεν.

Λς'. Ἰῶτά, φησιν, ἐν ἧ μίᾳ κεραίᾳ οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται ^{e)}. Ἰῶτα μὲν τὴν δεκάλογον τοῦ νόμου νοοῦντες, κεραίαν δὲ πάλιν τὴν αὐτήν. Τὴν γὰρ κεραίαν εἴ τις ὀρθῶσει πλαγίως κειμένην, ἰῶτα

1) Wolf. p 124 ἀπερατολόγων. 2) Tergov. addit μὲν.

a) cf. Matth. 4, 8. b) Matth. 4, 13. c) cf. Matth. 5, 3 ss. d) Matth. 5, 13. 14. e) Matth. 5, 18.

longius progredi, nec in lucem proferre, et memoriae commendare ea, quae tenebris et oblivione sunt digna.

XXXIII. *Montem altum dicunt esse secundum coelum, quo Christus a Diabolo sublatus viderit omnia regna mundi.* Adduntque Diabolum in illud secundum coelum non fuisse conscensurum, nisi proprium ipsum esse opus agnovisset. Neque omnia, inquiunt, illi regna dixisset esse daturum, nisi obtinuisset eorum dominatum, ut quae a se essent facta, ut declaratum est.

XXXIV. *Et relicto, inquit, Nazareth, profectus habitavit in Capernaum.* Nos dicunt esse Nazareth, se vero Capernaum, et nunc apud se Christum habitare relicta Ecclesia nostra.

XXXV. *Beatitudines omnes de Bogomilis Christum dixisse contendunt.* Se enim esse *pauperes spiritu*, et *lugere*, et *esurire*, atque *sitire justitiam*, et quae sequuntur. Se vocari *sal terrae*, et *mundi lucem*, et quicquid de Apostolis Christum dixit.

XXXVI. *Iota, inquit, unum, aut unus apex non praeteribit a lege, donec omnia fiant.* Iota legis Decalogum arbitrantur, apicem rursus eandem legem. Si quis enim apicem ex transverso jacentem erexerit, iota constituet. Atque ita

ποιήσι. Ἐἵτα ἑρμηνεύουσιν, ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ δεκάλογος τοῦ νόμου, ἀλλὰ μὲν εἰ φυλαττομένη παρὰ τοῖς Ἑβραίοις, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. ~~ὅτι~~ ἦλθον γάρ, φησι, καταλύσαι τὸν νόμον Μωσέως, ἀλλὰ πληρῶσαι ^{a)} τὸν οὐρανὸν κενωθέντα πάλαι τῶν ἐνοικούντων Ἀγγέλων, καὶ ἀναπληρῶσαι τὰ τάγματα τῶν ἀποπεπτωκυῶν δυνάμεων.

ΛΖ'. Ἐὰν μὴ περισσεύσῃ, φησὶν, ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ^{b)}. Γραμματεῖς μὲν καὶ Φαρισαίους ἡμᾶς προσαγορεύουσιν, ὡς τὴν γραμματικὴν παιδευσιν ἀσχοῦντας, καὶ μεγαλαυχῶντας ἐπ' αὐτῇ, περισσεύειν δὲ ἡμῶν τὴν δικαιοσύνην αὐτῶν λέγουσιν ἐν τῷ διδάσκειν ἀληθέστερα, καὶ μετιέναι πολιτείαν ἀκριβεστέραν τε καὶ καθαρωτέραν, ἀπεχομένους κρεωφαγίας, καὶ τυροῦ, καὶ ὠοῦ, καὶ γάμου, καὶ τῶν τοιούτων.

ΛΗ' ¹⁾. Ἰσθι, φησὶν, εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ^{c)}. ἀντίδικον τῶν ἀνθρώπων λέγοντες τὸν διάβολον, καὶ φρενοβλαβῶς ἑρμηνεύοντες, ὅτι χρὴ εὐνοεῖν αὐτῷ, καὶ θεραπεύειν διὰ προσκνήσεως, ὡς ἀνωτέρω παραδεδώκαμεν, ἵνα μὴ πτερίσας, καὶ καταβαλὼν τοὺς ἀπειθοῦντας παραδῶσῃ τῷ κριτῇ καὶ Θεῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως λόγον ὑφέξοντας τῆς ὑποσκελίσεως.

ΛΘ'. Ἐπεὶ τὸ, πᾶς, ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρεκτὸς λόγου πορνείας κ. τ. ἐξ. τοῦ ῥήτου ^{d)} περὶ τοῦ μὴ συζεύγνυσθαι γυναῖκί δόγματι τούτων ἀντίκειται φασὶν, ἀπόρρητα πᾶσιν εἶναι ταῦτα καὶ ἀνερμήνευτα, καὶ μόνοις γνώριμα τοῖς ἀποτιθημένοις τὴν σάρκα. Βεβαιοῦντες δὲ τὸ δόγμα τῆς ἀγα-

1) Hoc caput apud Wolfium deest.

a) Matth. 5, 17.

b) Matth. 5, 20.

c) Matth. 5, 25.

d) Matth. 5, 32.

exponunt, Decalogum non transitorium, sed permansurum observatum apud Hebraeos, donec transeat coelum et terra. Non veni, inquit, ut legem solverem, sed ut coelum implerem, quod Angelis, qui illud incolebant, exclusis vacuum mansit, et ut ordines Potestatum explerem, quae ceciderant.

XXXVII. Nisi abundaverit, inquit, justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisaeorum, non intrabitis in regnum coelorum. Scribas et Phariseos nos appellat, ut qui literarum studiis incumbamus, et ipsis gloriemur; justitiam vero ipsorum nostrae praestare in iis docendis, quae veriora sunt, et magis ad vitam recte et pure iustituendam accommodata, quum ab esu carnis, et ovis, et nuptiis, et aliis ejusmodi rebus abstineant.

XXXVIII. Esto, inquit, consentiens adversario tuo. Adversarium nostrum hic Diabolum intelligunt, et mente capti eum benevolentia, et observantia, atque adoratione observandum dicunt, ut superius ostendimus, ne supplantans et subjiciens contumaces tradat eos judici et Deo in die judicii supplantationis poenas subituros.

XXXIX. Quoniam illud, Omnis qui dimiserit uxorem excepta fornicationis causa et quae sequuntur, dogmati ipsorum de uxore non ducenda repugnat et adversatur, dicunt, ea verba esse arcana, nec ab ullo posse intelligi, nisi qui carnem exuerit. Confirmantesque caelibatus rationem, afferunt sermonem Domini,

μίας προκομίζουσι τοῦ ¹⁾ Κυρίου λόγον, εἰρηκότος, ὅτι ἐν τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε ἐγαμίζονται ²⁾, νοοῦντες ἀνοήτως ἀνάστασιν τὴν μετάνοιαν καὶ τὴν Εὐαγγελικὴν πολιτείαν.

Μ'. Μῆτε εἰς Ἱεροσόλυμά, φησιν, ὁμώσης, ὅτι πόλις ἐστὶ τοῦ βασιλεῦς τοῦ μεγάλου ^{b)}. Μέγαν βασιλέα λέγοντες νῦν τὸν Διάβολον, ὡς κοσμοκράτορα. Ἰλεως ἡμῖν εἴης, Κύριε, τὰς ἐκείνων βλασφημίας διηγουμένους!

ΜΑ'. Ἐκούσατέ ²⁾, φησιν, ὅτι ἐρρέθη, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος ^{c)}. Ὁφθαλμοὺς μὲν φρασι τοὺς δύο νόμους, τὸν Μωσαϊκὸν καὶ τὸν Εὐαγγελικὸν, ὀδόντας δὲ τὰς δύο ὁδοὺς, τὴν πλατείαν καὶ τὴν στενήν. Τὸν Χριστὸν γὰρ ἐλθόντα δοῦναι νόμον ἀντὶ νόμου, τὸν Εὐαγγελικὸν ἀντὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ, καὶ ὄδον ἀντὶ ὁδοῦ, τὴν στενήν ἀντὶ τῆς πλατείας ὡς τῆς πλατείας ἀγροικίας τῶν ἀπαιδευτῶν!

ΜΒ'. Σὺ δὲ ὅταν προσεύχη, φησὶν, εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου ^{d)}. Ταμιεῖον ³⁾ λέγουσι τὸν νοῦν, καὶ ἀπὸ τοῦδε τοῦ ῥήτου κινούμενοι διδάσκουσι, μὴ προσεύχεσθαι μηδὲνα τούτων ἐν Ἐκκλησίαις, καίτοι σαφῶς ἀκούοντες τοῦ Προφήτου Δαβὶδ, κελεύοντος ἐν Ἐκκλησίαις εὐλογεῖν τὸν Θεόν ^{e)}.

ΜΓ'. Ἐμβλέψατέ, φησιν, εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπεύρουσιν, οὐδὲ θερίζουσι καὶ τὰ ἐξῆς ^{f)}. Πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ τοὺς ἐπὶ κίονων ἀσκοῦντας Μοναχοὺς νοοῦσιν, οὓς ἀργὸν ἄγοντας βίον τρέφεσθαι μάτην παρὰ τοῦ ἐπουρανοῦ Πατρός. Κρίνα δὲ τοῦ ἀγροῦ καλοῦσιν ἑαυτοὺς, ὡς λευκοὺς ἐν

1) Wolf. p. 94. τὸν. 2) Terg. Ἀκούσατέ. 3) Wolf. p. 116. ταμιεῖον.

a) Matth. 22, 30. b) Matth. 5, 35. c) Matth. 5, 38. d) Matth. 6, 6. e) Ps. 68 (hebr. 67), 26. f) Matth. 6, 26.

qui, in resurrectione, inquit, neque nubent, neque ducunt uxores: resurrectionemque poenitentiam et vitam evangelicam interpretantur.

XL. Neque per Hierosolymam, inquit, juraveris, quoniam civitas est magni Regis. Magnum Regem dicunt nunc esse Diabolum, ut mundi Principem. Propitius esto nobis, Domine, istorum narrantibus maledicta.

XLI. Audistis, inquit, dictum esse, oculus pro oculo, et dentem pro dente. Oculos duas dicunt esse leges, Mosaicam et Evangelicam; dentes autem duas vias, latam et arctam. Christum enim legem pro lege dedisse, nimirum Evangelicam pro Mosaica, et viam pro via, nempe arctam pro lata: o lata insipientium hominum imperitia!

XLII. Tu autem quum oras, inquit, intra in cubiculum tuum. Cubiculum mentem intelligunt, et his verbis adducti monent, ut nemo in Ecclesiis preceatur, quum tamen Prophetam Davidem audiant jubentem, ut in Ecclesiis Deo benedicamus.

XLIII. Respicite, inquit, volatilia coeli, quod non serunt, neque metunt, et quae sequuntur. Volatilia coeli Monachos appellant, qui in columnis degunt, et quum inertem vitam traducant, tamen a Patre coelesti nutriantur. Lilia vero

καθαρότητι ψυχῆς καὶ μυριπνόους ἐν ἀρεταῖς, ὧν μηδεὶ δύνασθαι παραβληθῆναι ¹⁾ τὸν Σολομῶντα, κατεσπιλωμένον ἔχοντα τὸ τῆς ψυχῆς περιβόλαιον.

ΜΔ'. Μὴ δῶτέ, φησι, τὸ ἅγιον τοῖς κυσὶ, μηδὲ ῥίπτετε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν χοίρων ²⁾. "Ἄγιον μὲν λέγουσι τὴν κατ' αὐτοὺς ἀπλουστέραν πίστιν, μαργαρίτας δὲ τὰ μυστικώτερα καὶ πολυτελέστερα δόγματα τῆς πλάνης αὐτῶν· κύνας δὲ καὶ χοίρους, ὧ τῆς ὑπερβαλλούσης ὕβρεως! τοὺς καθ' ἡμᾶς εὐσεβεῖς, ὡς ἰδωλολάτρας· φρίσσω γὰρ εἰπεῖν τὴν ἄλλην ἀρέητολογίαν αὐτῶν. Εἶτα προστιθέουσιν, ὅτι τὸν προσεχόμενον αὐτοῖς παραλαμβάνουσιν ὡς κύνα καὶ χοῖρον. Καὶ πρῶτα μὲν ἀρραγίζουσι διὰ νηστείας καὶ προσευχῆς, εἶτα βαπτίζουσιν, ὡς προπαραδεδώκαμεν, εἶθ' οὕτω λαμπρυνομένῳ ταῖς κατὰ μικρὸν προκοπαῖς τε καὶ ἀναβάσει καταπιστεύουσιν ἡμέρα ²⁾ τὸ ἅγιον καὶ τοὺς μαργαρίτας.

ΜΕ'. Προσέχετε, φησιν, ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν ^{b)}. Ψευδοπροφήτας λέγουσιν, ὧ τῆς ἀτοπίας! τὸν μέγαν ἐν δόγμασι Βασιλειον, τὸν ἀστέρα τῆς θεολογίας Γρηγόριον, τὸν χρυσοῦν τὴν γλῶτταν Ἰωάννην, ὡς οἰκόθεν δογματίζοντας. Σιωπῶ γὰρ τὰς ἄλλας παροιμίας τῶν ³⁾ σκηπτῶ, καὶ πρηστηῆρος, καὶ χάσματος, καὶ πάσης τιμωρίας ἀξίων, ἅς κατὰ τῶν ἁγίων τούτων πλέον τῶν ἄλλων ἐκφέρουσι.

ΜΖ'. Πολλοί, φησι, ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· Κύριε, κύριε, οὐ τῷ σῶ ὀνόματι προσεφητεύσαμεν, καὶ τῷ σῶ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν; καὶ

1) Ita recte Tergov. et Wolf. p. 93. Zinus legisse videtur περιβληθῆνα. 2) Wolf. p. 126 om. ἡμέρα. 3) Wolf. p. 127 τοῦ.

a) Matth. 7, 6. b) Matth. 7, 15.

campi se ipsos vocant, quod animae candore puri sint, virtutibusque ornati, quarum nulla potuerit indui ¹⁾ Salomon, qui animae vestem habuit inquinatam.

XLIV. Nolite, inquit, dare sanctum canibus, neque projicere margaritas vestras ante porcos. Sanctum appellant simpliciorē, quam ipsi profitentur, fidem; margaritas vero magis recondita et accuratiora erroris ipsorum instituta; canes autem et porcos (proh incredibilem contumeliam!) homines, qui apud nos pii sunt, tanquam idololatrias. Horresco enim referens reliqua eorum secreta. Deinde subjiciunt, se ita suscipere eos, qui ad ipsos accedunt, ut canes et porcos. Ac primum quidem illos expurgant jejuniis et precationibus; deinde baptizant, ut demonstravimus; post autem, cum paulatim profecerint, et perfectiores evaserint, sanctum illis margaritasque tradunt.

XLV. Cavete, inquit, a falsis Prophetis. Falsos appellant Prophetas homines imperiti magnum Basilium; theologiae splendorem, Gregorium; linguam illam auream Joannem, quos, ut domesticos, sequimur ²⁾. Praetereo caetera, quae adversus hos sanctos istū, qui fulmine, et igne coelesti, atque flamma digni sunt, debacchantur.

XLVI. Multi, inquit, dicent mihi in illa die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, nonne in nomine tuo Daemonia ejecimus? et tunc

1) Recte: virtutibusque suaviter olentes, quorum nulli potuerit comparari. 2) Recte: tanquam de suo praecipientes.

τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς· ὅτι οὐδέποτε ἔγνω ὑμᾶς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν ^{a)}). Ταῦτι ¹⁾ δὲ τὰ ῥήματα τοῦ Εὐαγγελίου διερμηνεύοντές φρασι, τούτους εἶναι τοὺς παρ' ἡμῖν ἁγίους Ἰεράρχας καὶ Θεῖους Πατέρας, ὅσοι προφητικῆς χάριτος ἠξιώθησαν, καὶ δαίμονας ἀπήλασαν, καὶ ἄλλα πάμπολλα τεθραυματουργήκασι. Πάντα γὰρ τοὺς ἐνοικοῦντας αὐτοῖς Δαίμονας τερατουργεῖν εἰς ἔκπληξιν τῶν ἀνοητοτέρων. Καὶ μὴν Δαίμων οὐκ ἐκβάλλει Δαίμονα. Τοῦτο γὰρ ἢ αυτοαλήθεια φησὶν ὁ Χριστός ^{b)}), λυσσωδέστατε κύν, ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη σου.

MZ'. Ἄνδρα μὲν φρόνιμον ^{c)} ὀνομάζουσιν ἑαυτοὺς, οἰκοδομήσαντας τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς προσευχῆς τοῦ Πατρὸς ἡμῶν· μωρὸν δὲ ἡμᾶς, τοὺς οἰκοδομήσαντας ²⁾ τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν ψάμμον τῶν ἄλλων προσευχῶν, τῶν πολλῶν μὲν, ἀσθενῶν δὲ καὶ ἀνοήτων, ὡς τοῖς ἀνοήτοις τούτοις ³⁾ δοκεῖ.

MH'. Καὶ προσελθὼν, φησιν, εἰς γραμματεὺς, εἶπεν αὐτῶ· Διδάσκαλε, ἀκολουθήσω σοι, ὅπου ἐὰν ἀπέρχῃ. Καὶ λέγει αὐτῶ ὁ Ἰησοῦς· αἱ ἀλώπεκες φρωλοὺς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει, πού τὴν κεφαλὴν κλίνῃ ^{d)}). Γραμματέα μὲν λέγουσι πάντα γραμματικόν, καὶ παραγγέλλουσιν ἀλλήλοις μὴ παραδέχασθαι γραμματικούς ⁴⁾ εἰς μαθητάς, κατὰ μίμησιν, ὡς εἴρηται, τοῦ Χριστοῦ, μὴ παραδεξαμένου τὸν γραμματέα. Ἀλώπεκας δὲ νοοῦσι τοὺς ἐν στενοχώροις οἰκίσκοις καθηργμένους ἀσκητάς, ὡς ἐν τισὶ φρωλοῖς, πετεινὰ δὲ τοῦ οὐρανοῦ τοὺς κιονίτας, ὡς ἀνωτέρω

1) Wolf. l. c. ταῦτα.
Wolf. p. 127. τοῦτο.
γραμματικόν.

2) Terg. ἄνδρα δὲ μωρὸν καλοῦσι ἡμᾶς οἰκοδομήσαντας. 3)
4) Ita Zinus legisse videtur. Tergov. et Wolf. p. 129 habent

a) Matth. 7, 22. 23.
8, 19. 20.

b) cf. Matth. 12, 26 s.

c) Matth. 7, 24 s.

d) Matth.

confitebor illis: nunquam novi vos, discedite a me, operarii iniquitatis. Haec illi verba interpretantes, hos esse dicunt sanctos Pontifices nostros, divinosque Patres, qui prophetiae munere donati sunt, quique Daemonas ejecerunt, et alia multa miracula ediderunt. Quae quidem omnia a Daemonibus, qui in ipsis habitabant, fuisse facta contendunt, ut oculos praestringerent imperitiorum. At qui Daemon non ejicit Daemonem, ut ipsa veritas, Christus, testatur, rabidissime canis: venenum aspidum sub labiis tuis.

XLVII. Virum prudentem se ipsos interpretantur, quod super precectionis illius, Pater noster, petram domum aedificent; stultum autem nos, qui domum aedificemus super alias preces, quae multae quidem sint, sed infirmae et stultae, ut ipsis stultis videtur.

XLVIII. *Et accedens, inquit, unus Scriba dixit ei: magister, sequar te, quocumque ieris. Et dicit ei Jesus: vulpes foveas habent, et volucres coeli nidus: filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet.* Scribas appellant omnes literatos, quos in disciplinam non esse recipiendos sese mutuo admonent, ad Christi admonitionem, ut dictum est, qui Scribam non recepit. Vulpes autem intelligunt monachos, qui in domunculis angustis, tanquam in latebris, inclusi sunt. Volatilia coeli eos existimant, qui in columnis vitam degunt, ut ante

προεیرهται, παρ' οἷς μὴ κατοικεῖν τὸν Χριστὸν, ὡς ἀναξίους ¹⁾ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ. Τάφος ὄντως ἀνεωγμένος ὁ λάρυγξ τῶν ἀλαστόρων, πολλὴν ἀναπέμπων δυσοδίαν, καὶ φθοροποιὸν ἰὸν προχέων διὰ τοῦ θεομάχου στόματος.

ΜΘ'. Δύο δαμονιζομένους λέγουσιν ἐκ τῶν μνημείων ἐξερχομένους ²⁾ τότε τάγμα τῶν Κληρικῶν καὶ τὸ τάγμα τῶν Μοναχῶν ³⁾. Ἄει γὰρ ἐν τοῖς χειροποιήτοις ναοῖς διατρίβειν, οὐστὺνας εἶναι τάφους θησαυρίζοντας ὅστια νεκρῶν. Οὕτω γὰρ οἱ ἐναγεῖς ὀνομάζουσι τὰ λείψανα τῶν ἁγίων. Εἶναι δὲ τὰ δύο ταῦτα τάγματα φοβερὰ λίαν τοῖς Βογομίλοις, ὥστε μηδένα τούτων ἰσχύειν παρελθεῖν διὰ τῆς ὁδοῦ ἐκείνης. Ἄγέλην δὲ χοίρων πολλῶν βοσκομένων ⁴⁾ ὑπάρχειν τοὺς ἀγγελίους καὶ ἀμαθεῖς καὶ χοιρώδεις ἀνθρώπους ⁵⁾, εἰς οὓς ἀπέρχεσθαι τούτους καὶ διδάσκειν, καὶ κατακρημνίζειν, καὶ ἀποπνίγειν ⁵⁾ αὐτοὺς ἐν τῇ θαλάσῃ τῆς ἁμαρτίας.

Ν'. Οἶνον μὲν καλοῦσι νέον ^{b)} τὴν διδασκαλίαν ἑαυτῶν, ἄσκούς δὲ παλαιούς τοὺς μὴ προσειμένους αὐτήν, ἄσκούς δὲ νέους τοὺς ὑποδεχομένους ταύτην καὶ συντηροῦντας ἐν ἑαυτοῖς.

ΝΑ'. Γυναῖκα νοοῦσιν αἰμορροοῦσαν ἔτη δώδεκα ^{c)} τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίαν, αἰμορροοῦσαν τοῖς χρομένοις αἵμασι τῶν θυσιῶν ἐν ταῖς δώδεκα φυλαῖς τοῦ Ἰσραὴλ. Ταύτης γὰρ τὴν αἰμορροοῖαν στήσαι τὸν Χριστὸν ἐξολοθρεύσαντα μετὰ μικρὸν τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἄλλα πῶς ἂν ἔτη δώδεκα νοηθεῖεν ἂν αἱ

1) ὡς ἀνάξιτοι — ἀναξίους. Wolfius p. 129 plurimis omissis nihil habet nisi ὡς ἀναξίους.

2) Terg ordine inverso: τότε τ. ε. Μον. καὶ ε. ε. Κληρ. 3) Wolf p. 96. βοσκομένην.

4) Wolf. l. c. om. ἀνθρώπους. 5) Wolf. l. c. om. καὶ ἀποπνίγειν.

a) Matth. 8, 28.

b) Matth. 9, 17.

c) Matth. 9, 20.

diximus, apud quos Christus omnino non habitat, quum illius praesentia sint indigni. Sepulchrum vero patens guttur istorum hominum scelestorum, quod multum foetorem emittit.

XLIX. Duos illos Daemonibus vexatos, qui de sepulchris exhibant, duos ordines interpretantur, nempe Clericorum et Monachorum. Semper enim in manu factis templis, quae isti sepulchra vocant, inhabitare, in quibus mortuorum ossa recondita sint. Sic enim homines nefarii appellant reliquias Sanctorum. Hos porro duos ordines Bogomilis esse valde formidandos, adeo ut nemo ipsorum per illam viam transire queat. Gregem autem porcorum multorum pascentium esse homines viles et imperitos, ac vitam suillam agentes, quos illi suffocant in mari peccatorum.

L. Vinum novum appellant doctrinam suam; utres autem veteres eos, qui illam non admittunt; novos vero, qui illam suscipiunt atque conservant.

LI. Mulierem, quae duodecim annos sanguinis fluxu laboraverat, Hierosolymitanam appellant Ecclesiam, quae sanguinis victimarum effusionem in duodecim tribubus Israelis patiebatur. Hunc sanguinis fluxum stetisse Christum, quum paulo post evertit Hierosolymam. Sed quomodo per annos duodecim intelligi pos-

δώδεκα φυλαί; τὸ μὲν γὰρ ἔτος χρονικόν τι κίνημα καὶ διάστημα, ἡ δὲ φυλὴ γένος ἀνθρώπων. Ὅσον δὲ τὸ διάφορον ἀνθρώπου καὶ χρόνου!

NB'. Ἀκούσατε καὶ γελοιωδεστέραν ἱερμηνεῖαν, κἀντεῦθεν καταμάθετε τὴν ἀλογίαν τῶν μηδὲν ἄμεινον γραῶν κωδωνιζομένων, μυθολογούντων. Τὸ γὰρ ἐνεβρωμάσατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς λέγων ^{a)}, ἱερμηνεύουσιν, ὅτι ἐνεβρωμάτισεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς λόγον ¹⁾. Ἄρ' οὐ δοκῶ καὶ αὐτὸς παραπαίειν τὰ τῶν παραπαίωντων ὑποκρινόμενος; Αἰσχύνομαι, πιστεύσατε, καὶ ἀβουλήτως τοιαῦτα φθέγγομαι. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὰ πολλὰ παρέδραμον ἐπιτηδεις, καὶ σποράδην τὰ ῥηθέντα συνεργαφάμην· χρηὶ δὲ τοὺς ἐντυγχάνοντας ἀπὸ τῶν ὀλίγων τούτων διαγνῶναι καὶ τὰ λειπόμενα τῆς αὐτῆς, ὅ φασιν, ὄντα κεραιείας. Πέλαγος γὰρ ἀσβεβείας ἀχανὲς ἠνοῖξασμεν πολλῶν ἡμερῶν εἰς τὸ διαπεραιωθῆναι δεόμενον, καὶ μικρὸν ἀπισπασαμεν τῆς γῆς ἔτι, καὶ ναυτιῶντων ὑμῶν αἰσθάνομαι. Μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ ὑμῶν αὐτὸς ἐγὼ τοῦτο πέπονθα, καὶ μοι δοκεῖ βέλτιον χαλάσαντα τὴν ὁδόνην τοῦ λόγου καὶ πρίμναν κρουσάμενον εἰς τὸν τῆς σιωπῆς κατὰροι λιμένα. Καὶ μᾶλλον, ὅτι σεισίγηκεν ἡ πονηρὰ καὶ λάλος γλῶσσα, καὶ τὰ ἔμμυσα μέμυκε χεῖλη τοῦ τὴν ἐναγῆ ταύτην ἀδολεσχίαν ὑψηγησαμένου, καὶ ἐνεφράγη στόμα λαλούντων ἄδικα. Παραστησάμενος γὰρ αὐτὸν ὁ σοφώτατος καὶ μεγάλωψυχος ἡμῶν βασιλεὺς, καὶ τὴν ὑπόκρισιν ²⁾ τοῦ δράματος ἀποκαλύψας, καὶ διακωδωνίσας τοῦτον, ἐπεὶ περ εὔρε πανταχόθεν ὑπόχαλκον ἠχοῦντα καὶ κίβδηλον, καὶ νῦν μὲν ἐπαγγελλόμενον μεταβολὴν, ἄρτι δὲ καθάπερ κύνα πρὸς τὸν ἴδιον ἐπανερχόμενον ἔμετον,

1) Hoc capituli initium dēest apud Wolfium. Terg. et Wolf. p. 136 habent ἀπόκρισιν.

2) Ita legendum praeunte Zino.

a) Matth. 9, 30.

sunt duodecim tribus, quum annus sit temporarius quidam motus, atque intervallum, tribus autem sit genus hominum? Quid autem intersit inter hominem et tempus, quis non videt?

LII. Audite magis adhuc ridiculam interpretationem, atque inde colligite, ineptias nihil ab anilibus nugis et fabulis discrepantes. Illud enim, *increpuit eos Jesus*, sic interpretantur, ut idem sit, ac si dixisset: *injecit illis Jesus sermonem*. Cum pudore, mihi credite, et invitatus haec loquor. Ridicula enim commemorans ridiculus videor, quamquam paucis dedita opera multa coacervavi, ut ex his paucis reliqua lectores judicarent: sunt enim omnia ejusdem, ut ajunt, officinae. Vastum enim impietatis pelagus aperuimus, ad quod trajiciendum multorum esset opus dierum spatium. Nos autem paululum a terra adhuc movimus, et tamen vos nauseantes sentio, imo vero mihi prius quam vobis id accidit. Ac mihi melius videtur, ut orationis vela contrahamus, et inhibentes in silentii portum contendamus. Et eo magis, quod lingua illa scelestas garrulaeque conticuit, et nefaria illius labra, qui impias istius modi nugas excogitabat, oppressa sunt, et obturatum est os loquentium iniqua. Quum enim hunc sapientissimus et magnanimus noster Imperator accersendum curasset, et ex verbis ipsius fabulae simulationem patefecisset, eumque nihil aliud esse, nisi aes undique tinniens et fallax reperisset, quum modo fingeret, se resipiscere, modo tanquam canis

σκέψιν περὶ τούτου προθεῖς, καὶ συμψήφους τοὺς ἐν τέλει πάντας λαβὼν ἐκκλησιαστικούς ἅμα καὶ πολιτικούς, κατεδίκασε τὴν διὰ πυρὸς ὑποστῆναι τιμωρίαν τὸν πολλοὺς εἰς τὸ τῆς γέννης παραπέμψαντα πῦρ. Καὶ νῦν ὁ μὲν πυρὶκαυστος ὤχρετο, πονηρὸν ἐντάφιον ἀπενεγκάμενος τὴν ἀσέβειαν. Τίς δ' ἂν εἰδὼς πάθεισι θρήνων ἐξισοῦν ἀξίως αὐτὸν ὀδύρατο, μαθόντα μὲν τὰ δόγματα τῆς πλάνης ἐν ἔτει πεντεκαίδεκα, διδάξαντα δὲ ταῦτα πάλιν ἐν πλείοσι τῶν τεσσαράκοντα, μυρίους δὲ μαθητὰς εἰς τὸ βάραθρον ὤσαντα τῆς ἀπωλείας, καὶ τελευταῖον οὐκ εὐαγῶς αὐτοῖς ἐπαπελθόντα, καὶ ζωῆς μὲν ἐκατέρας ἐκπεπωκότα, πυρὸς δὲ τούτου κακίον τετυγχετότα, καὶ διὰ τοῦ σβεσθέντος ἐπὶ τὸ μὴ σβεννύμενον ἐκδημήσαντα; Χρὴ μὲντοι θαυμάζειν καὶ περὶ τῶν ὑπολειμμένων. Συντέτριπται γὰρ ἡ τοῦ δράκοντος ἤδη κεφαλή, τῶν δὲ μερῶν αὐτοῦ καὶ μελῶν τὰ καιριώτατα μὲν συνείληπται, τὰ δὲ μέλλει, τὰ δὲ προσαγγέλλεται καθ' ἑκάστην. Καὶ τριφόμεθα χρῆσταίς ἑλπίσιν, ὡς οὐδὲ τὸ οὐραῖον ἐκφεύζεται τὴν ἐμμελῆ τοῦ θεοσυνεργήτου βασιλέως ἔρηνναν καὶ κατεσπουδασμένην ἀναζήτησιν, μεγάλας φροντίσι κατατεινόμενου παντὶ τρόπῳ πάντας αὐτοὺς εἴσω σαγήνης λαβεῖν, καὶ καθαρὰ ζιζανίων ἀποσῆναι τῆς εὐσεβείας τὰ λήϊα.

ad vomitum suum rediret, re considerata, omnibusque magistratibus tam civilibus, quam ecclesiasticis convocatis, sententiam tulit, ut igne combureretur, qui multos in Gehennae ignem conjecerat. Ac nunc ille quidem crematus abiit. Quis autem dolori questum exaequans satis ipsius meritis conqueratur, cui quum quindecim annorum spatio dogmata didicisset, ea docuit annis amplius quadraginta, innumerabilesque discipulos in barathrum perditionis detrusit, ac denique ab illis minime sancte discedens, et ab utraque vita exclusus, sic utrumque ignem est consecutus, ut ab extincto ad illum, qui non extinguitur, profectus sit? De reliquis item fidendum est. Caput enim draconis jam confractum est, partesque ipsius, ac membra praecipua sublata, reliqua autem similem exitum aut celeriter, aut paulo post consequentur. Bona autem sumus in spe, ne caudam quidem evitaturam diligentem et accuratam Imperatoris indagacionem, qui magno studio atque omni ratione cunctos venatur, ut eos retibus comprehendat, quo pictatis triticum a zizaniis expurgatum ostendatur.

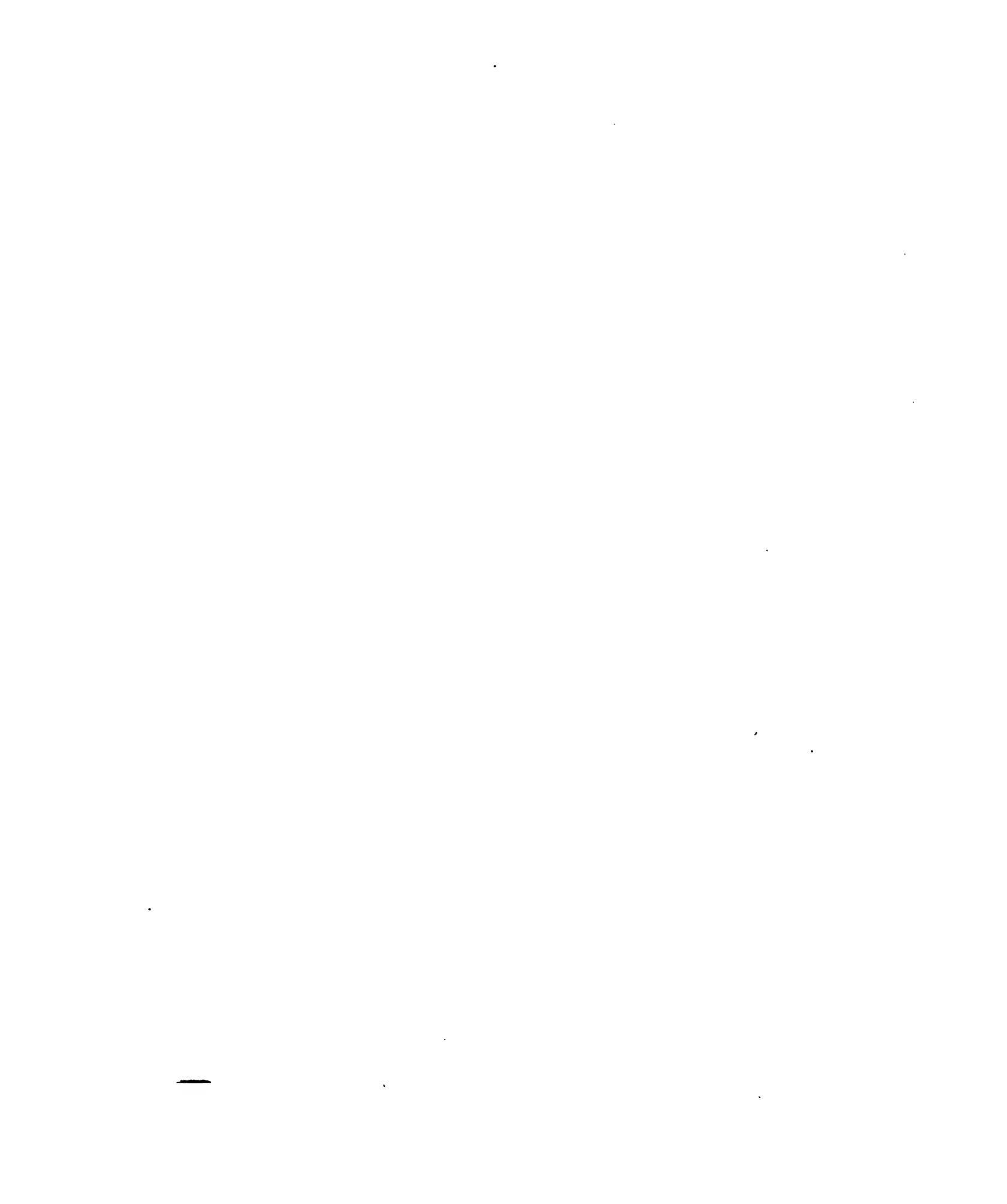

TYPIS ERNESTI AUGUSTI HUTH.

Haec Bogomilorum portenta, quae Euthymius enarravit, quum legimus, sponte fere quaestio nobis suboritur, qui fieri potuerit, ut homines Christiani ad ejusmodi somnia delaberentur. Neque certe haec quaestio indigna est, quam accuratius mente perpendamus; quo magis enim errorum causas cognoverimus, eo facilius errores ipsos cavebimus. De errore primario, qui omnibus his sectis subest, incerti esse non possumus: positus est in opinione perniciosa, homines non rationis usu, sed contemplatione quadam ad rerum divinarum et coelestium cognitionem altiore et perceptionem vividiorum pervenire posse, atque hunc esse finem, quo summa Christianae religionis et hominum salus contineatur. Qui ita sentiunt, quum neque veros cognitionis humanae fontes, neque cancellos, quibus circumscripta est, attendant, in errores gravissimos necessario abduci, non est quod demonstramus. Quorum autem exempla nobis in memoriam revocent, tenuem esse hominum scientiam et angustam, multumque abesse, ut ipsam Dei naturam infinitam intueri ejusque consilia plane cognoscere nobis liceat: decere nos potius, revelationem illam, quam partim in rerum conditarum natura, partim in generis humani gubernatione Deus nobis benigne concessit, fide verecunda et submissa suscipere et in nostrum usum convertere. Ita his praesertim diebus festis in resurrectionem Christi animum defigamus, factum illud divinum, quo Deus ostendit, se cum Christo fuisse, et in eo mundum sibi reconciliasse. Hos igitur dies, Commilitones, ita peragite, ut non solum sacris publicis, quae Ecclesia celebrabit, adsitis, sed etiam recte perpensa festi laetitia fidem vestram confirmetis et pietatem augeatis.

Scrib. in Georgia Augusta d. XXVI Mart. MDCCCXLII.

---

1. Introduction

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

13.

14.

15.

16.

17.

18.

19.

20.

21.

22.

23.

24.

25.

26.

27.

28.

29.

30.

31.

32.

33.

34.

35.

36.

37.

38.

39.

40.

3 2044 020 333 522

DUE NOV 23 1993

DEC 02 1993

